

העולם العربي בשנות ה-80

קובץ מחקרים ותרגומים

בעריכת

מנחם קלין מתי שטיינברג

פרסומי מדיניות * 38

היחידה ללימודיו המזרחי התיכון בן-ימינו
מכון לאונרדי דיוויס לחישום בינלאומיים

העולם العربي בשנות ה-80

קובץ מחקרים ותרגומים

בעריכת

מתיא שטיינברג

מנחם קלין

פרסומי מדיניות * 38

היחידה ללימודיו המזרחי התיכון בן-ימינו
מכון לאונרץ דיוויס לחישום בינלאומיים

Menachem Klein and Matti Steinberg (Eds.)

The Arab World in the 80's

Published by the Leonard Davis Institute for international Relations

The Hebrew University of Jerusalem

March 1990

חכיה לדפוס: אביכה בן-אור

סזר-מחשב, אמי מלמד

ISSN 0792-4933

פרסום מדיניות מס' 38, המכון ליחסים בינלאומיים ע"ש לאונרד דיוויס
האוניברסיטה העברית בירושלים, מרץ, 1990.

תוכן הפרסום אינו משקף בחרchter את עמדות המכון.

תוכן העניינים

		הקדמה
		לטפי אל-חולי
1	մշבר המולדת הערבית	ואבי סייף יוסף:
5	האחדות הערבית - הויה ללא הויה	מנחם קלין:
19	המונייטין האמריקני בענייני הערבים	מתיא שטיינברג:
35	תמרות בדימוי ישראל בענייני הערבים	מתיא שטיינברג:
55	מחאות הציונות	חנן אל-בטל:
59	לאומיות אחרת, ציונות אחרת	חנן אל-בטל:
63	האתגר הגרעיני של ישראל בענייני הערבים	מתיא שטיינברג:
	המשכילים הערבים בני דורנו - הערות אודות	חלים ברכתה:
81	שורשיהם ויקוטיהם המעדזיות	מתיא שטיינברג:
89	עתיד העולם العربي בענייני אינטלקטואלים ערבים	מתיא שטיינברג:

הקדמה

החוורת שלפנינו אינה מסכמת את שנות השמונים על כל היבטיהו ואינה עוסקת בכל מדינות ערב כולם, אלא בכמה סוגיות יסוד בזרקן של החשובות שבראשות ערבי. כל המאמרים נכתבו בשלהי שנות השמונים, ומהם ניתן להקיש על פני החבורה הערבית בכלל ועל דמותן של כל מדינות ערבי. בתחילת מתוכאות במבט-על ענותן של ארצות ערבית בתקופה זו, ולאחר מכן נסקרת האחדות הערבית ונבחן דימויין של ארצות הברית וישראל. מכאן נסב הדיוון לשוגיה חברתית אחת - זיקת המשכילים הערבים לחברותם ומידת מחויבותם לרעיון המהפכה החברתית. לבסוף נשאלת השאלה, כיצד רואים המשכילים הערבים את העתיד לאור המשברים וההתרומות שנדונו בפתח הדברים ובמהלכם.

לצד המחקרים מופיעים מאמריהם מתורגמים ערבית, ומਐורים אותם קרייקטורות מעיתונים וכתבי-עת ערביים. למאמריהם המתורגמים הקדמוני מובא קצר המציג את הכותבים, והקרייקטורות נלקחו מלקטי "חכבי".

שני נושאים מן המעלה והראשונה המעטיקים את העולם العربي בשנות השמונים, הפונדמנטליות האסלאמי והאנטיפאדים הפלשטיינית, לא זכו לטיפול נפרד בחוברת זו. בפונדמנטליות עסקה חוברת קוזמת (הלכה למעשה): זרמים פונדמנטלייסטיים לנוכח בעיות אוורנו, מأت יעקב אריאל, מתי שטיינברג ומנחם קלין, בהוצאה מכון דיוויס, פרסומי מודיניות (3) ולאינטיפאדה נקזיש חוברת בפני עצמה. ברם, שני נושאים מרכזיים אלה נכללים במהלך הדיוון.

לטפי אל-ח'זורי ואבו סייף יוסף

משבר המולדת הערבית

לטפי אל-ח'זורי הנו עיתונאי מצרי ידוע, איש שמאל, וב吃过 ראש בית ההוצאה של הירחון המרקסיסטי אל-טליה. אבו-סייף יוסף עבר במקורו למחקרים מדיניים ואסטרטגיים באלא-אהראם ועסק בנושא אחזות החברה הערבית. הקטע שלחלן הוא קטע פתיחה במאמר חשוב משלהן, הדן בעיות השמאל החדש היהודי. בטרם יגשו לבניותיו, מתחווים אל-ח'זורי ואבו-סייף בקווים כלליים את תומנות העולם היהודי מאז מלחמת ששת הימים ב-1967.

המרחב היהודי נתון במשבר כולל, שגילויו הבוטים בתחום החברה, המדיניות, הכלכלת והתרבות שוררים זה זהה. המשבר אינו עוד משבר הניצב בפני מטר מסויים במדינה [אל-קטר] זו או אחרת, אלא מקייף את המולדת הערבית כולה. זהו משבר חברתי عمוק, המציב רעיונות ומעמיד אתגרים כבדים עמו חייב להתמודד כל מי שמודאג ממצבנה הנוכחי של האומה הערבית ומהעתיד הצפוי לה. כדי להוכיח זאת די לעורך השוואה חוטפה בין שתי תקופות. הריאונה משתרעת בין השנים 1952-1962, והשנייה מתחילה בתבוסת יוני 1967 ונמשכת עד עצם היום הזה.

כידוע, בתקופה הראונה זכתה תנועת השחרור הלאומי [אל-וענאי] היהודי, על תכניתם הפליטים והחברתיים, להישגים סוחפים. בפרק זמן זה היה הצייה מופתים בפני המאבק למען העצמאות, הריבונות הלאומית, ההתקפות העצמאית והסוציאליות. במהלכו אף חותה ההיסטוריה הערבית המודרנית, באופן שלא ידעה כמוות בעבר, בחותירת העמים הערבים להגשמת האחדות הערבית. ואילו בתקופה השנייה, להוציא

המקור: לטפי אל-ח'זורי ואבו-סייף יוסף, "הشمאל היהודי חרדייל", עמדותיו, בעיתו וחוזן העתיד שלו (מצע לדיוון),"אל-Μسْتَكْبَلُ الْعَرَبِيُّ", ٩٥ (ינואר ١٩٨٧), עמ' ٤٩-٥١.
訳者ノート: モルディブのマフムード・クライン

פרקี้ זמן קצרים, חזהה היא בשקיעתה של מהפכת השחרור הלאומי והחברתי. התקוות נטולו במלחמות אוקטובר 1973. קיוו שהיה תبشر את תחיתון המהוזשת והנעה של תנויות המאבק הלאומי, הכלל ערבי [אל-יטני ואל-קומני] והחברתי. ברם, התהוו כי השנים שבאו לאחר מכן היו השנה שבחן החמיר דזוקא המשבר הכלול של המולדת הערבית. אפשר די שנכבי כאן על כמה מטופעותיו המרכזיות.

1. המולדת הערבית מאבדת שטחים גדלים והולכים ממכורתה הלאומית. לדוגמא: המשך פועלות הסיפוח והיהود של שאירית האדומה הפלשינית ושל חלק מאדמותן של שאר המדינות הערביות. פועלה זו מתנהלת שעה ישירה אל הפה לכוח אורי במצוות התיכון, כוח הנוקט באמצעות השתלטות והרתעה נגד מספר גדול והולך של מדינות ערביות.

2. המולדת הערבית הולכת ומאבדת עוד ועוד מקורות אנושיים. במקומות מסוימים ישנה הגירת מוחות והגירה של יהודים עובdot, ובמקומות אחרים קיימת תופעה של בריחת התושבים הערבים כתוצאה מעשי תוקנות ופלישה. תופעות אלו מתרחשות בעוד מתקיימת עלייה רצופה במספר המהגרים ממוצא או אל חלק מהמדינות הערביות בעלות צפיפות האוכלוסין הנמוכה.

3. המולדת הערבית על שתי רמותיה: המדיניתית [אל-קטרי] והכל ערבית [אל-קומני] ניצבת בפני סכנת פיצול ובלקניזציה. למשל, לבנון ובדרום סודאן. האזור עומד על סף השלב השני לכנתו כשלב מלחמת הערבים בערבים.

4. מדינות ערביות מנעוות אובייקטיבית מלנצל את עשרן הטבעי, ובראשם ובראשונה את הנפט, בכדי להגיע בכוחות עצמן לצמיחה אשר תאפשר לחברות הערביות להתגבר על נחלותן המתמדות ולהיכנס לעידן מהפכה המדעית והטכנולוגית. גם אם נמצא פה ושים דוגמאות לצמיחה כלכלית עילית, הרי זו מתבצעת תוך כדי המשך הכספיות לורות.

5. בכלל, החברות הערביות סובלות - בرمמות שונות, אך באופן דומה - מפגמים בבניה החברתי שלחן. הפגמים הללו באים לכל ביטוי בסתרות בין ערבים שונים, ובהחרפת ההבדלים בין המעדות. תופעת אלו הוחרפו במיוחד לאור הבזבוז המדמים של עודפי הנפט על צרכי מותרונות למיניהם מחד גיסא, ועל רכישת כמיות עצומות של נשק מאייך גיסא. קרובה לוודאי שלא נעשה בכך זה שום שימוש במאבקה של האומה הערבית נגד אויביה ההיסטוריים, כשם שכלל לא ברור אם יעשה בו שימוש נגדם בעתיד. עקב כל הגורמים הללו צוות על פני שטחה של המולדת הערבית שלוש תופעות מסוכנות.

האחת: השתלטוו הכלכלי, הפוליטי והצבאי של האימפריאלים על האזור והולכת ומתחזקת, וזאת לאחר שבשנות השישים היא צומצמה מאוד. הדבר מתבטא בדמותם בסיסים צבאים ומטען שירותים המאפשרים לצבאות הזרים להטעב במישרין

בעניינה הפנימיים של מדינה ערבית זו או אחרת. כמו כן, מتبטה הדבר בדמות חדרה כלכלית עקבית לרוב מדינות ערבי, כולל מדינות אשר בשנות השישים נתנו דוגמא ליכולת לקבל החלטות כלכליות עצמאיות, כמתחייב מהאינטרס הלאומי שלהם. השניה: מרכיבתו הרבהה, ולעתים טשטושו, של המאבק החברתי. מאבק זה מتبטה באופן מעותם במאבקים ذاتיים או עדתיים או בעימותים שובייניסטיים - אזריים.

השלישית: החרפת מה שניתן לכנותו כմابر הדמוקרטיה בעולם العربي. מבר זה מتبטה במצוות או בהעדר אמצעים לביטוי דעתות הזולות; באין קיומם של מוסדות המשתפים את העם בשלטון על רמותיו השונות; בחולשת מוסדות השלטון על כל הכרז בכך; ובכלל מזאג בוכיוותו של היהודי כאדם וכארוח.

המשבר שאלה אם גילויו חייב להביא למתן תשובה של ממש, ואלו מציאות בשפע בין שני קטבים: הchlון מזה וההתמודדות עם האתגר מזה.¹ באשר לBITOVI ההתמודדות, הרי שבמולדות העברית הופיעו שני זרים בסיסיים. הראשון קורא לשוב למקורות הראשוניים של האסלאם ולדבוק ב מורשתו ובקורנותו.² זרם זה היה נושא הדיון בסימפוזיון אל-קיוואן שארגן על ידי האו"ם ב-1983.10.11, תחת השם "התעוררות הדתית האסלאמית". במסגרת הסימפוזיון נערך דיון על מבן המונח "התעוררות", מופעوتיה משמעוותיה הרעיונית והתרבותנית, ומהידת השפעתה על הוויה של האומה הערבית ועל עתידה.³ באשר לזרם השני, הרי עיקר פניו לעבר העתיד, להתעוררות ערבית אשר תtabס על היסודות העצמיות בשני המישורים: המדיני וה כלל-ערבי. זאת בмагמה להחלץ מהשבד על כל צורוניו,⁴ ולהדק בכל התחומים ובכל הרמות את היחסים בין המדיניות הערביות בмагמה להגעה לבניית דגם כלשהו של אחזות מדינית, אחזות אשר אותה יאשר ההמון היהודי מרצונו החופשי.

הערות

- . 1. ארגון האומות המאוחדות, נס העולם השלישי, מסמך התוכניות החלופיות של העربים בעתיד, קהיר, 1980, עמ' 13 (בערבית).
- . 2. שם.
- . 3. ארגון האומות המאוחדות, התוכניות החלופיות של העربים בעתיד, נס התעוררות הדתית באסלאם, מסמך שהוגש לSIMPOZION AL-KIWAAN שארגן מטעם האו"ם תחת הכותרת התעוררות הדתית האסלאמית, 10-11 במרץ 1983.
- . 4. האו"ם, סימפוזיון העולם היהודי, שם, עמ' 13.

מנחם קלין

האזרחות הערבית - חוויה ללא חוויה

מבוא

המתבונן בתולדות העربים והמוראה התקיכון מראשית שנות השבעים ואילך, אינו יכול שלא לציין שני תהליכיים מרכזיים הפוקדים מזו את האזור ומצינים זה את זה. הראשון, התעצמותן של מדינות הלاءם וממסדיהן, והשני, שקיומו המותמשת של חזון אחוותן הפליטית של כל מדינות ערב. מבחינה אידיאולוגית נתקח רעיון זה לשולאים, ובבחינה מדינית - לחזיא את האיחוד הנומינלי וקצר הימים בין מצרים סוריה ולוב ב-1970 - לא נעשה שום נסיון לממשו, ولو למראית עין. המאמר שלפנינו מנסה להתחקות אחר מאפייניו של הרעיון הפאן-ערבי בשנות ה-70 וה-80. בדיקת גלגוליו של הרעיון חשובה במיוחד העובדה, שבתקופה זו מדינות ערבית השונות לא ויתרו כליל על זהותן במילוי המשותפת. מהי אם כן הדמות החדשנית אותה לבשת הערביות בשני עשרים אלו? לאחר טקירה הסטורית קקרה נבחן בפרק הראשון אילו הם מרכיביה הנוchein של התפיסה הפאן-ערבית. בפרק השני נடוק בדרכיהם ובמטרות המוצעות למימושה, ובסיום ננסה להגדיר במה בדיקו שונה תפיסת העידן הבתר-נאצרי מקודמי.

החל בשנות ה-20 נישא רעיון האזרחות הערבית בפי דוברים שונים בעולם العربي. בראשית ראה הרעיון אוור באוזו הסחר הפורח כתיבעה של שושלת-האשمتית, וmbטאה העיקרי היה פיצל הרשות מלך עיראק. ככל עוד הוא חי תביעתו של עבדאללה אחיו לבונן אחותו בראשותו דזוקא נדחקה לשולאים. לאחר מות פיצל (1933) נישא זגל התביעה האשמתית ברמה על ידי עבדאללה, ואולם הפלג העיראקי בהנהגת נורי אל-סעיד וعبد אל-אליה סירב לוותר על הבכורה. כתביעה פוליטית לכל ערבית הוועלה הרעיון במצרים בשנות ה-30 המוקדמות, ומכאן ואילך קנה לו חסידים רבים. בראשית שנות ה-40 הוציאו הנסיניות לתרגם את הרעיון המרום למסורת פוליטית קונקרטית. בפגיעים אלה נחשף המתח הבניערבי במלואו. החשומים דבקו בתוכניותם משכבר,aben-סעיד התנדד לדבר מלבת הילה פן יתחזקו יריביו האשימים, לבנון וסוריה חרדו לגורל עצמאוtheir שהחלה לקרים עור וגידים, ומצרים הסוערת מבית נשאה את עיניה לאזרחות היכולה לספק את מאוייה להשתיק למוראה הערבית [משrok] ולשתק את עיראק המאיימת על

מעמד הבכורה הbial'i שלה.² בסיום המגעים ובסיומה של בריטניה כמה ב-1945-1946 הליגה הערבית, כמסגרת רופפת של מדינות עצמאיות הפועלת אך ורק מתוך הסכמה כללית. הניגודים לבתו את האחדות והגבילו אותה עד כי הליגה הערבית ביטהה דזוקא את המציאות הפוליטית המפוצלת ואת רעיון העצמאות של חברותיה, ולא את רעיון האחדות הערבית. ב-1956 פנו ראשי הבוותי הסורי לניצר בהצעה ל創ון איחוד מדיני מלא בין מצרים לטוריה. ההצעה יckaה שמן על מזרות האחדות והעולם הערבי היה כמרקחה: כינון קע"ס (קהילה ערבית מאוחדת, תרגום ערבית של אל-ג'וימה הלאומית אל-ערבית אל-מתחדה - שם של המדינה המאוחדת) ב-1958 הזמין את מוגמות האחדות ואת הציפיות הערביות ממנה לגביהם משיחיים ומיתמיים. סיסמת האחדות ותקוותיה נישאו בפי כל והתגלמו בהערכת המנהיג הכל יכול, "היחיד בדורו", ניצר. בעבר זמן לא רב פרסמו חי החולין בחזון המשיחי ולשתי השותפות התהוו כיה אחותה אינה נוטחת פלא הפורתת במחיי יד את כל הקשיים. פירוק קע"ס (1961) הפך הכרה סמנוה וזעודה קיימת ולמציאות כואבת. עם קרייסת קע"ס נופץ למעשה חזון האחדות, ומאז החלה התודעה הכל ערבית להבין כי כשלון האחדות איינו סטיה זמנית אלא אבידה. ביתר שאת הומחש הדבר עם מות ניצר (1970), מותם המשם יותר מכל את סילוק התקוות ואבדן החזון. על אף בגורותו של העידן הבתר-נאצרי וגישתו הריאלית המכירה במצוות המדינית המפוצלת כתופעה של קבע, אין הוא יכול להשתחרר מהשפעותיה המכאיות של התמוטטות קע"ס. דיונו של הדור הבתר-נאצרי בשאלת האחדות מאופיין לפיקח בשניים אלה: בגאון ורחב של עמדות וגישות פרי המציאות הפוליטית המפוצלת, ובנסיכון לעכל את שאירוע בקע"ס.

תכני האחדות הערבית

א. לשון ותרבות

הלשון הערבית ותרבותה וטופסם בהגות הלאומית הערבית את מעמד הבכורה כמגדירי הערביות ומרכזיביה.³ מקור התפיסה הוא בדגמי הלאומיות במרוכז אירופה וברוסיה, בהם מבטאת השפה יותר מכל את אישיותו הייחודית והקולקטיבית של הלאום.⁴ הסיבה העיקרית להציג יהוד זה נועצה בעובדה, שהගות הלאומית הערבית - על אף אופייה החילוני-לא יכול להעתלם מקרקע גיזולה, חן במובן החברתי והן במובן התרבותי. דגמי הלאומיות הרומנטית והויטליסטית המקדשים את התרבות והלשון, ורואים את הלאום ובערו כישות ארגאנית אחת, אומצו בידי הזורמים העיקריים של הלאומיות הערבית לא רק מפני שבאמצעותם ניתן היה להנחיל את הבשורה הלאומית החדשה בשער בת רבים, אלא בעיקר משום שהם אפשרו לשמור על קשר עם סמלי הזיהות המסתורתי. במצוות הסבוכה שנוצרה עם ההתמעבות וחדרת הלאומיות

לעלם הערבי, שימש היסוד הלשוני במובנו המקובל על הלאומיות הרומנטית, במכנה משותף וכקורת גג תחתיה ניתן היה להמיר את משמעותה הדתית העמוקה של השפה הערבית, במשמעות לאומית, חילונית ביסודה, בלי לפגוע במעמדה המקויש של השפה ובלי לנתק כלל את הקשר עם המסורת והעברה.

תפיסת האחדות הערבית על בסיס השפה והתרבות קיבלה בייטוי ריעוני החל בשנות ה-50 וה-60, בדמות הבערת השלושים, ואילו מבחינה פוליטית התגלתה עיקר כוחה בשנות ה-50 וה-60, בדמות הנאציזם. גם בדיון הבתר-נאצרי משמשים הלשון והתרבות כמרכיביה העיקריים של הזחות הלאומי והאחדות הערבית. הזרם העיקרי של הוגי האחדות בתקופה זו מעניק משקל רב ביותר לשון ולתרבות כמרכיבי האחדות הערבית, וכעומדים בבסיסה, בהתאם לדפוסי החשיבה והגישה הקלטתיים. משמאלו לורם זה ניתן לאטר קו מחשבה הממעיט בערכם לטובות המשורר, הכלכללה והאגודיפה. הזרוגלים בכך אינס וואים בשפה ובתרבות ישות העומדות בפני עצמן, ובעורם אין הם ילדות הגאון הלאומי כמקובל על הוגי הזרם המרכז. השפה והתרבות אין יוצרות את האחדות, ואין קובעת את חוקיה, אלא מציאות בהבעה לחוקי הכלכללה, המשחר והאגודיפה. השפה והתרבות הנה מוצרים יותר מאשר יוצרים, והביטוי "שפת השוק" אינו בייטוי גנאי אלא הגדרה מדויקת למשמעותם.

מנגד עומדים בעלי התפיסה הדתית, שעורם העربية הספרותית, שfat הקוראן, אינה שפה לאומית ולא שפה חילונית אלא שפת האל, החשובה והמושלמת שבשפות, שfat ההתגלות והאטלאם המיעדים לכל בני אדם. כיון שכן, מרבבים הכותבים במלת אל-אזור (בטאונה של האוניברסיטה הדתית אל-אזור בקהיר) לעסוק בסגולותיה האלוהיות והמופתיות של הערבית תוך התעלמות מהתחומים המסתיקים את זבריו של הזרם המרכזי. בינו לבין הדת מתעניין הזרם המרכזי בדוברי השפה הערבית, באופני הזרם המרכזי. בינו לבין השפה הספרותית להegers המודברים. בקרב הזרוגלים בגישה הדתית-אסלאמית בולט סעדיו, ממנהיגי "האחים המוסלמים" בסוריה, המציג בברור את הפאן-אסלאם כחלופה לאחדות הערבית וקובע בהתאם כי הערבית היא שfat האנושות יכולה או למctrar שfat מאמינו האסלאם.⁵ בכך ממשיך חוא את המסורת המוסלמית, ואין הוא נרתע, כמו אל-אזור, מלהטיק את המסקנות הפוליטיות המתחייבות ממעמדה הדתי הייחודי של השפה הערבית.

ב. היחסטוריה

הניגוד המשוער בין התודעה היחסטורית הקולקטיבית של הערבים והמוסלמים, לבין המחשיבה ומוקיירה את הצלחותיהם הדתיות, הפוליטיות והתרבותיות בימי הביניים, לבין מעצם העוגם בדיון שהחל עם שקיית האימפריה העות'מאנית וגל הכיבושים

האימפריאלייטיים, ניגוד זה לא הביא את הagogue הלאומית לניטשת ההיסטוריה ולא-החשובה. אדרבא, הagogue הלאומית כולה, על שלל גוניה, הוקסמה מмагעה המשכר של ההיסטוריה והיא נענית לה ברוחב לב השמור עמה למחוריה הנלהבים. הסתרות העמוקות שבין העבר להווה, ובין התזועה ההיסטורית לבין המציאות, דירבען מאו שנות העשרים את הזורמים הלאומיים והאחוותיים לשוכות את מצוקות ההווה באמצעות התיילות בגודלות העבר, וכן לדידם העבר המפואר הנו מציאות היה ונוסמת המכילה את טענות אודות עצמת העربים. גם חסידי האומות הטרייטורייאלי-הבדנית, המושפעים מתרומות לאומיות מערב-אירופאיות, נפלו בידי בקסמי ההיסטוריה.⁶ דבר זה מלמד, שהעיסוק הרב בהיסטוריה נובע בראש ובראשונה מחמת המענה שיש בכך למצוקתה של הagogue הפוליטית הערבית, ואילו השפעתם של דגמי הלאומיות הרומנטית של אירופה על עיצוב גישה זו היא משנית.

פני הדברים אינם שונים בהרבה בשנות ה-70 וה-80. אף על פי שבתקופה זו חלו תמורות בהתייחסות להיסטוריה (כפי שיתבאר להלן), הרוי נותרו בעין שתי מגמות היסוד המאפיינגות את המחשבה הלאומית מאז שנות העשרים: ההיסטוריה היא אחת משתי אבני הפינה של הזהות הלאומית, ובתוכה יש להתבסס על תקופות העוצמה והכוהה. לאחר שעמדו על קווי הרצף נבחנו את נקודות השוני: מה חדשה בתקופתנו הagineת הלאומית הפאן-ערבית בגישה להיסטוריה?

ה祖ם המרכזיז בשנות ה-70 וה-80 אינו מבסס את דבריו על תקופת העוצמה הקלאליסטית (תרטטי ממש) של תור הזוחב הערבי-מוסלמי בימי הביניים, מקובל בתפיסות הלאומיות והאחוותיות החל בשנות ה-30, אלא על תולדות האיזור בעת העתיקה. ניגוד לראייה הדתית-MESSORTAIT הראה את התקופה הטרום-אסלאמית כשלילית, גיאתילית, תפוטת עתיה תקופה זו חלק חשוב ומכריע בעיצוב תולדות האחוות ובזהות העצמית של דוברי הזרם המרכזי. קשה להניח, כי הפניה לעבר הקדום נובעת מכך שתור הזוחב הערבי-מוסלמי נראה דל מהכיל את עשר התוכן האחוותי, שהרי בכתביהם של אנשי הזרם המרכזי קשה למצוא כוום את שכрон האחוות. לפיכך ברי, כי הדבר נעשה דווקא בשל הדולדתו של רעיון האחוות ושקיעתו. בנקודה זו יש לדיק ולומר, כי יותר משיש כאן פניה לעבר הקדום יש כאן מידה רבה של הפניות עורף לתקופת הערבית-אסלאמית. נחוור ונדייש: עצם הפניה לעבר הרחוק אינה יכולה להיות על שקיעתה הערבית, משום שפניה דומה הייתה נחלת כמה מהוגי רעיון האחוות כבר בשנות ה-30 וה-40, בעת זריחת הרעיון ולבולבו. את הסימנים לשקיעתה של האחוות הערבית יש למצוא לפיכך בנטישת תור הזוחב הערבי-מוסלמי כדוגם האידיאלי של האחוות, ובגון בו מתוארת היא מני קדם ועד הלום. בתקופה הבתר-נאצרית נראית האחוות הערבית, בעיקר מבעד לתיאור ההיסטורי של דוברי הזרם המרכזי, כרץ אפור ומתמשך ולא כלידה חדשה, או שלשלת של פסגות הירואיות.

למסקנה דומה ניתן להגೊע גם לאחר בדיקת הגישות השונות הרווחות בהגותapan-arabiyah בנות ה-70 וה-80 בדבר מועד ראשיתה של האחדות הערבית. לגבי בעלי העמדת הדתית, האחדות הערבית אינה אלא אחד משמות התואר של האחדות האסלאמית שהחלה במאה השביעית. עם בוא הנביא. שאר הזרמים הנם בעלי גישה חילונית ביסודו, אך בעודם המרכז מנק משקל ורב לאסלאם בשורת האחדות והערביות, ורואה בלאומיות את המאפיין והמגדר הבלעדי שלחן, הרי בקרוב זומי המשאל מתעורר מעמדם של האסלאם והלאומיות בתוצאה מעליית משקלם של גורמי כלכלה ומשמעות. בסיכוןו של דבר ניתן לבחון באربع תשובות לשאלת מועד ראשית האחדות: בתקופה הטרום-אסלאמית, עם הופעת האסלאם, החל באמצעות המאה התשע עשרה, והחל באמצע המאה העשרים. בקרב ההוגים הסבירים שהאחדות כבר בתקופה הטרום-אסלאמית, יש הנוקבים בתאריך או בתהילין ההיסטורי מוגדר (האיימפריות "הערביות" במצרים הפרעונית ובאשור, עליית בני שבט הקורייש ושבטים, צמיחת הערבית בדרום חצי הארץ) שאוטם הם רואים כمبرטאי האחדות ותוכנה. לעומת זאת, יש הוגים הנמנעים מל%;"> כל תאריך או תחילק מוגדר מושם שדעתם אינה נתונה לאיירוע הייחודי המעציב את האחדות, אלא לעצם קדמתה. לדעת האחרונים האחדות הערבית קדמה בעברים עצם, וההיסטוריה אינה גורם שבנקודה כל שהוא בתוכו נוצרה האחדות אלא הבבואה דרכה נשקפת ההוויה האחדותית העל-זמנית. בניגוד לתפיסה המסורתית-דתית, הדנה את העידן הטרום-אסלאמי לכך חובה, הרים המרכז ומרבית אנשי השם לאינים רואים תקופה זו כגרועה. תחילת האחדות בעידן הטרום-אסלאמי הייתה טוביה, אם כי לדעת מרבית בני הרים המרכז לא מושלתם. עם בוא האסלאם התפתחה האחדות והשתכלה, אך זאת בהתאם ליסודות שנוצקו כבר קודם לכן. מצד שני, בקרב ההוגים הסבירים שהאחדות חלה באמצע המאה התשע-עשרה, שלטת הגישה הרוואה את ראשיתה בכשלון. חסידי גישה זו מבקרים לדוגל בערביות שראשיתה אמונה מעצר, בהיותה נתונה למשיסה אייפוריאליסטית, אך היא ערביות לחמות, מתחזרות ובעיקר חילונית לחולטיין. הם מעדיפים אותה על פני ערביות קדומה יותר, מפוארת, אך בעלת מחויבות וקשרים דתיים, החיבת - עקב שורשי ההיסטוריה הרוחקים - לשbez בתוכה את האסלאם. מרבית ההוגים החילוניים בחרו באחד משני הדרכם הללו, והודיעו שהאחדות הערבית החלה רק באמצע המאה העשרים לא זכתה לאחדה רבה. שכן, קביעה זו ממשעה שהאחדות הנה תועפה מאחורות, חסרת כל שורשים ההיסטוריים, ואף אי אפשר להקבילה לאביב הלאומים האירופי באמצע המאה התשע-עשרה. מכאן שהוא חסרת בסיס איתן ולפיכך חסרת כל סיכוי, שהרי בהעדך עמוק ההיסטורי כיצד יבטח עתידה? התנינית העתיד עבר מקובל על החברה המסורתיות הערבית, המחשיבה את הגורם ההיסטורי ואת הרץ' וההמשכיות ההיסטורית.

יחד עם זאת, עצם קיומן של תפיסות המאוחרות את ראשית האחדות מחייב על ירידת כוחה של המחויבות בעבר, ועל עליית מעמדו של המודרני, החדש, השונה ואר המהפכני. לsicום, ההגות החילונית כמעט כללה, מאוחזה בגישהה כלפי המאה השבעית. בניגוד לעמדה הדתית נמנעת ההגות החילונית מלקבוע שהאחדות הערבית החלה בתקופת תור הזהב הערבי-אסלאמי בימי הביניים המוקדמים, וזאת כאמור מחרמת ירידת כוח מישيتها של זו الأخيرة.

ג. גזע, מוצא, משטר וטריטוריה

צמיחתן של תורות הגזע באירופה בסוף המאה התשע-עשרה ובראשית המאה הנוכחית, לא הותירה את הוגות הלאומית בארצות עבר, ובפרט זו הפטריוטית, بلا תגובה? עם שקיутן של תורות הגזע לאחר מלחמת העולם השנייה התמעט והלך משקלו במחשבה הלאומית הערבית והדבר נמשך גם בשנות ה-70 וה-80, עד כי ניתן לאתר רק קול בזוז אחד של תמיכה באחדות הערבית על בסיס הנחת המוצא המשותף כאמת אובייקטיבית שיש לקבלה ולא למתקה⁸, ולא נמצא אף לא אחד התומך באחדות ערבית הבנوية על בסיס הגזע המשותף. בדומה לאחדות המוצא כך גם אחדות המשטר, קרי, שותם תלות בגורם חיוני כלשהו, אינה זוכה להתחנינות של ממש בשנות השבעים והשמונים. במידה שהדבר נעשה, מוצגת לעינינו שרשרת של הנזקות אחדות משנותו של גורם זה: אחדות משטרית אינה אלא השתקפותה של האחדות הדתית או של לשונית-תרבותית או של המיציאות הగואוגפית-מסחרית.

מעמדה של הטריטוריה שפיר רק מעט יותר מזה של אחדות המשטר, משום שחישית הוגים רבים יותר דנים בה, אולם בדביריהם גם היא מוצגת כמשנית. בניגוד לזרמים הטריטורייאליים במצרים בשנות ה-20, ובטוריה-לבנון בשנות ה-50, הדיוון אינו מתמקד בטטריאוריה לכשעצמה ובסגולותיה המעציבות אלא בחשיבות הרצף הטריטורייאלי. אנשי הזוט המרכז מסבירים מדויע רצף זה מסיע לכינון אחדות לשונית-תרבותית, ואילו אנשי שמאל, צדוגמת אמין סמיר ומוניר שפיק⁹, טורחים באריכות לנסתות להוכיח כי הטריטוריה הערבית שבין חופי יעראק ומוריקו מהויה יחיה גאו-אסטרטגיית אחת, הקובעת לא רק את תוכנותיה שלה אלא גם את אופיים ומשלח ידם של תושביה. היא יוצרה תרבות, כתבה היסטוריה וכפתחה אחדות על יושביה מכוח היוצאה גשר בין-יבשתי המפתח את הסחר והקשרים הכלכליים. בקרוב בעלי גישה זו חרוגת לעיתים הטריטוריה ממעמדה המשני ככלי וכמצע, שעליו ובו מתגשים חוקי הכלכלת והמסחר, והוא הופכת לבעלת מעמד ראשון בדומה לכלכלת. כשם שהuiscock בתיווך ובמסחר הפך את כל העוסקים בהם לבעלי ישות אחת, כך כבורת הארץ הערבית

מתיכה את יושביה לכלל אחד. המסקנה המתבקשת מכך מפתיעה: הוגי השמאלי קרובים לעמדות הזרמים הטריטוריאליים, הלאומיים לעילא ("ימניניס" ו"ריאקציוניס" בלשונם), יותר מאשר אנשי הזרם המרכזי.

מסגרות וזרכים להגשמה האחדות הערבית

א. תחומי המדיני

בדרכי התהווות ומימושן של אידאולוגיות פוליטיות ניתן לאחר שלושה שלבים: הצמיחה הריעונית, גיבוש המטרות הפוליטיות והగורת הזרכים להשגתן, ולבסוף עצם המעשה המדיניifik אקט של הגשתם שני השלבים הקודמים. דרכה ההיסטורית של האחדות הערבית התפתחה בהתאם לסדר זה. במצרים החלה להתפתח תודעת הזוחות הקולקטיבית הכלל-ערבית בשלבי שנות ה-20. במהלך המאה ה-20 המאוחרת הריאו שנות ה-30 היא גאותה והלכה, עד כי במחצית השנייה של התקופה הפכה להיות גם נחלת הממסד הפוליטי. עם תום האביב הריעוני החלו לחופיע מצעים שונים לאיחוזן המדיני של ארץ-הרב.¹⁰ באיזור הסהר הפורה פרחו תכניות האחדות המדינית ועד קווים لكن, החל בראשית שנות ה-20, עת חתר פיצל להרחבת תחומי מלכתו ופעל בדרכים מגוונות לאיחוד עיראק עם סוריה, ולהשבת התגיאו אל חיק ההאשמי. לאחר מותו (1933), נטל عبدالלה לידי את רשות תקנות המשפחה ההאשמי וניסיה להגשים את משאלות לבו באוטם נתיבים שבhem צעד אחיו הבכור. המסגרות הפוליטיות שהוצעו על ידו היו פדרטיביות ומימושן אמרו היה להיות שלבי ומדורג. עקרונות אלה עמדו גם מאחרוי תכנית "הסתה הפורה" של נורי אל-סעיד ב-1936. עליית האחדות הערבית ככוח ציבורי, ריעוני ופוליטי במצרים שלא בהקשר השושלתני-ההאשמי, הקירה על הסהר הפורה והביאה לעליית מגמות דומות. תחילת בחוגי הקצונה בעיראק במחצית השעיה של שנות ה-30¹¹ ומאותר יותר בשלבי שנות ה-40 בסוריה, עם הקמת מפלגת התאחדות הערבית, העבעת.

שנות ה-50 הביאו לכלל מיצוי את תהליך האחדות, דבר שנמנע קודם לכן מלחמת העולם השנייה והשפעותיה. בתקופה זו חזרו והופיעו שני השלבים הראשונים וב-1958 נסף השלב השלישי בדמותו של קע"ם. כשהלו קע"ם, שהיה גם לשולנה של האחדות המדינית המלאה, הביא בראשית שנות ה-60 לדחיקת האחדות המדינית ממעמדה כחוות הכלל: כמו שבעצם קיומה תביא להגשות היעדים המדיניים, הצבאים והחברתיים של הערבים, וכדרך היחידה שעל מנהיגי ערב לשקו על קיומה. פירוק קע"ם חולל תמרות ריעוניות ופוליטיות, שבהן יעדים חברתיים שונים הוצגו על ידי נאצרים מזוהה בעקבותיו מזה כתנאים מקדים המכשירים את הקרקע להשגתה.

טראות קע"ם מטילה צל כבד על הדיוון באחדות המדינה ובדריכים להשתתה גם בעידן הבתר-נאצרי. תמיינה נלהבות וחד-משמעות באחדות המדינה המלאה מביע ד"ר נדים אל-ביטאר, אך הוא עושה זאת במידה רבה מתוך עמדת התגוננות ופולמוס כבד עם תומכי האחדות השלבית, הדזה-צנטרליסטית, או הפורטיבית. לדעתו מוכיחה ההיסטוריה של כל העמים שהגשימו את איחודם הפליטי כי רק באמצעות המעשה הפליטי מושגת האחדות המדינה, וכי היא זו המכמיחה בעקבותיה את האחדות הכלכלית, התרבותית והטכנולוגית, ולא להיפך. הנסיך ההיסטורי הכלל אנשי אינו, ענייני אל-ביטאר, בוגדר משענת או הוכחה גרידא, אלא ציוויל שהכרח להיענות לו, כיון שדרך נחפת החוקיות האוניברסלית אשר לפיה מתנהלת האחדות הערבית. כדי להצליח במשימה ולכון את האחדות הערבית יש לפעול בדרך מדעית, כלומר, לחשוף את חוקי ההיסטוריה ולפעול לפיהם. תוקףם של חוקים אלה אליבא אל-ביטאר איינו פחות מזוקף של חוקי הטבע, ותמציתם מורה כי מעולם לא צמחה אחדות מדינית באמצעות איחוד חלקי. זאת ועוד, האחדות המדינה חייבת לבוא שלא בדרך הדמוקרטית אלא כמציאות הפוכה על חלקיה.¹²

ברי הפלוגטה שלו הם רבים ומגוונים. משמאלו הוא מותקף על ידי הטוענים, כי נסיוון קע"ם מוכיח שהכשלון נבע דווקא משות שמנהגיו ראו בתחום המדינה את חזות הכל, ועל ידי מי שמרחיק לכת עוד יותר וקובע כי בשום מקרה לא ניתן לעבור בבת אחת לפחות לאחדות מלאה. חסר יכולת זה איינו גבע מטלות משרונה של המנהיגות הפליטית או מшибושי האימפריאלים, אלא מחתמת המהות הבדנית המאפיינת את התחום המדינה, להבדיל מהתחום הכלכלי בעל המהות האינטגרטיבית.¹³ שלא כמו השמאלי, זובי הזרם המרכזי אינם מטלונים על כי בקע"ם או עבר הרוחק יותר הונחו מטרות חברותיות, או נשכח הרצון למגרור את הריאקציה והאימפריאלים. ביקורתו של הזרם המרכזי אינה מופנית נגד אי אימוץ של פורמות כלכליות וחברתיות כתנאי לאחדות, אלא נגד עצם המחשבה שנייתן לעbor באופן חד ומהיר מפיקול לאחדות מדינית מלאה. אולם אל-ביטאר לא נותר חביב. בפני עצמו העמדה הדוגלת באיחוד שאינו מדיני, כמו גם בפני תומכי תכנית השלבים, הוא מטיח שעמודותיהם איין אלא תירוץ, מסווה, שמרתו המדעת או הבלתי מזדעת היא להביא לחיסול האחדות הערבית ולהנחתה הפיצול הנטולי. תשומת לב ורצינותם הרבה יותר מקדיש אל-ביטאר להתמודדות עם טיעוני השמאלי. הוא טורח בארכיות רבה ולא ליאוט להוכיח שהאחדות הכלכלי, התרבותי והתקשורתי, הוויכים לעדנה בכתביהם, מעולם לא הביאו את האחדות המדינה. אדרבא, הם הרבו את הפיצול והעמקו אותו, שכן הקידמה הטכנולוגית והמשאבים הכלכליים העניקו עצמה וכוח רבים מעבר לשיטים הונכחים ולמסדים הפליטיים הבדלניים, החפצים מושום כך למנוע את מימושה של האחדות הערבית.¹⁴

ב. חתומות הכלכלי

מחמת הצלחותיו של נشك הנפט עלתה בשנות ה-70 קרונה של האחזות הכלכלי, בין אם כירשות האחזות המדינה ובין אם כmortgima אותה וכמכירה את הקרקע לצמיחה ולהתפתחותה. ברם הרעיון לא נולד בנסיבות של אלה אשר נתאכזו מקרים. כבר במהלך שנות ה-30 וה-40 התגבשה במצרים ובאיוור הסחר הפורח קבוצת הוגים שלא השתפקה בהתוויות המטרה האסטרטגי של האחדות, אלא אף העלה רעיונות קונקרטיים בתחום הכלכלי למימושה: שיתוף פעולה כלכלי וקשרי מסחר ענפים, הסכמי טהר וכapps, הקמת בנק ערבי ושוק ערבי משותף, פיתוח התעשייה, איחוד השיטות המוניטריות, הקמת מועצה כלכלית משותפת, ביטול מכסים וכינון איזור טהר חופשי בין כל ארצות עבר.¹⁵

בתגובה הנוצרית לא שפר עליה גROLAH של האחזות הכלכלית. היא הועלתה לדיוון פומבי על ידי רק לפרק זמן מוגבל ובמשמעות הנופלת בהרבה ממשמעותה בשנות ה-30 וה-40 - בנומי נוצר היא מופיע רק בין השנים 1956-1958 ומתוארת על ידי באופן גלמי וסתמי.¹⁶ בשנים הללו ובתקופת קע"ס העומדה האחדות הכלכלית בצללה של האחדות המונית המלאה והמידית. זו האחורונה נראית מתמשת והולכת באמצעות מדיניות, ללא כל צורך להזדקק לתהום הכלכלי ולו באמצעות או כוז. בעת השכרונו מהאחדות המדינית כלל לא עלה על הדעת לראות באחדות הכלכלית את תחליפה ובוודאי שלא את מפלשת דרכה. פירוק קע"ס ב-1961 וכשלון הניסיון להחיותו באמצעות "האיחוד המשולש" המצרי-סורי-עיראקי ב-1963, הביאו להתפתחות הדרגנית ו-1970 ואילך חזרת האחזות הכלכלית למקום הדיוון. התפתחות נספה ארעה בשנות השמונים, שבחן החל הרעיון לקרים עיר וגידים. ב-1981 קמה "מועצה שיתוף הפעולה במפרץ" [מגלאס אל-תעאוון אל-מלחיגי] בה חברות سعودיה, כווית, איחוד הנסיקיות הערביות ועומאן, ובפברואר 1989 קמים שני גופים נוספים במטרה לבנות שיתוף פעולה כלכלי בו המדינות החברות בהם. האחד הנו "מועצה שיתוף הפעולה הערבי" [מגלאס אל-תעאוון אל-ערבי] הכול את מצרים, ירדן עיראק ודרום תימן, והשני היא "פדרציית המגרב הערבית" [אتحaad אל-מערב אל-ערבי] ובו חברות מרוקו, אלז'יר, מאוריטניה, תוניסיה ולוב.

בעiden הבתר-נאצרי הדיוון באחדות הכלכלית שני מאפיינים לו: ראשית, בתגובה זו האחדות הכלכלית אינה נדמית כתופת פלא או כעומדת מעבר לכל ויכוח. בעידן קא' האשליות, שבו נוכחים לדעת כי המציגות וההסתוריה גובות תמורה גבורה עבורה, מתגלית האחדות הכלכלית גם כבעל פגמים. המציגים בה, בעיקר אנשי השמאלי, אינם יכולים אפילו שלא לצין כמה מתכוונתייה המפצלות: היא משרתת את הבורגנות, מודרבנת את האימפריאליזם ומחזקת את הבדלות הערבית. יחד עם זאת, מנית

תכונותיה המפצלות של האחוות הכלכליות נעשית ללא עירכת מאzon כולל של המאפיינים המאחדים מול המפצלים. העדר זה מלמד כי הדבר מיותר, לדעתם, שכן סגולותיו האחוותיות של התחומי הכלכליים מאפיילות על סגולותיו המפצלות. שנית, העיסוק בתחומי הכלכלי אינם בתחום בז' אמותיו של הדין העקרוני, והוא מפתיש אף לעבר הדברים אשר בהן ניתן ליחס כוון את האחוות הכלכליות. זאת, בין אם כיעד בפני עצמו המהלך את האחוות המדינית האבודה, ובין אם כשלב ראשוני בדרך הנכונה והמתוקנת לייצורת. תשומת לב רובה מושקעת בהתוויות תכניות אחוות בתחום הכלכלי, הנפט, המשחר, הכספיים, התקשרות, התחרורה, הפיתוח, המדע והתרבות. הרעיון כה שבאה את לבם של שוחרי האחוות הערבית, עד כדי נדים אל-ביטאר נזק במרוצת שנות ה-70 וראשית שנות ה-80 לתקופ שוב ושוב במאמרי ובספריו הרבים את גישתם. לדעתו, ההיסטוריה מוכיחה כי האדם אינו חייה כלכלית אלא פוליטית. התחומי הכלכלי, ביגוד לזה המדיני, אינו בORA חברה ומדינה משום שבמהותו הוא אינו תחום יוצר, מהפכן, אלא רפורמטור, המטוגן רק לשנות מצב קיימים. הבעיה המרכזית של העולם הערבי, לדידו, בעית האחוות, מצריכה מהפיכה פוליטית ובריאת מדינת לאום אחת יש מאין, ולכך אין דורך זולתי הדרך המודנית.¹⁷ אל-ביטאר חש אל נסן באווירת הפקוף והאכבה מהאחוות המדינית, וכן הוא מנטה לחזק את יסודותיה באמצעות ראיית החוקיות ההיסטורית כאחותם התאומה של חוקי הטבע הנצחים. אלא שדבריו מעורפלים, ויתר מזו דמיונים הם למדעי הטבע הם קרובים למיסטיקה ולאמונה כמעט באחוות התרבות. בביטחון על עמדות השמאל הערבי מציג אל-ביטאר בפני חסידי האחוות הכלכלית קושיה חריפה, ואולם הם מעמידים תירוץ מוקשה אך ריאלי על פני אמונה מיסתית, שקיים כבר הוכיח את אי הצלחתה.¹⁸

סיכום: שקייטה של חוויה

כפי שראינו עד כה, ההגות הבתר-נאצית לא פיתחה תכנים חדשים לאחוות הערבית, ובמקוד דינניה עומדים המרכיבים המסורתיים שעמדו במקוד ההגות הלאומית והאחוותית מאז שנות העשרים. מעטים היחסים של המרכיבים הללו וסדר חשיבותם אף הוא נותר בשהייה: בראש ניצבים הלשון והתרבות ולצדם ההיסטורית, ואחריהם מזונבים כמקובל המשטר, הטריטוריה, המוצאה והגוע. ואת עוד, שני העשורים האחרונים לא הציעה ההגות הלאומית מTEGRות חדשות לאחוות הערבית ולא פרצה נתיבים חדשים להשגתה. מרבית ההצעות הנדוגות בפרק זה זה הוועלו לראשונה כבר בשנות ה-30 וה-40 במצרים. הייחס בין האחוות המדיניות לאחוות הכלכלה המופיע בכתביו הדור הנובי אף הוא אינו חדש, שהרי כבר בשנות ה-40 של מרבית הציבור המשכילים, במצרים לפחות,

את ריאליות הגישה שקרה לישם מיד את האחדות המדינית המלאה, ומחתיה הציע לפועל בהדרגה באמצעות איחוד כלכלי או תרבותי. התווים אם כן הם אותן תווים, אך המנגינה בכל זאת שונה.

היחס לשפה וلتרבויות מצד הרים הדתי מכאן ואנשי השמאל מכאן אינם מפתיע, אולם בהגותו של הרים המרכז ניתן לשמעו נימה חדשה. מאז ראשית שנות השבעים נחלש העיסוק המסורתני בסוגיותה התרבותית הספרותית ובמקביל החלה להתפתח תפיסה נשמה את הדגש בתכנוניה הפונקציונליות של הלשון ובדובריה. מוגמה זו בולטות עוד יותר באופן טיפולה של ההגות הבתר-נאצרי בתחום החסוך. ביחס לשלהי שנות ה-50 קבע משקיף חד עין כי: "האנטלקטואלים נטפסים למילוט האחדות העברית בזרחה החריפה ביותר. הללו מתפעלים מן הגודלה בעבר, מן הזמנים עתורי התהילה בהם שלטו הערבים מספרז ועד פרוס, והתרבויות העברית עדשה במלוא פריחתה. המרחב זהה כנראה בתודעת האנטלקטואלים הערבים עם חירות, וחירות עם כוח"¹⁹, ואולם, ספק רב אם קביעה מעין זו נוכונה גם ביחס לעידן הבתר-נאצרי. בעידן זה נעלמת הזיקה הראשונית לתקופת תור הזהב הערבי-מוסלמי של ימי הביניים כל תקופה הרואה לחיקוי, בהיותה הביטוי האידיאלי של האחדות העברית. אם בעבר העדיפו חוגים מצריים את התקופה הממלוכית או את תקופתו של צלאח אל-דין על פני בית אומייה ועבאס, שזכו לעומת זאת להבלטה יתרה במשנותיהם של בני הסחר הפורה, הרי עתה דעכו מגמות אלה כמעט לאחוטין. הזיקה הראשונית לעבר הערבי-מוסלמי של ימי הביניים ננטשת, וההגות הלאומי-אחדותית פונה לה עורף. לפיכך מקבלת עתה הפניה לעבר הקדם-אסלאמי משמעות שונה מבער. אם בשנות ה-50 וה-60 הפניה לעבר הקדום נעשתה במוגמה למשמעותם גם לעלי מהודה של התקופה הערבית-מוסלמית הגדולה והמפוארת, הרי עתה היא נעשית מחמת דלותה ועוניותה של תקופה זו עקב ירידתיה מנכשיה. מאותו הטעם עצמו נתפס עתה בשנות השבעים והשמונים העבר כרצף מתמשך ועד גוני, ולא כשרשות פסגות שנייה בעידן הערבי-מוסלמי כפי שנראה היה בעבר.

בתהום המשגרות והזרדים חידשו של העידן הבתר-נאצרי צניע יותר. הוא שואב את עיקר משמעותו מהשוני בין לבין הגישה השלטת בעולם העברי בשנות ה-50 ובראשית שנות ה-60. בשנים הללו שליטה בכיפה הגישה האונטולוגית מבית מדרשם של טאטע אל-חצרי, הבעתי ובמידה רבה אף של הנצריצם. לפי גישה זו הערבים מאוחדים במחותם ובחוויותם, הם אינם צרייכים לבראות את האחדות יש מאין אלא רק להוציאה מהכח אל הפועל. אחדות ערבית, משמע אחדות מדינית מלאה ומיידית, מצויה בהיאג יד למרות הפיצול הנראה לעין. אין צורך באינטראומנטים כלכליים או בשלבים ארכוי טווח למימושה, כמעט סילוק מהחסים מהערבים לבטא את הוותם המאווזת -

המכשול האימפריאלייטי, הזר, השואף להתמיד בפיקול כדי לחתוך את שלטונו. בינו לבין האימפריאליות, האחדות הערבית בנויה על יסודות רוחניים ונאצלים המאפיינים את הוויטה ושליחותה הכלל-אנושית של האומה הערבית, ולא על אינטראטים ספריים, כלכליים או חומריים. העמדות התהום הכלכלי במקודם, בין אם כמחלף לאחדות זו ובין אם כאמצעי להשגת, נטפסת על כן כהעכרת הרוחניות הנשגבת, כחילול הקודש, וכבעוזה זורה. בעת שהתפיסה האנטולוגית שלטה בקיפה היא נשמעה בראש חוץ ולויותה כמעט כל דין בנושא האחדות. ברם בהגות שנות ה-70 ושנות ה-80 טענה זו כמעט ונינה נשמעת. במידה והיא מופיעה מוקדש לה מקום מצומצם יחסית והיא נראית בדקלום חסר חיות הנאמר כדי לצאת ידי חברה ותו לא. עם שקיעת רעיון האחדות המדינית הערבית ושמיון התקומות המשיחיות שנתקלו בה נגזר על רעיון זה לגלות מההוויה הריאלי אל נבכי העבר הקדום או אל נבכי העתיד. שלא כבעבר, האחדות המדינית אינה נתונה ועומדת. במידה והיא לא אבדה לנוכח היא תושג רק אם יוקדמו לה שלבים מכינים, שגם עצם השגתם כרוכה בקשישים רבים. עיין כך האשליות מנשבת רוח מפוכחת יותר בפרשיה ההגות הלאומית הערבית ולפיה היא מנווטת את דרכה. בשנות ה-70 וה-80 מאפיינית הגות זו במידה גזולה יותר של ריאליות מאשר בשנות ה-50 וה-60. הפבחון והריאליות, שאליות מצטרפת העמידה על נזקי מפולת המשיחיות המדינית מבית מדרשו של נאצ'ר, מביאים עם יותר מאשר קורוטוב של פסימות ויישוש נוכחות דלות ההוויה. בתקופה זו מוצאת ההגות הלאומית את עצמה בcpf הקלע: מכאן האשלייה המשיחית, שמנתה יוצאה בשן עין ואליה אין היא רוצה לחזור, ומכאן קשיי ההוויה המקדים את שמי העתיד. במצב זה לא נותר לה אלא להתבונן בחרדה וכח עליית האסלמים ה Fondentalistische ולהציג את הפטון הריאלי הקודר משחו: להישמר מיפויוים מזיקים, לא לבזו ליום קטנות, ולדעת להעריך נכונה את חשיבות הצעד הקטן והסיפור המועט.

חרות

חיבור זה הוא עיבוד ותימכות של שני הפרקים הראשונים מตอน חיבורו שנכתב בשנת תשמ"ו (1985), בעבודת גמר לתואר השני בחוג ללימודי המזרח התיכון וחיטאים והמודרשת ללימודיים متقدמים באוניברסיטה העברית, ירושלים, בהדריכת פרופ' יהושע פורת. החפש לעמד על מלאה הייקפו של החומר ולבחן את המסתור הריעוני לפרטיה יפנה לשם. תזה מיחודה חב אני לפרופ' ג'. פורת על עזרתו, הארוטוי והעורתי. נסח אנגלי של המאמר יראה אור בגלגולו הקרוב The Jerusalem Journal of International Relations, The Leonard Davis Institute, Jerusalem.

- .3. בינדר, 102.
- .4. תלמוני, אחחות, 18-20.
- .5. חוא, אל-אסלאם, 114.
- .6. על חזותים "פרעוניים" במצרים בשנות ה-20 ראה גרשוני, בין יחוד, 63-59, 80-75 ; על חמימות הפלמי בעיראק בשנות ה-70-80 ראה, ברעם, מרבנות.
- .7. גרשוני, בין יחוד, עמי 321 הערכה בין, חניל, אחחות ערבית. אל-זועלי, 89-90.
- .8. אל-ריאמווי.
- .9. סמיר, הלום הערבי, שפיק, אל-וחדה.
- .10. גרשוני, בין יחוד, 233-230.
- .11. חזורי, זמינים פוליטיים, 177-178.
- .12. אל-ביטאואר, מן אל-תגיאה, ו- אל-נטיריה אל-אקטואידיה.
- .13. גלאב, לא ומחה, עמדת המפלגה הקומוניסטית הסורית.
- .14. אל-ביטאואר, אל נטיריה אל-אקטואידיה.
- .15. גרשוני, האחדות הערבית, 22-20.
- .16. נצר, 279.
- .17. אל-ביטאואר, נקד אל-מהות אל-אקטואידי, ובקורות רבים אחרים.
- .18. עד כמה זהירות וריאלית ניתנת לשטייני האחדות ושיתוף הפעולה חקלאי יוכיח הדיוון המלווה את הקמת הגושים לשיתוף פעולה כלכלי בפברואר 1989. הקמתם אינה מוצגת כמיולי מאווים הסטוריים ולא כמעיאות ערבית ייחודית פרי השפה וההיסטוריה, אלא צעד ריאלי וrogramטי, אמצעי להתגבר על קשיים כלכליים, חברתיים ופוליטיים, ומיצאות המאפיינית את הסדר העולמי החדש לאור האיחוד העצבי של מדינות השוק האירופי המשותף החל בשנת 1992. זאת ועוד, עצם ההישג שהקמת הגושים הכלכליים אינם מסנוור את עיניהם מלראות את הסכנות הכרוכות בכך, כגון תחרות אפשרית בין הגושים השונים או בין הליגה הערבית, או סכנת השתלטונה של מדינה אחת על יתר חברותיה לגוש. ראה פלסטין אל-תיאורה, 26.2.1989.
- .19. טיטש, ערבים.

מקורות

- גרשוני, י. "האחדות הערבית בתודעה הלאומית המצרית בשלבי שנות ה-30", המזרח החדש, כ"ה (תשס"ט), עמי 182-194, כ"ט (תשס"ס), עמי 1-31.
- מעירים בין אחחות ויחוד, תל-אביב, תש"ט.
- טיטש, ה.א. "הערבים בחבל הלאומיות", סיירה של ארבעה מאמרים שפורסמה בדצמבר 1958 בעיתון השווייצרי נינה צילינט צייטונג, ותרגום על ידי צה"ל, קטן חינוך ורשי, תל-אביב, 1959.

- טלמון, י. איחוד ויחוד, ירושלים, 1965.
- המפלגה הקומוניסטית הסורית, "עמדות המפלגה הקומוניסטית הסורית בנוגע לאחדות העברית", אל-נשלה (קפריסין), 26.3.84, כפי שתורגם על ידי חביב, מטבח מיזוחת, 4.6.84.
- פורת, ג. בבחן המשעה הפוליטי, אוצר ישראלי, איחוד ערבית ומדיניות בריטניה, ירושלים, 1985.
- אל-ביטאואר, נדים, "מן אל-תגיזה אלא אל-אקlimיה אל-גדייח", *קצאי ערבית*, 6 (1979), עמ' 5-12.
- . "נקד אל-mphos אל-אקטזאדי חול אל-טוריק אלא אל-וחודה", *זרואסת ערבית*, 11 (מאי, 1975), עמ' 21-3.
- . אל-נטיריה אל-אקטזאדייה ואל-טוריק אלא אל-וחודה אל-ערבית, טראבלוס, 1978.
- גלאב, פיליפ. "לא וחדה ערבית דין תכאל אל-אקטזאדי", אל-טלוועה, 10 (מאי, 1974), עמ' 37-38.
- חווא, סעד. אל-אסלאם, בירות, 1970, חלק שני.
- נצר, מרلين. אל-תצערו אל-קומיה אל-ערבית פ' פלך עבד אל-נאער (1952-1970), בירות, 1981.
- אל-ריימאווי, עבדאללה מחמוד. אל-אקלימיה אל-ניזית, בירות, 1970.
- שפיק, מוני. "אל-וחודה אל-ערבית פ' אל-תאורייח אל-ערבי", *זרואסת ערבית*, 13 (יוני, 1977), עמ' 55-72.
- Bar'am, A., "Culture in Service of Wataniyya: The Treatment of Mesopotamian Inspired Art in Ba'thi Iraq", *AAS*, 17 (1983), pp. 265-313.
- Binder, L., *The Ideological Revolution in the Middle East*, N.Y., 1964.
- al-Doughli, T.A., *A Historical Review of Education in Syria*, Diss., Washington, 1970.
- Khadduri, M., *Political Trends in the Arab World: The Role of Ideas and Ideals in Politics*, Baltimore, 1970.
- Samir, A., *The Arab Nation*, London, 1978.

מתי שטיינברג

"ושם רואנו את חנפחים בני הענק מן
הנפחים, ונחי בעינינו כחביבים,
וכן היו בעיניהם"
(במדבר, י"ג, ל"ט)

המונייטין האמריקני בעיני העربים

מבוא

בעקבות מלחמת אוקטובר 1973 טבע סאדאת את הביטוי, כי עתה ניצבת לפני העربים "ארצות-הברית אחרת", שינתן לאטור תחומי שיתוף פעולה עמה, בלי לטשטש את הניגדים בתחוםים אחרים. בקביעה זו ביקש סאדאת להינתק מן הדימוי המושרש והسطורוטיפי של ארצות-הברית, אשר קודמו עבד אל-נאצר עשה לו נפשות, ממנהגת האימפריאליזם המערבי ומגלהת כל השיליה שלו. סקירה זו נועדה לבחון כיצד מטען ארצות-הברית בעיני מדינות ערביות בעת הנווכחית, למעלה מעשר שנים לאחר שсадאת החל להטיף לשינוי הגישה כלפיו.

כבסיס למחקר שישמש ההיסטוריה הפומבית לארצות-הברית מטעם ראשי השלטון וכלי התקשורות בחמש מדינות ערביות מתחילה שנת 1985. בחרית חמיש המדינות נשמכה על ההנחה המוקדמת, כי הן משקפות ביטוי אופניי פנים השונות שבחן נראית ארצות-הברית בעולם العربي. מצרים וירדן בקטוב האחד נבחרו כמשמעות את הזרם הקרוב לארצות-הברית, ואילו سوريا ولוב, בקטוב השני, כمبرאות את הזרם הרחוק ממנה. המדינה החמישית, עיראק, מצויה, בעיקר בשל מלחמותה המתמשכת עם איראן, בעיזומה של תמורה והולכת וمسגת מאפיינים של המלחנה הפגמנטי. המשותף לכל זרים מייחד אותו בהשוואה לזרם האחר, אך גם בתוכם פנימה אין הרים עשוים מיקשה אחת.

המושג "מונייטין" ביחסים הבינלאומיים יכול להתפרש, בהקשרו הרחב, כשם נרדף לכל השקפת העולם של מדינה מסוימת, וכרכום בו לא רק הדימוי העצמי ודימוי

חוות אלא גם האידיאולוגיה שלה ובויטיה האופרטיבי בעמדה. הסקירה הנוכחית דנה בדיםמי בהקשר צר, מעשה של ייחוס מאפיינים ותכונות לזולת, ובמקרה דן - לארצות-הברית.

זווית הראייה כקבעת את תראייה

הבדל בין הזרמים בעולם הערבי בסוגיות זימונה של ארצות-הברית טמון בראש ובראשונה בזווית הראייה של כל זם: ה프로그램ים מודדים את ארצות-הברית, לא רק על פי גישתה לסכוז הערבי-ישראל, אלא מפרשקטיביה רחבה יותר, המKENה חשיבות לא פחותה לנושאים אחרים, כיחסים הבילטרליים וכעמדת ארצות-הברית כלפי סכוטוכים אזרחיים החורגים מתחומו של הסכוז עם ישראל, כגון מלחמת איראן-עיראק, ראייתם היא אפוא רב-מדנית. לעומתם, בוחנים הרדיוקליים את ארצות-הברית קודם כל מזוית הראייה הצרה של הסכוז עם ישראל. גישתם היא חד-מדנית. לדידם של הrogramמים, תミニכתה העקרונית של ארצות-הברית בישראל, ובעיקר בימי ריאן, היא נתונה מראש ובלתי מעורערת, חרף הפעורים בעמדות המשויות בין שתי המדינות. ארצות-הברית נוהגת בישראל משוא פנים, כהגדורת חוסין: "באשר לישראל, אין ארצות-הברית מעכמתה ניטרלית, אלא בעלת ברית אסטרטגית".¹ על כן, אין הrogramמים יוצרים קשר של התנייה בין עמדת ארצות-הברית בסכוז הערבי-ישראל לבין הסוגיות החינויות האחרות. ניכרת אצלם מגמה שלא להתייחס לסכוז עם ישראל כלל ממלול יחסית עם ארצות-הברית, ולא לואות בו את חוות הכל.

אורח המחשה של הrogramמים סוכם על ידי אוסטאה אל-באז, יועכו הקרוב של הנשייא מבארכ, במילים אלו: "האנטרכיסים המצריים אינס' חופפים את האינטרכיסים האמריקניים, אך עם זאת, יש בסיס מסוית לשיתוף פעולה פורה בתחוםים ובים, בתנאי שיכובדו הרצון העצמאי והאנטרכיסים הלגייטימיים של כל אחד מן הצדדים. הגשת הסיעוד האמריקני [הכלכלי] למצרים ויצור בקרב העם המצרי תחושה, כי ארצות-הברית היא ידידה והציבת לימיון".² לעומתם, גורסים הרדיוקליים התנייה מובהקת ובלתnik בין שני התחומיים, ותミニכתה העקבית של ארצות-הברית בישראל מעידה, לדידם, כאלו עדיהם על יחסיה העזוני הבסיסי לעובדים. אלא, בהיותם הrogramמים, הם נוטים לראות ביחסים עם ארצות-הברית חלק ממכלול גישתם לסכוז עם ישראל.

זרם הrogramטי, גישה רב-מדנית

יציבותן הפנימית, ועزم קיומן באזורי רוגש וטוער, הם העומדים בראש דאגתן של המדינות הערביות הrogramטיות. נראה, כי בעיניהם איבץ הסכוז הערבי-ישראל את המונופול כ"משבר הערבי הקולקטיבי" (כביתויו של פרופ' פואד עגמי), המאפשר בבולתו על מצוקותיהם מבית. אין פירוש הדבר כלל ועיקר, כי הסוגיה הישראלית ירדה

אצלן מסדר היום, אלא שההתעניינותו בה נגורת מן החשש מהשלכותיה המזיקות האפשריות על מצבם הפנימי. האינטראס שלhn בסוגיה זו הפק, אפוא, מ"חויבי לישיללי", והוא אומר: *למנוע, או למצער - לצורך - את נזקי המאיימים על קיומנו ועל יציבותן.* במיוחד בנסיבות גישה זו אצל ירדן, אשר הבעה הפלטינית, לדידה, היא ראש לכל אלה קיומית פנימית. מנוקודת ראות זו נשואות פניהן של המדינות הפרגמטיות לארכוז-הברית, כמו שיש ביכולתה, לבארה, להשפיע על ישראל, ובו בזמנם לשיער בידן כבעלט עצמה כלכלית וטכנולוגית, וביחסו על רקע התDSLות כוחן של מדינות הנפט הערבית.

בקרב הפרגמטיים נעלם כלל היה זיהוי ארצות-הברית כראש החץ של מנהה האימפריאליות. בעיקר בולט שינוי זה בגישת השלטון המצרי, הטורח רבות לבב יצוץ חדש הדימי היישן של ארצות-הברית כהתגלמות האימפריאליות. הSTRUיאוטיפ המסורתי של ארצות-הברית מבית היוצר של עבד אל-נאצר הودחך, ואת מקומו בשדיומי המאפשר שתפקיד פוליה. אמנס בעומק רוחחים עדין משקעים מן העבר, מה גם שהאופוזיציה המצרית מתמידה לנפניהם. כך, למשל, רגש השלטון המצרי מאיון כמותו לכל אסוציאציה המעלה את זכר השליטה הזורה במצרים. רתיעתו להקצות בסיסי קבע בתחוםו לכוחות אמריקניים היא ביתוי לכך.

מצרים וארכוז-הברית: התלות ונזיקה
במצרים מתנהל דיון עיר ונוקב על הבעיות המלווה את היחסים שבין ארצות-הברית כמעצמת-על לבן מדינה במצוקה כמצרים. החשש הקדמון מן האימפריאליות, שעמו ניטש לפרקים בעבר עימות אלים, הוחclf בرتיעה מתלות יתרה או גורוותיות[תבעה], העוללה לחבל קשות בריבונות המצרים, אף כי הפעם בזרכי שלום וסיעוד.

כמה טעמים לכך שהויכוח בסוגיות התלות בארכוז-הברית פרץ במלוא עוזו דווקא במצרים: עובדה היא שהמעורבות האמריקנית, ובמיוחד לאחר הסכם קמף-דיוויד, בולטת בה לאין שיעור, יותר מכל מדינה ערבית פרו-מערבית אחרת. האופוזיציה המצרית - הן החילונית והן הדתית - מרבה לפרט על נימה ולתקוף את ראשי השלטון המצרי על שם הופכים את מצרים לעבד נרעץ של ארצות-הברית. הפוינטיליסטים הדתיים תוקפים את התגברות "האמריקניזציה" במצרים כמהדורה מודרנית של מסעי הצלב. הם נזוקים על כך שכרכה של התמיכה האמריקנית יוצאה בהפסד, ניכר פי כמה, של אובדן הערכים האסלאמיים האותנטיים.

מפלגות האופוזיציה, שאיליהן מציגים שומרי מורשתו של נאצר, מתרישים כי המעורבות האמריקנית, אף שאינה גסה כבעבר, מחלחלת כה עמוק עד ש"רצוננו הוא ביד זולתנו [קרי: ארצות-הברית]" ו"אנו הופכים לאסורי הסיווע האמריקני ומאבדים את

עצמאותנו.³ השלטון המצרי חש עצמו מותקף וטורה להסביר מפני דובריו ושלוחיו בתקשות, כי שלא בצעקה של האופוזיציה, קנאית מצרים לעצמאותה ואינה מבטלת את רצונה החופשי מפני רצון ארץ-הברית.⁴ עד כמה רגש השלטון המצרי להאשmeno בהיגדורות אחר ארץ-הברית העיד מבארך עצמו כשביעין, כי העוז הפנים המצריות לפני ארץ-הברית בפרשטי יירות המטווש המצרי שנשא את חוטפי הספינה "אקליה לאורי", היתה הארווע החשוב ביותר של אותה שנה.⁵ כך משמשת לעיתים בפי דוברי השלטון המצרי ההצבעה על ניגודים ומלחוקות בין ארץ-הברית למצרים כראיה חותכת לכץ שהרצון העצמי המצרי אינו יוצא נסיך מן ההיסמכות על ארץ-הברית.

המקור: "אלשעב", מצרים, 3 יוני 86' (עמ' 10)

נראה, כי בעומק מנגנים שני טומים נוספים, התורמים לבולטותה של סוגיות התלות המצרית בארץ-הברית: גאות המצרים היא על זהותם הייחודיים המוגבשת ועתיקת היוםין, שאין מתחירה לה במדינות ערב, שהויתן הלאומית התעכבה רק בעת

המודרנית. טענת מבקרי השלטון המצרי בדבר האIOS על עצמאות מצרים, ואגב כך על זהותה היהודית, פוגעת בנימה רגישה מאוד - הפטריוטיזם המצרי. בכך מצטרפת העובדה, כי בעבר קל היהיחסית לסתור את תרץ את יחסיו עם ארץ-הברית כמיועדים להניע נסיגת ישראלית מסיני. אולם עתה, משנשלמה הנסיגת ומצרים הגיעו אל הנחלה, מתמקד עיקר תשומת הלב ביחסים הבילטרליים בין מדינה קטנה לבין מעצמה ענק. עתה, כאשר מצרים חופשית ייחסית לעשות לביתה, עולה מאליה שאלת התלות בארצות-הברית כסוגיה עיקרית, שכן דזוקא בעת אי-אפשר עוד לחפות עליה במונחי התועלת הנובעת מנסיגת ישראלית.

כמענה לתהיות המבקרים, יש בדי זובי של השלטון המצרי שני נימוקים עיקריים, מודיע יש לדון את ארץ-הברית על פי מכלול של שיקולים הוחorigים מן הטסוכן עם ישראל:
א. **הנימוק האסטרטגי** מהותי: בראש מעייניה של מצרים ניצב ביום מצב הפנימי, ומדיניות החוץ שלה צריכה להציג ממדיניות הפנים. שלושה ציריים עיקריים למדיניות זו: שלום, יציבות ופיתוח. בחתיותה להשגת יעדים אלה יכולה מצרים להשתייע בעיקר בארצות-הברית, שכן הבחירה הבלעדית בברית-המוסדות הייתהיפה לעידן קדום של עימות צבאי עם ישראל.

ב. **הנימוק הכספי** מהותני: התנאייה היחסים עם ארץ-הברית בשינוי גישתה בסכסוך הערבי-ישראלי תמנע מקרים ליהנות מדובה של ארץ-הברית, שכן מחייבתה העקרונית של זו לישראל היא נאמנה. דרישת זאת יכולה לחת עליה במיד ארץ-הברית להתנות את תמיכתה הכלכלית והצבאית במצרים בויתורים לפיה ישראל, וזאת הרי מצרים דזהה קטגורית. יתר על כן, ניתוק ההתנינה מחזק את הסיכוי לקבל מארצ-הברית סיוע צבאי, וכך הוא מכך לנמק את הזדקות מצרים לו.

הבדל ניכר מפheid בין תפיסת עקרונית זו לבין גישתו של עבד אל-נאצ'ר בעבר, שבאה לידי ביטוי חד בדיאלוג בכתב בין נסיא ארץ-הברית, קנדוי, בשנת 1961. קנדוי הופיע בעבר אל-נאצ'ר לשיפור היחסים הבילטרליים, אך עבד אל-נאצ'ר מצדיו היה נחוש בתביעתו, כי שיפור היחסים הבילטרליים יותנה בשינוי גישתה של ארץ-הברית לטסוכן עם ישראל. חליפת אגרות זו לא העלה דבר, שכן זה טען בכח וזה טען בכח, והדיאלוג בין השניים נשא אופי של "דו שיח של חרשיס"⁶.

עיראק כמשל

עיראק, שככל מעייניה נתוניים עתה למלחמה באיראן, היא דוגמא טיפוסית כיצד חילוקי הדעות בין ארץ-הברית בסוגיית הסכסוך הערבי-ישראלי, מוסטים הצדקה ואינם מהווים שיקול קבוע בראيتها את ארץ-הברית. היא מחוורת על פתחה של

ארצות-הברית, ושלא כעומדתה עד אמצע שנות השבעים קרבת ארצות-הברית לישראל אינה מהויה בעת מחייבת בלתי עביר. גם העובדה, שמעמד ישראל בארצות-הברית התחזק בתקופת ריגן, לא הרתיעה את עיראק מחידוש היחסים הדיפלומטיים עם ארצות-הברית בנובמבר 1984. אפילו לאחר גילוי פרשת מכירות הנשק לאיראן נקטו דוברי השלטון העיראקי טון רך ופיזיני יחסית כלפי ארצות-הברית: בגילוי דעת ציינה, למשל, האסיפה הלאומית העיראקית, כי הפרשה נחשפה בשעה שעיראק "שוקדת לקיים יחסי מאונים וידידותיים עם ארצות-הברית, המבוססים על כבוד ואינטראנס משותף". שר החוץ וסגן ראש הממשלה העיראקי, טארק עזיז, אף גולל את עיקר האשמה על איראן, שהוליכה שלול מעצמת-על בארצות-הברית?

אצל עיראק, אשר "גילתה" את ארצות-הברית מחדש מלחמת מצוקתה, בולטים גם טימני ההתלבשות, הנובעת, מחד גיסא, מהזדמנותה לארצות-הברית, ומאידן גיסא מהבנהה, כי בעיניו ארצות-הברית אין סתרה בין טיפוח יחסיים עם מדינות ערב לבין תמייה עקבית בישראל. כדי לשכך דיסוננס זה, משמשים בפי ראשי השלטון העיראקי שני טיעונים עיקריים:

א. מרחוקת עדות: צדאם חוסיין הצהיר, כי גישת הפרו ישראלית של ארצות-הברית אינה מהויה בעיה עבור העربים בטוחה הקצר, אלא רק בטוחה הארוך, ואת זאת על העربים לנצל לשם דיאלוג עם ארצות-הברית.⁸ בדרך זאת חוץ צדאם חוסיין לשלק את השניות, שבה ידו האחת פשיטה לארצות-הברית המגוננת על ישראל, ואילו ידו השניה צמודה לתפיסה העקרונית הערבית, השגורה גם כיום בפי שופרות השלטון העיראקי, כי הסכום עם ישראל הוא היסטורי-תרבותי, וכי הוא עתיד להאריך שנים ורבות. ההתחדרות בדקאות בעקרונות לטוחה הארוך נועדה כאילו לחפות על הסטייה מהם בטוחה הקצר.

ב. אי התחריות: עיראק אינה בעלת דין עיקרי בסכום עם ישראל. לא לה להגדיר מה הן הזכויות הפלסטיניות, שעליהם מופקד אש"פ. דומה כי הביטוי הבולט ביותר לזרע טיעון זו יומחץ באירוע הבא: אף שבשפטטמבר 1982 פסלה עיראק את תוכנית ריגן על הסף, הרי עם חידוש היחסים הדיפלומטיים עם ארצות-הברית בנובמבר 1984, שיכתב שר החוץ העיראקי את העבר הקרוב, בהצהירו כי "עיראק לא הגיבה בשנת 1982 על יוזמת ריגן, מפני שהיא שותפה לשיחות בנוגע לסכם היהודי-ישראלי".

פרשת מכירות הנשק לאיראן והאמינוות האמריקנית
הגישה הרב-ممדיית של מדינות ערב הרגמטיות ביחס לארצות-הברית ספגה מכיה ניצחת עם פרסום מכירת הנשק האמריקני לאיראן. הנה בסוגיה שאינה קשורה ישירות לישראל, שעם העדפתה הן למדו להסכים, הפלטה ארצות-הברית לטובה את אויבי

הערבים. הן הבינו פליה וועוזען, כיצד לא השכילה ארצות-הברית להבין, כי איראן מהוועה מקור של סכנה מוחשית לארצות ערב המקיים קשיי ידיעות עם ארצות-הברית. לא היה זה מקרה כי מבארך ווועסיאן תלו את סיבת אובדן אמיןותו של ארצות-הברית בעולם הערבי בנסיבות הנشك לאיראן, ולא בקשריה האמיצים של זו עם ישראל.

חויסיין הדגיש את חומרת העניין בכך, שאיננו פרי גחמה אמריקנית, אלא מקורו בשיקול אסטרטגי בסיסי הממעיט בערכם של העربים. עניינו שב ריינן לתיזה של קיסינגר, שדגל בהצבת "שוטרים" לא ערבים על העולם הערבי (ישראל ואיראן בתקופת השאה), במקומות לעודד מערך פרגמטי מצרי-יראני-עיראקי. הוא למד מכך, כי נקפת לעולם הערבי סכנה, שיידחק לשולים מבחינת חשיבותו בסדר היום העולמי. אולם, כדי שלא יוסק מכך שאבדה כל תוחלת בקשרים עם ארצות-הברית, הוועסיאן חוסין - והעתונות במלכתו החורתה אחריו - כי העARBים עצם נשאים באשמה העיקרית לכך, שכן פירודם ואזות ידם לתקן את דרכייהם עצמם לעג ולקלס בעיני זולתם. חולשתם יוצרת רושם אצל ארצות-הברית, כי הם מצויים ממילא בכיסתה.

דברי היכיושין הפומביים של חוותין מדברים בעד עצם: "כאשר נחשף סיפור מרשותי הנשק האמריקניים והישראלים לאיראן, התברר מכל מה שקראנן ושמענו, כי המثال האמריקני רואה באיראן מדינה חשובה מבחינה אסטרטגית[...], מודיע לא ראה המשל האמריקני את עיראק כמדינה חשובה מבחינה אסטרטגית? מודיע אין הוא מייחס למדינות המפרץ הערבי בכלל חשיבות אסטרטגית, שהרי הן מדינות נפט המאוימות על ידי תוכניות ההתפשטות האיראנית! יתר על כן, מודיע אין המשל האמריקני מתחשב במדינות ערב בכלל וראה בהן אзор חשוב מבחינה אסטרטגית! התשובה פשוטה וחותכת: הפיצול [הערבי] הוא אשר מוליך זולול, והפירוד הוא אשר מעורר בוז[...]. אכן אנו חשים, כי זולתנו [קרי: ארצות-הברית בראש ובראשונה] נהגים בנו יחס של זולול, הקלה ראש והתעלמות".⁹

במקום להטיח את מלאו כובד הביקורת כלפי ארצות-הברית, פנה אפוא חוותין לביקורת עצמית על ריפוי הפעולה הקיבוצית הערבית. מכאן ניתן היה ללמוד, כי הוא גורס שאם יתעשו העARBים ויפעלו כגוף אחד, ישנה אף יחסה של ושיינגןן כלפייהם. כך נכרך בתוכחתו דימויו ארצות-הברית עם הדימוי העצמי. נראה, כי ביקש לرمזו שהתייחסות ארצות-הברית לעARBים אינה זדונית מיסודה, אלא משקפת נאמנה את שיעור כוחם או חולשתם הם. כללו של דבר, פרשת הנשק לאיראן למידזה את הפרגמטים לקח מר על דימויים בעיני ארצות-הברית. אמנס בדייבז, לאחר שיצאה הפרשה לאור, הם הכריזו בקולם קולות על עלבונם ותבעו פיצוי נאות מארצות-הברית, אך אין בכך כדי לסתור את העבודה, כי אכן נפgeo עד עומק נפשם.¹⁰

חשבן ביחסי חמולנות הרגמטיות וארצות-חבריות

בעתות מסוימות בקשרי מדינות ערבי הרגמטיות עם ארצות-הברית נחשפת מורכבותם של יחסי אלה: לאחר שהן קשוו את גורלן, במידה זו או אחרת, בארכות-הברית, הרי שגם דימויו או מעמדן נקשרים בהכרח בדיםומי ארצות-הברית. ביקורת משולחת רסן מצפון, המציגת את ארכות-הברית ככפיות טובה וכאותמה לרוחם לבן, היא בבחינת חרב פיפויות הפוגעת בהן עצמן. אם-Coאת היא עדותם של שוחרי טובת ארכות-הברית בקרב העربים, צודקים מבקרים מבית הדורשים להתנער מקשר חד-סיטרי זה. אובדן אמינוותה של ארכות-הברית, בעיניהם כמוות לאובדן אמינוותם הם.

נראה שעל כך בעיקר מקרים הערבים הרגמטאים בקשריהם קובלים על אי רגישותה של ארכות-הברית. דורך אחת שהם נוקטים כדי להתחזק עם דילמה זו היא, כאמור, לעבור מביבירותם של ארכות-הברית לביקורת עצמית ולטעון, כי עיקר האשם נעוץ בחדლונם של העربים. דורך אחרת היא להציג, בחלווי שיא המשבר, את התועלת בעין שמניבים יחסיהם עם ארכות-הברית. בעיקר אמורים הדברים במישור הביטוראי, אך הם מתאמצים להוכיח כי גם בסוגיה הישראלית יש גמול מסוים לחבריהם עם ארכות-הברית, כגון: אילוץ ישראל להסכים לבודאות בעניין טבאא - לגבי המקרים, או נכונות ארכות-הברית לשtran את אש"פ בוועידה בינגלאומית אם ייאת הלה להכיר בהחלטה 242 - לגבי ירדן.¹¹ אולם הם יודעים היטב, כי נוכנות ארכות-הברית לחוץ על ישראל היא מסיגת מואוד, שהרי על ייסוד הנחה זו נבנתה גישתם הרוב-מדנית כלפי ארכות-הברית. דרישתם לשtran את ברית-המוסצות בתהליך מדיני בסוגרת ויעידה בינגלאומית نوعה, בין השאר, להציג משקל נגד מאון לתמיכת ארכות-הברית בישראל. בעוד שמניחי ערבי הרגמטאים גלויים לב בביטחוןם על ארכות-הברית בעתות משבר, נראה שעושי דברם בתקשות ממשיים אף בזמנים אחרים כתיבת תהודה להרהוריו ליבם של אדוניהם. בעיקר שכיחה אצל התקשות הטורונית, כי ארכות-הברית אינה רגישה דיה לדופק החיקם האמתי בעולם הערבי. לעיתים הם מרחיקים לכת ומאשימים את ארכות-הברית ביעוניות בסיסית לעربים. האשמה זו עלתה בעיקר בעת האחורה, כאשר ארכות-הברית ויישראל פועלו, לטענותם, יחד, כדי להבאיש את רוחם של העARBים כאילו כולם טרוריסטים מלידה. הם מפזרים בארכות-הברית להתנער מדימויים מוטעים בראשיתה את העARBים.

טענה דומה כלפי המערב וארכות-הברית ביטה לאחרונה יורש העצר הירדי, חסן: "איינו כולנו אילני נפט או טרוריסטים. בעיינו היום-יוםות חן המעסיקות אותנו".¹² העיתוניות "מטעם" גם מגוללת לעיתים את ההשלכות האסטרטגיות של אי הרגישות של ארכות-הברית: אין ארכות-הברית מבינה, כי עם כשלון המדיניות העARBית הרגמטיות יחרץ דינו של העARBים הערבי להישטר בגלי קיצוניות עכורים, גם ארכות-הברית תהיה

קורבנם. "הזהותה העיורת" - כלשונה - עם ישראל, מתחן הנחה שאין ברירה לעربים אלא לאמץ שלום על פי תכתייה של ישראל, היא אשליהمرة.¹⁵

חומר הרדיקלי: הגישת החז-מדית

הסתראוטיפ המסורי של ארצות-הברית כמנהיגת האימפריאליות העולמי, ושל ישראל כשלוחתו האורגנית במזרח-התיכון הערבי, חי וקיים בהתבסタוויות הפומביות של ראשיו השלטונו בסוריה ובלבוב, ובכתר שאות, בכל התקשורות שלהן. שתיהן קרובות אצל עצמן ורואות את ארצות-הברית כעינית אונן, יותר מאשר הן עינינות אותה. יחסן השילילי לארצות-הברית מוצג, אפוא, על ידיהן כנגזר מן השנאה העזה שרווחת ארצות-הברית אליהם. כך, בעוד שגישתן לארצות-הברית ניתנת בעיניהן להסביר הגינוי, הרי שאות ארצות-הברית מודרך דחף רגשי אי-רצינני.

אצלLOB ומונигה קיד'אפי לובש תיאור זה ממדים פראנואידיים. ארצות-הברית מתוארת כמעין סיטרא אחרא דמוני שידה בכל ופגיעה רעה, ואשר אינה חוסכת כל מאץ, כדי לדוד את שלטון קיד'אפי עד מיטותו ומוותו. בעוד שלמדיניות הפרוגמטיות יש עניין להציג, כי התקרובותן לארצות-הברית נשאת עמה פרי, הרי שלמדיניות הרדיקליות יש עניין להציג עצמן כמו שנחשות לאויב ראשון במעלה בעיני ארצות-הברית, כדי להأدיר את חשבותן שלهن.

יתר על כן, הצגת ארצות-הברית כאויב הראשי ואת ישראל כסמכה על שולחנה, נועדה גם לתרץ את הקשיים המעלבים אתימוש דרכי הפעולה - כגון תפיסת "האיון האסטרטגי" של סוריה - המוצעות על ידיהן. הבדל נסח חוץ בין שני הזרמים: בעוד שהפרוגמטים מASHIMים את ארצות-הברית במחדר של אי-רגישות ושיקול מוטעה ועל כן החתומות עמה היא על פסים מזינים, חוששות טוריה ולוב ממעשה מכון, קרי, ממיושן של כוונות הzdון של ארצות-הברית בדמותה של תוקפות צבאית. דימוי זה אימת את עמו בעיניהן של ארצות-הברית האמריקנית בלבד (אפריל 1986).

אין כמעט הבדל בהתייחסות כליה התקשות בסוריה ובלבוב לארצות-הברית. אלו ואלו קושרים לארצות-הברית שפע של תוכנות שליליות מכל הבא לפה. לאחר שארצות-הברית היא לזרדים ישות מופשטת, ואולי אף מגוננת מדי, הם נוטים לפרוטו-פיקציה ומיחשים לארצות-הברית את כל הדופי שהם מוצאים בשניה ריגן. בלבד אין כל פער בין נימת הגנאי והניסיונו בתកשות לבין זו של קיד'אפי ומרעיו, יתר על כן - האחرونים הם נוטני הטוון. ואילו בסוריה בולט ההבדל בין הנשיה אסד לבין עיתונאים, אף כי יש בין ראיי השלטון הסורי המתנבאים בסגנון זהה לשופרות העומלה. דוגמא לכך הוא שר ההגנה, מצטפא טלאס, שארצות-הברית מצטיירת אצלו בצלמו ובדמותו של ריינן: "האמריקנים כולם הם עדין" קאובייס". אי לכך עליינו לדבר עם בשפת הי'קאוביי, שכן הם נעדרי אופי או מוסר, שלא לדבר על תרבות".¹⁶

גילום המדינה באמצעות בעל השורה בה [צאתב אלמאר] בمعنى אחדות פרטונאלית רוחה בתרבות הפלורלית המוסלמית-ערבית. בכך מודדים העربים - שהפעילות השלטונית המיסדת על הפרדה אמיתית של רשוויות ועל איזונים ובלים זורה להם - את זולתם באותה דרך שהם מודדים את עצםם. כשם שאצלם כל דבר ישק על פי מי שמחזיק במוסרות השלטון, הוא הדין אצל אחרים. לכן נראה, כי דפוס המשטר האוטוריטרי בברית-המועצות, הפועל בחדרי חדרים, מובנים לשטי סוריה ולוב על נקלה, בעוד שדרך הפוליטיקה האמריקנית, הגלויות בדרכן כלל לעין, כמעט נסתרות מהם. גישה פשענית זו פותחת, לעומת זאת, אפשרות מה לשינוי גישה, אם ישנה בעל שורה חדשה בארץות-הברית את מדיניותו. הרקדיאפי והן מצטפא טלאס מצינים, כי על אף השפל הנוכחי ביחסי מדיניותיהם עם ארץות-הברית, לא נסתם הגולל על תיקונים עם בוא נסיא חזש.¹⁵

בין אסד לקדיאפי

התבטאיות הנשיה אסד על ארץות-הברית יוצרות את ההבדל המכריע בין סוריה לבין לוב בתוך הזרם הרדיקאלי. הפער יובלט אם נשווה בין קדיאפי לבין אסד: לדידי קדיאפי משתרע המאבק בארץות-הברית על פני תבל ומלואה וטעמו עמו - שהרי ארץות-הברית נוכחת בכל אתר. ברוב דמיונו המגולמי הוא מקנה להתחזוקות זו משמעות קוסמית של מלחת גוג ומגוג בין כוחות השחור בהנהגת ריגון לבין בני האור בנצחונו שלו. ניתן להתרשם, כי הוא מתבסס מהעות הפניות המילולית שלו נגד ארץות-הברית ומימורתו לעמדת בראש אוייביה. דומה שוב, כי בכך הוא מבקש להأدיר את חשיבותו עצמו לפחות בעניינו עצמו.

קדיאפי מתאר את המאבק בארץות-הברית כהרחה-שואה עולמית, שכן הוא עלול להביא לידיו "מלחמות עולם שלישית". הסימן המובהק לדידו - שהוא מציגו כתנאי - כי אכן חיל שינוי אצל הנשיא החדש לאחר ריגון, נושא קלוקה שלא מן העולם הזה - "שות עברית (אחר-כך הבחירה שכוננו לייהודי) אסור לו להחזק בתפקיד ובhapeaufה במושעה לבתוון לאומי או במשרד החוץ".¹⁶ הוא פוסק כי ישראל היא זורע טבעית של ארץות-הברית, וכי השדולה היהודית אינה אלא פסادה, שכן הממשלה לכל מאוווי ישראל לא לחץ. מכאן משתמש המסקנה המעשית, כי אי-אפשר לתקוע טרויז בין הממשלה לבין ישראל. אין גם תוחלת לדידו בפניה לזרמים המרוכזים בדעת הקhal האמריקנית, וכלל היוטר ניתן לנסתות ולמצוא מסילות לב השולטים - "הקבוצות המזוכאות והסובלות - השוחרים והaicendiאנטים".

שלא קדיאפי ניכר באסד כי הוא מנשה להעירך את מעמדה הבינלאומי של ארץות-הברית כערבי - על עוצמתה ועל נקודות התורפה שלה. בהתייחסותו הפומבית

אליה הוא נמנע משליך ולנאץ וטורח לנמק. כך, למשל, הוא מדגיש כי איןו שיש לעימות עם ארצות-הברית, אך אם היא תכפה אותו עליו, תהיה זירת ההתמודדות - אזורית. הוא רוחק מליחסר כקד'אי אחריו חיוניות "זון-קישוטיים" של מלחמת הכל בכל. קרובה ללבו דוגמת ויטנאם, והוא ותקשרתו משתמשים בה תכופות, כדי לציין כי חרף הנחיתות ביחסי הכוחות יכולצד נחות בסיעו ברית-המעצות לגבור על מעצמה עתירת משאבים וטכнологיה ארצות-הברית.

"הריאל-פוליטיות" שasad מאופיין בה מנוחה אותו, אפוא, גם בהערכתנו את ארצות-הברית. כבר בנאומו בוועידת הפסגה הערבית ברבאט (אוקטובר 1974) נתן אסד ביטוי מגובש לדימוי ארצות-הברית בעניינו ולמסקנה המעשית ממן: "ארצות-הברית היא כוח גדול בעולם, הכוח הגדול ביותר שאנו חייבים להכירו כחויתו ולדעת את תפקידו בסוגיות העולמיות, ובפרט בעשייתנו. הכרתנו את תפקיד ארצות-הברית ועוצמתה ככוח הגדול העומד לנו אובייננו, אין פירושה שעליינו להיות מפוחדים. אין גם פירוש הדבר שעליינו להימנע מהשकעת מאמצים להציג את ידידותה ולנטול כוח זה, כדי להפחית מתmicתו באובייננו היישר".¹⁷

גם כיום, למעט מעשור שנים לאחר מכן, מוסיף אסד להזכיר בעובדה כי ארצות-הברית היא עצמה בעלת אפשרויות רבות מאוד", וכל שהוא מבקש הוא ש"תתייחס לשני הצדדים (הערבי והישראל) באופן שווה". אך שלא כמצרים, אין הוא דורש תמיילה מקבילה לו של ישראל, אלא איוון בזרק השיללה, הינו כי ארצות-הברית תחול מצמיכתה הכלכליות והצבאיות המסיבית בישראל - "ארצות-הברית אינה צריכה להציג סיוע, לא לנו ולא אחרים". שורש כל רע הוא, לדעתו, בכך שתמייכת ארצות-הברית יוצרת אצל האחראינה תחושה, כי כוחה ועוצמת ידה מאפשרים לה להתميد בעקשותה ובתוקפנותה.

המקור: "אלבעטי", טוריה, 22 נובמבר 85' (עמ' 12)

לעתים ניתן להבחין אצל אסד בnimah של קנהה בישראל שיש לה בעלת ברית נאמנה כארצות-הברית הממלאת, כתאורו, את כל מבקשה, שעה שمبرית-המוסעות נוצר, מלחמת מגולותיה, למלא תפקיד דומה כלפי סוריה. הוא רואה הבדל בין שני קודמו של רייגן - ניקסון וקרטר - לבין רייגן; בעוד שבתקופות ניקסון וקרטר לא העיבה המחלוקת הבסיסית בין ארצות-הברית לסוריה על "הכבד החדי" שרחשו שני הצדדים זה זהה, הרי שריגן "מנהל נגדו מלחמה", שראשתה באימומים וסתופה עלול להיות מימוש.¹⁸

הכל נמדד, לדידי אסד, על פי אמת המידה של הסכוז עם ישראל. אף שהוא שודך לא לנתק מעו ולו כחוט השערה עם ארצות-הברית אפלו בעותה שפל, הרי שהוא שולל טיפוח יחסים בינלאומיים לשם נושאים בכוניהם רוחם ממשי בסוגיות הסכוז עם ישראל. לא עולה כלל על דעתו לשנות את עקרונות סוריה בסכוז הערבי-ישראלי, כדי ליהנות מטובה של ארצות-הברית. שר החוץ שלו פארוק אל-שעען, סייכם גישה עקרונית זוCDCMKMN: "ישראל עומדת למכשול בפני יחסים סוריים-אמריקניים משופרים יותר. המثال האמריקני אינו חוץ מסיבות ידועות להכיעס את הישראלים, חרב מדיניותם העושקת, והוא מעוניין ביחסים מיוחדים מאוד עמה על חשבון יחסיו עם מדינות ערב [קרי: סוריה]."¹⁹ בכך מיצה אל-שעען על רגל אחת את כל מהות ההבדל בין הראייה הרב-מדנית של המדינות הרגמטיות לבין הראייה החוד מדנית שسورיה אמונה עליה.

כמו קדאיyi סבור גם אסד כי בין ארצות-הברית לבין ישראל יש זהות גמורה, אולם בגיןז' לקדאיyi אין הוא גורס שהזאות זו היא פרי הרמונייה, אלא מחתמת הגמונייה הישראלית הכהפה רצונה על ארצות-הברית. ישראל כופה עד שהממשלה האמריקני אומר רוצה אני ומזהה עמה: "[ארצות-הברית] מבצעת מדיניות ישראלית. אין כלל החלטה אמריקנית ביחס לאזרור המזרחה-התיכון, אלא כל הפעולות האמריקניות מבוצעות על פי

השליטה הישראלית ישראלי והלובי הציוני בארצות-הברית".²⁰

נראה כי זו הערכתו לאמתיה, שכן הוא חזר ואומר בכל דבריו הפומביים שעמדת המשל אינה אוטונומית ביחס למזרחה-התיכון. נתינו היה לדון על פי התוצאה, ומה שעניינו רואות הוא אכן הזדהות אמריקנית עם ישראל. תיארו את השליטה הכל-יכולה של ישראל בושינגטון נועד לגשר על פני מה שצריך היה להיות לדעתו האנתרופולוגיים של אמריקני של ארצות-הברית במזרחה-התיכון ("האינטרס של העם האמריקני", קלשונו) לבין המיציאות ההפוכה ("התמייה באינטרסים הפתפושותיים של ישראל").²¹ דזוקא משום שישים אלה אינם טבאים בעיניו, נראה כי הוא סבור כי אם אך תחפו, יש בכוחה של ארצות-הברית להשתחרר מכבליה של ישראל.

מתי שטיינברג

"דימו אותן, ולא כפי ישן"
(שיר הכבוד בסידור התפילה)

תמורות בדיםומי ישראל בעיני העربים

בין עיצוב עמדה כ לפה יריב לבין סרטוטים קווים לדמותו קיימת זיקת גומלין. ישראל, על-פי הגישה הstorית, המאפיינת את ההתמודדות עמה ככוחנית ביטודה, אינה דומה לישראל הניבתת מגישה כמו זו של מצרים וירדן, שבה ההתמודדות נושאת בעיקר אופי של מיקוח בדרכים דיפלומטיות. העקבות הפנימית מהקיבת, אפוא, התامة בין נקיות עמדה כ לפה הזולת לבין דימויו. זאת ועוד, כאשר שתמורות בעמדה הן תולדה של נבדקים שנוספו לעמדות היסוד, כך גם לגבי דימויים יש להבחין בין דימוי היסוד הסתוראוטיפי לבין הנבדקים שנערמו עליו חילופי הזמנים והנסיבות.

לכאורה קל וחסית להבדיל בין שני הרבדים העיקריים של מושג הד"ם - הד"מי העצמי לעומת דימוי היריב או הזולת. אולם הבחנה זו הולכת ומיטשטשת ככל שנכנסים לעובי הקורה; הדימוי העצמי הישראלי בעיני העربים יכול להיכל בקטגוריה של דימוי היריב. וכן להיפך - הדימוי העצמי הישראלי בעיני העربים, להבדיל מסתם דימוי ישראל בעיניהם, אף הוא נכלל כאן. יש גם לשיט לב לזיקת הגומלין ולдинמיקה שבין דימוי היריב לבין דימוי העצמי (ואולי ניתן לקרוא לכך "הדיםומי היחסני" או "הדיםומי נתוי"); ככל שדיםומי היריב גבוה יותר הד"מי העצמי, וככל שדיםומי היריב הולך ומתדלדל, עולה הד"מי העצמי, כמו שמתכבר בקהלון יריבו.

בחינת דימויים של ישראל בעיני העربים המובאת בדףים אלה, מتبוססת כולה על חומר גלי, השואב מדברי מנחיים בהצהרות ובראיונות וממאמרים בעיתונות הערבית, שרובה, אם גם לא כולה (כגון: עיתוני האופוזיציה במצרים), מכונת מלמעלה. עניינו כאן, אפוא, הוא בדיםומי הפומבי המופץ בגלוי לציבור הרחב. אחדות ותמיות דעים איןן שוררות תמיד בתוך אותה קבוצת התייחסות (ארץ או רום רעוני), על אחת כמה וכמה, שאין לה ממציאות בין ארצות וזרמים ערביים שונים.

לשם השוואה - גם הזרם הrogramטי סבור כאס"ד, כי לחץ "הלאומי" היהודי מאלצים את המשל לrukוד לפי חילתה של ישראל. אולם בניגוד לאס"ד הגורס, כי המשל מקבל לחץ אלה באחבה וטופו שהוא מזוזה קליל עם ישראל, סבורות מצרים וירדן, כי דזוקא משומש שיסודה בכפייה, אין ההרמונייה שלמה. בכך זו חן מנמקות מזווע לדעתן יש עוד טיכו, חוץ הקשיים, להשפיע על המשל ולנטוטו להתוונו לצדן. אין תימה, כי רעיונות ראשוניים בדבר כינון שדולה ערבית בארץות-הברית צעים בקרוב מהנה זה.²²

סוף דבר
 לא רק הריחוק בין מדינות אלא גם הקירבה ביניהן מסובכת ומורכבת. בתהליק ההכרות היהודית יש שציפיות מוקדמות הופכות לאכזבות, והתחככות מולידה חיכוכים. המגע הקרוב והיוםומי מסלק אמגנס את הזרות, אך האינטימיות פוגמת לעיתים בהזרות הכבוז, אשר נשמרת דזוקא בתנאים של ריחוק.
 נראה, כי דינמיקה מעין זו מתרחשת בין שליטי מדינות ערב הrogramties לבין ארצות-הברית. ארצות-הברית נראות בעינייהם בממדיהם הטבעיים - לא כהתגלמות האימפריאליות תאכ הצע כלשון הדימוי המאיים מן העבר, אך גם לא כ"זוד סט".

חערות

- .1. חוסין בראיון ל-Defense and Diplomacy (*ארה"ב*), יוני 1984.
- .2. אלבאו בראיון לאל-מצרים (מצרים), חуб, מ"ז: 28.8.86/836/3346/7.
- .3. ראה למשל, אברاهים שכרי, ראש "מפלגת העובדה הتسويיליסטית" מצרים, לאל-עלם (לונדון), 15.11.86.
- .4. אוסמאמה אל-באז, שם. אברاهים נאפע באלא-הארם, 14+21.3.86, חуб מ"ז: 14.4.86/843/005.
- .5. חוסני מבארך לה מומך, תורגם מהארץ, 15.12.86.
- .6. חסנו הייכל באלא-הארם, 21.9.62.
- .7. גילוי דעת של חאסיפה הלאומית העיראקית, על-פי הودעה לעיתונות של שגרירות עיראק בלונדון, 4.12.86, ראיון של טארק עוזי לאלא-ויטן הכוותי, על-פי הודעה לעיתונות של שגרירות עיראק בלונדון, 22.11.86.
- .8. צדאם חוסין לאלא-ויטן אל-ערבי, 19.11.85.
- .9. חוסין בנאום במכלה לפ�"ם, צות אל-شعب (ירדן). 14.12.86.
- .10. מבארך לה מומך, תורגם מהארץ, 15.12.86; חוסין בראיון לטור של גיק אנדרסון (ירדן), 14.12.86; צות אל-شعب, 19.12.86; אל-דסטור (ירדן), 8.1.87; אל-ראי (ירדן), 11.12.86; 7.12.86.
- .11. אברاهים נאפע באלא-הארם, שם; נאום חוסין בפברואר 1986.
- .12. בראיון ליווזייק עפיי אל-דסטור (ירדן), 30.1.87.
- .13. עורך אל-דסטור הירדי, ב-The Jerusalem Star, 16.1.86.
- .14. מצלפה טלאס, בראיון לדוד שפיגל, תורגם ב- 22.11.84 Times Review of Books, N.Y.
- .15. מצלפה טלאס, שם; קידאפי לדי צייט (גראמי"ע), תורגם בהארץ, 5.12.86.
- .16. קידאפי, שם.
- .17. הדוח המדיני לוועיטה ה-12 של הבעת' הסורי, دمشق, יולי 1975, עמ' 87.
- .18. אסד לטאים, על-פי טאגא, 13.10.86; אסד לוושינגטัน פוסט, על-פי טאגא, 18.5.86; נאום אסד ברדיי دمشق, 16.11.86.
- .19. אל-שרע בראיון לרשות איבי.ס.י. על-פי אל-مصطفכבל, 18.10.86.
- .20. אסד לוושינגטן פוסט, על-פי טאגא, 18.5.86.
- .21. שם.
- .22. אל-דסטור (ירדן) - 10.1.86, דיוני כנס בינלאומי על יחסם ארצות-הברית-ישראל בחסות אוניברסיטת ירדן.

מתי שטיינברג

"דימו אותן, ולא כפי ישך"
(שיר המכון בסידור התפילהה)

תמורות בדיםמי ישראל בעיני העربים

בין עיצוב עמדה כפרי יריב לבין סרטוט קוים לדמותו קיימת זיקת גומלין. ישראל, על-פי הgesche הסורית, המאפיינת את ההתמודדות עמה ככוחנית ביסודה, אינה דומה לישראל הניבתות מgenesis כמו זו של מצרים וירדן, שבה ההתמודדות נושאת בעיקר אופי של מיקוח בזרכים ציפלומטיות. העקבות הפנימית מהחיבת, אפוא, התאמת בין נקיות עמדה כפרי הזולת לבין דימויו. זאת ועוד, כשם שתמורות בעמדה הן תולדה של נדבכים שנוטפו לעמדות היסוד, כך גם לבני דימויים יש להבחין בין דימויי היסוד הטטרואוטיפי לבין הנדבכים שעורמו עליו עם חילופי הזמנים והנסיבות.

לאורורה קל יחסית להבדיל בין שני הרבדים העיקריים של מושג ה"דיםמי" - הדימי העצמי לעומת דימי היריב או הזולת. אלומ הבחנה זו הולכת ומיטשטשת ככל שכנסים לעובי הקורה; הדימי העצמי הערבי בעיני ישראל גם הוא יכול להיכל בקטגוריה של דימי היריב. וכן להיפך - הדימי העצמי היישראלי בעיני העربים, להבדיל מסתם דימי ישראל בעיניהם, אף הוא נכלן כאן. יש גם לשיטם לב לזוקת הגומלין ולדיןימה שבין דימי היריב לבין הדימי העצמי (ואולי ניתן לקרוא לכך "הדיםמי היחסני" או "הדיםמי נתוי"); ככל שדיםמי היריב גבוה יותר הדימי העצמי, וככל שדיםמי היריב הולך ומתדרדר, עולה הדימי העצמי, כמו שמתבבך בקלון יריב.

בחינת דימוייה של ישראל בעיני העربים המובאת בדף זה, מתבססת כולה על חומר גלי, השואב מדברי מנהיגים בהצהרות ובראיונות ומאמורים בעיתונות הערבית, שרובם, אם גם לא כולה (כגון: עיתוני האופוזיציה במצרים), מכוננת מלמעלה. עניינו כאן, אפוא, הוא בדיםמי הפומבי המופץ בגלוי לציבור הרחב. איחיות ותמיינות דעים אין שוררת תמיד בתוך אותה קבוצת התייחסות (ארץ או זרם רעיווי), על אחת כמה וכמה, שאין לה מצויות בין ארצות ורומים ערבים שונים.

עינם של הערבים (וכאן מדויב בעין "הציבורית" - כלי התקשרות, בעיקר העיתונות, אך גם בספרות המחקרית) פקוחה מוקוב על המתרחש בישראל ובשתחים. הם משקיעים בכך הרבה. בדרך זו מוקוּן הדימוי העצמי של הישראלים החוצה ומשפייע על דימוי ישראל בעיני הערבים. מה שאומרים, אפוא, הישראלים על עצם מהווים תשומה חשובה בראשית הערבים את ישראל.طبع שבנדון זה מקדים אשפ"פ וירדן, הניזונים גם מדיוחי נאמניהם בשטח, את כל היתר. גודש המידעינו ערבוה לשינוי הפרספקטיבת. להיפך - הוא מנתח כלל לאורה ומשמש לה אילוסטרציה. אולם בעניין מרכז אחד ניכר רישומו - פרט להוגים הפונדמנטליים, נחלשה הנטייה מן העבר לייחס לישראל תכונות דמוניות.

קץ "עדין חרואה האסטרטגי" של ישראל

ארבעה אירועים עיקריים הטבעו את חותמתם בשנת 1988 על דימוייה של ישראל בעיני הערבים: האינטיפאדה, המירוץ הטכנולוגי [בגון: MERCHANTABILITY הימצאות טילי קרקע-קרקע] בין עברי המתרס, הלוון הישראלי ("ופק 1"), הפסקת האש בחזית המלחמה בין עיראק לאיראן, ותנועות הבחירות בישראל. אף שמדובר באירועים שזמינים יחד באותה שנה היה מקרי, בלט בפועל ציטטיקה הערבית נסיוון רטושפקטיבי לאחר את החותם המאגד בין התופעות השונות. מקבץ אירועי המפתח בשנה לאחרונה הוביל חלק מן הפובליציסטים הערבים למסקנה, כי חלף עבר לו "עדין חרואה האסטרטגי" [אל-אסתרח'יא אל-אסתראנגי], שמננו נחתה ישראל בעשור האחרון. אמנים לא נגוע, לדבריהם, ביגתיים, מעוצמתה האובייקטיבית של ישראל, והישגיה הטכנולוגיים (טילי "יריחו" ולויין השיגור), כמו גם שיתוף הפעולה האסטרטגי עם ארצות הברית, מעדים על התעצומות לעומת שנים עברו, אך חל פיחות ביכולתה למשש את עצמותה ולהוציאה מן הכוח אל הפועל. תנאי הסביבה השתנו לעיה מבחינת ישראל, החל בחצר הפנימית הקרויה וכלה בסביבה החיצונית הרוחקה. האינטיפאדה חשה את "עקב האילס" של ישראל ונבער ממנה לתת לה מענה צבאי הולם ויעיל. הידר פרטורן לאינטיפאדה זורע מחלוקת בתוך ישראל לגבי התגובה הנאותה ומפוררת את ההסתכימות בה. נגט משות הדימוי העצמי של הישראלים והולכת ומתערערת אצלם הביטה בעtid. יש עורין מבית על צדקת ישראל בהתקומות זו.

בסביבה הערבית הדאגה את ישראל הפסקת מלחמת איראן-עיראק וגבר חששה מאפשרות של חזרת עיראק, למוזחת תنسיון הקורי, לזרות הסכzon עם ישראל, מה גם שבשנת 1988 התברר, כי התעצומותה לבשה גם מימד טכנולוגי-אסטרטגי מודגם (טילי קרקע-קרקע). גם תנאי הסביבה הגלובלית חדרו להסביר פנים לישראל. נפשן של שתי מעצמות-העל נקעה ממלחמות ומהשകעה בהרפות נחות צבאית, והן חותרות להחיל את

תהליך הדטאנט גם על טכטוכים אזריים, כדי לפותרים בדרכי שלום. אולם, בניגוד לשני הגורמים הקודמים, מטייל האילוץ הגלובלי מגבלות לא רק על ישראל, אלא גם על אפשרויות הפעולה של העربים, אולם בעינוי הזורם הערבי הפרוגמטי (מצרים, ירדן והזרם המרכז-באס"פ, ובמידה מסוימת אף עיראק), המטייל את יהבו על תהליך מדיני, עלותם יתרונוטיו לעربים בהרבה על חסרוונווטיו.

ניסוח חד של השכלות כלל השינויים הסביבתיים על דימויו עצמה של ישראל הובא בדו"ח המדייני של המועצה הלאומית הפלטינית (להלן המל"פ) ה-19, מנובמבר 1988, שהוקרא בפי פארוק קזומי: "ישראל איבדה חשיבותה האסטרטגית, אף כי טרם איבדה מכוחה הצבאי" (הדו"ח המדייני, עמ' 9). הבחנה זו בין "חשיבות אסטרטגית" לבין "כוח צבאי" אינה אלא הבחנה בנוסח אחר בין העוצמה הצבאית האובייקטיבית לבין היכולת למשה.

יוזום מלחמה כמפלט מצוקה

בנסיבות אחת עם האמור לעיל מתריעים אנשי שלטון וpowiedlersיטים ערבים מכל הזרמים מפני האפשרות, כי ישראל תיזום פעולה צבאית כמפלט מצוקותיה, ובעיקר כדי להסיח את דעת הקהל בישראל מהן. כאמור, יש בדבריהם סטרירה פנימית, שכן אין הם בעליים בקנה אחד עם ההערכה, כי הסביבה האסטרטגית כופף אילוצים כאלה ממעבר על חופש פעולתה של ישראל. כדי להסביר Ai-התאהמה זו הם נזקקים להבחנה בין השיקול הנדרש על פי שורת ההגון המקורי, לבן אורח המחשבה האופייני לישראל. לדעתם עלולה ישראל, על פי אורח מחשבתה, ליום מעשה-יאוש כמלחמה מתוקן כוונה להחלץ מן היוש הפוך אותה. דברים מפורשים בכך זה אומר חסן הילך: "הערכתי היא, כי תמיד בורחת ישראל ממשבירה באמצעות מלחמה, ולכן אפשרות המלחמה גדולה בעתידי" (אל-דסטור, ירדן 2.2.89).

בעיתונות הירדנית והמצרים נדונה האפשרות, כי בגין מוצא, תנשה ישראל להיפטור מממצוקותיה הפנימיות על-ידי תוכניות חיצונית. מועלית הסברה, כי ישראל לא תעמדו בפיקוח להפעיל את כוחה מול סוריה, לרבות בזירה הלבנונית, כדי להסיח את הדעת מאי-תחנות הפנימית. לצד גישה מתריעה זו בעיתונות הירדנית והמצרים מתקיים גישה מרגיעה, המפרטת את האילוצים הפליטיים והצבאיים המכבים על ישראל ליום מלחמה נגד سوريا. בין הגורמים הצבאיים מודגשת הימצאות טילי קרקע-קרקע בידי سوريا והחשש הישראלי עקב לכך מאבידות כבדות בנפש (אל-ראי, ירדן, 11.88). בעיתוני ירדן מובע חשש מתמיד מיצוא הבעה הדמוגרפית לתהוםמה. בכך אין העיתונות הירדנית אלא מחרה אחרי דברי מקורבים לממשלה, כגון שר החצר, עדנאן אבו עודה: "ירדן חייבת להתחשב בישראל בשל עלינותה הצבאית, וعليה לשCONDל מונע ממנה למש את זמנה - לגרום להגירה פלטינית מן האדמהכבושה" (אל-Κبس, כוויות, 5.10.87).

גם חלק מן השליטים נדרשו לסוגיה זו. בדרכם כלל הם נוטים להגדיר את יעד היוזמה הצבאית היישרלית על פי זהות המתבונן - כל אחד מהם הביע חשש כי ארצנו מועדת למתקפת-פצע ישראלית. בדברי השליטים העربים ניכר נסיוון לעורך שיקול של האיליצים וה坦mericים. כך, למשל, אמר נשיא עיראק צדאם חוסיין: "צפיה תוקפנות על עיראק מצד ישראל. אם ישראל פעולה להניע את אריאן לחזור את המלחמה, [סביר] שתוקפנות מצד היא מבכ צפי. אולם העולם כולו אינו נשען על רצון אחד, שכן יחש הגומלין בעולם ובאיוזר יכולתה של עיראק לא יאפשרו לישראל לעשותות חחפה. כל האפשרויות קיימות במחשבתו, אולם ישראל מודעת ליכולתה של עיראק" (צוטט אל-שבע, ירדן, 16.2.89). גם ראש ממשלה ירדן גולל את השיקולים לכך ואלו לכאנ: "מעטה עת אנו שומעים קולות האומרים, כי ישראל תנסה להחלץ ממשבורה בדרכּ של בריחה קדימה באמצעות מלחמה חדשה לשינוי המאון הנוכחי. איןני שולל כי [אורח] מחשبة זה קיים בחוגי חלק מן היישרלים... אולם בסופו של דבר קיום מלחמה או אי-קומה מותנה ביכולת הערבית להרתיע ולבלם כל תוקפנות חדשה, ולכן החלטתה על מלחמה אינה החלטה קלה כלל ועיקר" (אל-נטן, כוית, 5.2.89). יstor עرفאת נוהג גם הוא להתריע מפני התקפה ישירהית בשתי גזירות המשמשות ובאה על הפליטינים בדרך למן.

הזרם הפרגמטי - מצרים וירדן

בראש דאגת מצרים וירדן עומדים יציבותן הפנימית וביצור קיומן באיזור רוגש וסוער. בעיניהם איבד הסכוך עם ישראל את המונופול כ"մוביל הערבי הקולקטיבי", המאפייל על מצוקותיהם באיזור הערבי ומבית. און פירוש הדבר לכל ועיקר, כי הסוגיה היישרלית נעלמה מסדר יומן, אלא שהעתניןנות בה נגורת מן החשש מהשלכותיה המאיימות האפשריות - כגון רדיkalיזציה ذاتית ולאומית - על היישרות משתריהם. האינטראס שלחן בסוגיית הסכוך עם ישראל הפק, אפוא, מ"חוובי" ל"שלילי". הווה אמור: למוגע, או למצער לצמצם, את נזקיו המאיימים. על כן יש אצלן נוכנות - ומצרים אף הוכיחה זאת במעשה השלוט - להסתכן עם הכרה בקיומה של ישראל. אולם, לדין זו צריכה להיות ישראל "אחרות", הנענית לתהליכי המזינן על-פי דפוסי "הlegatesיות הבינלאומית" [ישראליות]. המלך חוסיין הגידור גישה זו בדברים הבאים: "השאלה איננה עוד אם ישראל קיימת, אלא איזו ישראל" (בראיון לדר שפיגל, על-פי הארץ, 3.2.88). או לדברי מובארק: "הבה נהייה הגיוניים... ישראל נוצרה למען תוסיף להתקאים... הנשים עצמן לזכוק ונשוב לומר כי נורך את ישראל לימי?... איננו יכולים לסליק מדינה מעלה פני האדמה". וכן: "ישראל היא עובדה קיימת, בין אם מכירה בה מצרים ובין אם לאו". חתירת המדיניות הפרגמטיות להסביר את מצרים לחיק העולם הערבי, חרף השלום עם ישראל, מעידה, בין השאר, על כך שביעיניהם אין הוא עוד נחשב כמעשה בל-יכופר. ככל

ניתן לומר, כי המושג "שלוט עם ישראל" התוארה במלון הפליטי שלhon. גם הבינו "הסוד" הפך לשוגר, כפיו כך היה מאז ומתמיד.

במלאת עשור ליום סדאת מהוות מצרים הוכחה חיה לשניות המלווה את הגישה הפרגמטית בסוגיית הדיזמי: חרב השלום עם ישראל לא חל שינוי של ממש בכך הצגתה, השיליות בדרכן כלל, בעיתונות האופוזיציונית והמסדית כאחד. הוא הודיע בירדן: חתירת השלטון האשימיקדם תחיליך מדיני לא שמה סבר לפרצי גישות אני ישראליות ואני יהודיות, שהעתונאות הירדנית (שכלה "מטיעט") גוזשה בהם. נראה שההסבר לכך טמון במניעים המקוריים, ומצרים היא מקרה מבוקח; השלום עם ישראל נטאפס בעינוי סדאת וירושו מובהרך כהשלמה עם הכרח בל-יגונה. לאחר שבאמצעותיו הוחזרה סיני למצריים יש להרחיבו לגוזות אחרות, כדי למנוע הדירותות לזרק המלחמה הררטנית למצרים מבחינה חברתית וככלכלית. שיקולים קרים ומעשיים, ולא תמורה מן היסוד בתפישת מהותה ותదמיתה של ישראל, הם שהביאו לשולם עמה. השינוי המהותי - "הכרה בזכותו קיומה של ישראל - דברי מובהרך - והתפישות היסטורית גודלה בין ישראל לאומה הערבית בדרכן של עקרות הסכוז משורש" - מותנה בכנותו ישראל להרחיב את מעגל ההסדר, וביחוד בסוגיה הפלסטינית. העפיה המצרית ישראל תהיה "אחרתי", היינו: תשתנה, לא נתממשה. אכזבה זו מפיחה חיים בדיםומי המסורת.

הצotta לציווילג'יטימיות הבינלאומית הופך ל"מבחן הקבלה" של ישראל, היינו: הכרה בה וקבלתה מותנות בכך, שישראל קיבל את מה שהוא רואות כנורמה האוניברסלית. בפרטזה על אמרות כנף של ג'ורג' ברנדט שאו, אומר אחד הפובליציסטים בירדן: "מי שמתאים עצמו לנסיבות העולם הוא בר-דעת, ואילו היפוכו הוא מי שחפש כי העולם כלו יתאים את עצמו אליו". לבbijouterie ספק, מפרט בעל המאמר למי מוסבים הדברים - בר הדעת הוא הצד הערבי, ואילו היפוכו הוא הזרם הקיצוני בישראל. (אל-דסטטור, ירדן, 19.1.188). בתקופת ממשלת הרוטציה בישראל, טרם הבחירות בשליה 1988 שהביאו לכינון ממשלה אחודת, ניתן לבדוק הזרם הפגמטי הערבי בתהילין של הסטת הדגש העיקרי בראיות ישראל מן התוכן והמחות (התביעה לנטישה מוחלטת, כולל ירושלים, ומימוש הזכויות הלאומיות הפלטייניות) אל ההליכים (ועידה בינלאומית).

הטעם לכך נובע אל-נכון מריצונן, כמדיניות פרגמטיות, להוכיח כי לא נסתם סופית הגולן על דרכ הסדר המדיני עם ישראל, וכי היא עדין אפשרית. בחינת הזרמים בישראל על פי המהות בלבד מטשטשת מעצם טבעה את ההבדלים בתוכה ומעלה סימן שאליה גזול לגבי התוחלת שבדרך הפגמטית. ואילו בחינותם על-פי הפרוצדורה מבליטה את ההבדלים ומקילה על מדיניות ערבית הפגמטיות לחזק את גישתן. אין גם ספק, כי ביסוד הזרם ניצבת הנחה של ההליכים נזעת השפעה רבה על המהות. על-פי אמת מידה זו

הן מודזו גם את עצמן: הן הציגו את עצמן כרודופות שלום בתמורה לשטחים, כמצאות הקונסנזוס הבינלאומי, ואילו בישראל גברת, בעיניהם, זוו של הרים המאופיין כ"קצר ראות" והמחפש דרך להשיג את השלום בחינם בלבד וויתורים - "שלום תמורה שלום". הן מאפיינות תנאים אלה כתנאי כניסה (משמעות מלים, כלשונו: "אסטטלאם" - כניסה לשלם" - שלום).

המצע שהוגש לוועידה האסטרטגית הערבית בעמאן (ספטמבר 87) קובע עמדה זו במפורש: "התהפקו היוצרות: העربים דורשים שלום, ואילו ישראל מסרבת ומzieva תנאים". בהמשך המצע נスクורת ההשלכות של מצב זה: הגמישות הערבית לא רק שאינה נוענית בגמישות ישראלית, אלא היא מתפרשת כחולשה ומוציאת להמשך הלחץ הישראלי להשגת ויתורים נוספים. כך, בעוד ישראל היא גורם פאטייבי המשמר את הסטאטוס-quo, תרים העربים אחר כל דרך כדי להלץ את המצב מkapano. יש מהם המתארים את ישראל כנתונה תחת מצור שהטילו עליה העربים - אולם הפעם לא בדרכיו כוח, אלא בדרכיו שלום. בכך הם ממלאים תפקידם פעיל ויוזם.

הבחן לקבלת ישראל הוא, אם כן, מעשי: התנהגותה ועמדותיה בפועל. שליטי הזורם הrogramטי חדרו וזה כבר לעשות עמה את חשבון הצד או העול ההסתוריים שבעצם הקמתה ועסקים בהשלכות של קיומה. על כן, אין היא עוד פסולה בעיניהם לכל הסדר מדיני, אף כי ניכר בהם כי חדשנותם כלפייה לא פגעה. שניים רבות האפילה התחששה הסובייקטיבית כי הורתה של ישראל בעול משועע לעربים, על גישתם המعيشית האובייקטיבית. ואילו ביום, הם נוטים להפריד בין הדבקים ולנטרל את השפעת המימד הסובייקטיבי. ביטוי חד לכך היה בהצהרות העצמות של אש"פ נובמבר 1988: "למרות העול החיסיטורי שנגרם לעם היהודי הפלסטיני על ידי הפטתו ושליטת זכותו להגדרה עצמית בעקבות החלטת העצרת הכללית מס' 181 משנת 1947, אשר חילקה את פלסטין לשתי מדינות, ערבית ויהודית, הרי שהחלטת לא חזרה לטפל תנאים לוגיטיים ביןלאומית המביטה את זכות העם היהודי הפלסטיני לריבונות ולעצמות לאומיות. (זהגדשה שלי; שואון פלסטין, מס' 188, נובמבר 1988, עמ' 3) אמנים בתוך עם יש עורxin על גישת השיליטים הrogramטיים, למשל בחוגי האופוזיציה המצרית - הן החילונית הנאצרטית והן הדתית. לדידם של אלה, כל נסיון לנתק בין השאלה של

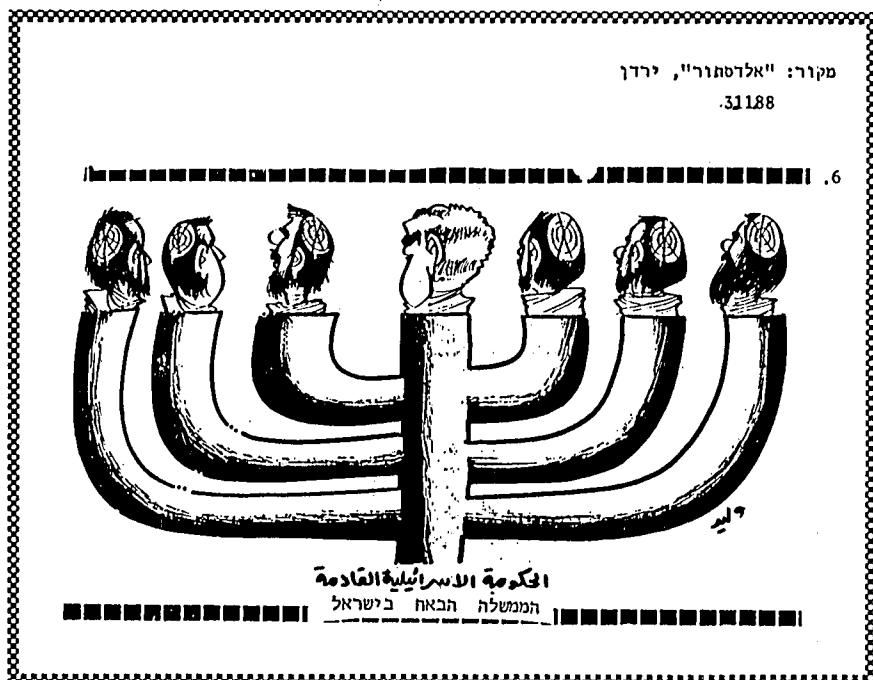
תקיפות הקמתה של ישראל לבין התנהגותה בפועל - מופך מעיקרו.

בעינוי המדיניות הrogramטיות אין ישראל נראה כגורם מתקשה אחת, אלא כגורם בתוכה. בעבר, כאשר הן היו לישראל תוכנות דמנוגיות, רוחה האצלן הנティיה להסביר את חילוקי הדעות כמלאconomics וכנביעים ממוימתיות ישראל ומטככיה. אולם בשנים האחרונות גברת ההכרה, כי הניגוזים הם אמיתיים וכי ביטודם ניצבת מחלוקת עקרונית, לא על הרצון לרצות את העربים, אלא על הגדרת מוחתו של האינטראס הלאומי הישראלי. הרים

הפרגמטי מבديل לטובה ולחיזב את הזרם הפרגמטי בישראל, אף כי בעיתונאותו מובע לעיתים ספק אם אכן הזרם הפרגמטי גורס בלשון רכה ותוקנית את אשר גורס הזרם הקיצוני בלשון קשה וחוזך-משמעות. לדידי המלך חוסיין, מקבלת הבחנה זו מימד קומי: הוא חזר וمبיע את חששו מהתחזוקות "זרם הקיצוני" בישראל, המונוף בתזיה שירדן היא פלסטין. עייןנו מתרפרשת גישה זו כבעלת אינטנסיס בקצתה של ירדן ההאשמית.

עד הבחירות בישראל, בשלתי 1988, רוחה הנטיה לתאר את ישראל כשותפה בתוכה בין שני זרמים מוקוטבים בזרוג המדיני ובזעם הקהלה. קיטוב זה, שנחזה כי עוד יילך ויתחזר, איינו רק בין הדבקים בשטחים לבין התובעים לסתת מהם, אלא גם בין הקוראים לגירוש העربים לבין הצדדים בנסיגאה. ניסוח זה טומן בחובו, אל נכוון, הנחתה בדבר זיקה הדобра בין היישוריות ישראל בשטחים לבין גירוש תושביהם העربים בבוא העת. בהתאם לאפיון זה נקראים העربים להמחיש לישראל, כי חסומה בפנייה האפשרות לגורש אפלו קומץ קטן, קל וחומר עשוות ומאות אלפיים (אל-דסטור, ירדן, 20.1.88, מאמר של תופיק אבו-בכר). הקיטוב בישראל מתואר כנגורו בסיסו משאלת מפתח אחת: לצד מי - ישראל או העربים - פועל הזמן בסכטוך? הקוראים בישראל להסדר בחשות הוועידה הבינלאומית חדורים פסימיות לגבי העתיד וגורסים כי עתה העת לשולם תמורה שטחים, בעוד הזרם הקיצוני סבור, כי העתיד יאיר פנים לישראל, והוא תוכל להשיג את מלאו מבקשתו בעלי לשלים מחר טריוריאלי, הינו: שלום תמורה שלום. (אלראי, ירדן, 5.2.88). הציפייה, כי השינויים מלמטה בזעם הקהלה יסתמיכו בשינוי מלמעלה, בזרוג המשלתי, בעיקר בקרב חברי "המערך", דעכה עם היודע דבר כינונה של ממשלה אחודות בעקבות בחירות 1988. מעתה הוטס הזגש לתקופה כי לחצים מלמטה יביאו בכניםיהם שינויים למעלה. בעקבות האירועים בשטחים מובעת לעתים תקופה בעיתונות המדיניות הפרגמטיות, כי לאחר התגובה הראשונית בכיוון של התגברות ההקצנה, תחול בישראל - אף בתגובה מושחתת - התפקידות שתביא להתמתנות.

שלא כשליטים השמים רשן לפיהם, מרוחבים פובליציסטים ואקדמאים במכירים ובירדן את הדיבור על הלכי הרוח בישראל ומציגים, כי בקרב הדור הצעיר בישראל ניכרות תהודה ואחדה ל"זרם הקיצוני", וכי להקצנה הפליטית נלוית גם הקצנה ذاتית שטבואה בה גישה אנטנצנטרית מתנשאת ורוחשת בו לעربים. את אלה החותרים להנzie את שליטת ישראל על הפליטינים מנעה תפיסה, השואבת גם ממוקבות היחידות, כי העربים נחותים מטיבם ולכך אינה להם מעמד של אורה מדורגה שנייה או שלישית, לעומת "העלונות היהודית". גישה זו, שהיא נחלת הרוב הקיצוני, מזינה בסופו של דבר את המיעוט הדוגל בפה מלא בגירוש הפליטינים. שלא כבעבר, התפקיד משקיפים אלה מן הטענה המקובלת, כי היהודים יוצאי מדינות ערבי ממלאים תפקידם טבעי כקשר לשלים ולהבנה עם העربים, עד כדי כמה לחזור לשפטון ערבי. ביום הם מציגים דזוקא את המתאמים שבין גידול האוכלוסייה המורחת בישראל לבון התגברות ההקצנה.

הדגשת החקצנה הדותית מטשטשת אצל חלק מן האינטלקטואלים את הבדיקה מן העבר בדבר החיוב שביהדות כזאת לבין שלילת הציונות כתנועה לאומית. מאחר שהם מתארים את היהדות בטומנת בחובנה גישה אנטו-ערבית, מתפתחת אצל נטייה להציג את הציונות כושאבת את הרשותה ישירות מן הדות היהודית. היהדות היא, כאמור, עניינם דוברים אלה אם כל חטאות הציונות המגולמת בישראל. למשל, יש בהם המתארים את עליית המים האסלאמי בקרב הפליטינים כמושפעת מן המניעים הדתיים של ישראל בפגיעהם בסמלים אסלאמיים. התנגדות ישראל בהוויה בעיניהם ביתוי נוכחי ליחסה ההסתורתי המשורתי של היהדות, לדבריו אחד מהם: "בהתנגדות הנוכחית אין ישראל עושה דבר כדי להקל מלוח הסתורתייה" (דבריו מוסברים לפרשת היחסים העכורים בין הנביاء מהמד לשבטים היהודיים בחצי הארץ). ישראל מוחזקת אפוא כasmha ברענון המוטיבים האנטו-יהודים המודחקים באשלמים. האסלמים לטענכם איןנו אנטו-יהודים, אך מודיעות ישראל הנוכחית הופכת מוטיב שלו, בו למוטיב מרכזי.

בעיני המדיניות הפרגמטיות נוגעה ישראל בפיצול של מרכז קבלת החלטות. פיצול זה הוא גורם משתק וمبיא לבריחת מהכרעות עקרוניות. הן דנות מגמה זו לשיליה, שכן לדין משמעו של המשך הקפאון הוא התמדת המכב הקיים, המביא להשתקפות הרים

הקייזני בישראל. הכרעה עקרונית נתפסת אצלם כתפנית יסודית במצב הנוכחי, היינו: תנועה לכיוון הסדר.

במשל ארצות-הברית, מתקשים השליטים הפגמטיים לראות גורם לשינוי המצב. לדידם הכוח שוב ושוב, כי תמיינתם העקרונית של קוביי המדיניות האמריקנית בישראל נתונה מראש ובלתי-מעורערת. הם כואבים על כך שאיןعربים בעל ברית דומה, שישווה לתמיכת ארצות-הברית בישראל. לדעתם, נוהגת ארצות-הברית בישראל משוא-פנימ, כקביעת המלך חוסיין: "באשר לישראל, אין ארצות-הברית מעצמה ניטרלית, אלא בעלת ברית אסטרטגית". על רקע גישה זו הם נתלים בכל סימן המעיד על שמו שינוי בגישת ארצות-הברית כלפי ישראל ולעתים מקרים לו חשיבות מעבר לכל יחס. ביהודה היפה בהם תקוות התעוורות הביקורת על ישראל בכלי התקשרות ובדעת הקחל האמריקנית, לנוכח האירועים מדצמבר 87 בשטחים. אולם הם ערים לכך, שעדיין רוחקה הדרך מביקורת ציבורית עד להחלה ממשתנית. אמנם, משל ארצות-הברית מזודה עט ישראל, אך זאת משות שהוא נכון לבטל את רצונו מפני רצונה. הקשר ביניהם אינו גורדי, ובכוחה של ארצות-הברית להתרירו, אם תחפוּ בכך, ולהפוך את תלות ישראל בה לגורם הפועל בעומקיה.

מקור: עכאי, טודריה

המודיניות הפרגמטיות רוחקות מלהקל ראש בעוצמתה הצבאית של ישראל. הן אכן מציבות את האיום הישראלי הפטנצייאלי, על מה שקרוי בפייהן "הבטחון הלאומי הערבי", במישור אחד עם האיום האיראני האקטואלי. בעיתונאות נכרחות יחד ישראל וAIRAN כמדינות הפעולות מכוח להט קלרייקלי ודיוקני. הבDALI הגישות המהוותים בינוין אינם מעיבים על מכנה משותף שלילי הנובע מחריגותם בנוף הערבי. כפועל יוצא מכך הן נדחפות להסתיעו זו בזו, מעין המשך, אמנים בזעיר אנפין, לידענות האמיצה בין ישראל לבין השאה. שתיהן מושות גם כפועלות נגד הלגיטימיות הבינלאומית (AIRAN נגד AIRAN).

בתוך עוצמתה הן רואות את ישראל כמאיימת על העربים יותר משהללו מאימיים עליה. הן סבורות, כי עוצמתה הצבאית של ישראל (ובנדדו זה הן כורחות בשנת 1988 את כוחה הגרעיני כמרכיב אקטואלי, ולאו דווקא פוטנצייאלי) ותמייתה המובטחת של ארץות-הברית נסוכות בה רוח של שחכנות [עיטרתה] ומתקות את רגשותה לתגובה תגבורות חייזניות. יחד עם זאת הן מדגישות, כי בעולם המודרני אין הכוח הצבאי עונה על הכל. אמנים אין יכולתן הצבאית של מדינות ערביות שולחה לוו של ישראל, אולם עלינוות האחראונה אינה מחרפה, לדעתן, על חולשות בסיסיות שאין בנות חלוף; הבעיה הדמוגרפית ותולתה המוחלטת של ישראל מבניה חומרית ופוליטית בארץ-הברית. בחלוף עשרים שנה ללחמת 67 הן מציינות, כי ניצבות בפניו ישראל בעיתות חמורות אף יותר מאשר לפני 67. מלחמת הבעיה הדמוגרפית אין הזמן פועל לטובות ישראל והיא צועדת נגד זרם ההיסטוריה. האירועים בשתיים משלחי 1987 הן בעיניהן ראייה ניצחת לכך. ישראל מצטררת, אפוא, לדידן כבעל שני פנים: חזקה לפני חוץ ונחלשת לפני פנים. על פי ניתוח זה, עוצמתה לפני חוץ אינה ישמה לפני האתגר الآخر מבית. טבועה כאן ההנחה, כי הזירה הפנימית היא "הבטן הרכה" של ישראל. בהקשר זה מוביל חשש (כגון, בדורי ירושה העצר חסן ב"מועדון מחשבה הערבית", אל-דסטור, 6.2.88) כי ישראל תנטה לחפות על כך על ידי ניצול יתרונה הצבאי. העربים נקראים לא לספק לה תואנה לכך.

הDISTONNESS בין עמדת לבין דימוי ויישובו

בונה האחראונה העמיקה, כאמור, המגמה המקובלת על הזרם הערבי הפרגמטי להשלים עם עצם קיומה של ישראל. כל זאת בתנאי, שזו תאות לצית לכללי משפט העמים, ובמיוחד הערבי - "הלגיטימיות הבינלאומית". ראייה לכך בתמיכת השליטים הפרגמטיים בעמדת אש"פ בדבר חלוקה לשתי מדינות ובחזוק זכי ערפה, לאחר הצהרותו במסיבת העתונאים בזוכה (14.12.88), שבה הכריר בחhaltenות 242 ו-338 והזכיר את זכות כל המדינות להתקיים בשלום ובבטחון. דוגמא נוספת היא הנכונות לקבל את מצריהם כמותו שהיא - ללא שהסכם השלום עם ישראל יעמוד למבחן. גם איזכור ישראל בשם המפורש ולא

כ"יישות הציונית" וביטויים כגון אלו, הולך וקונה לו שביתה בהצהרות המנהיגים הפלגתיים. מכל זה יצאו סוריה, לב, ארגונים פלסטינים באש"פ ומוחזה לו, והדתיים הפונדנטלייטים, השוללים את "התקפות", כדבריהם, של עירפאט. אולם אלו, כאמור, היו יוצאים מן הכלל שלימדו על הכלל.

במקביל להעמקת המגמה בדבר הנכונות להשלה, העשירה תגבות ישראל על האינטיפאדה את אוצר הדימויים השליליים של ישראל בעיני העربים. המציאות הסובכת הביאה לכך, שנוצר דיסוננס בין העמדה הפוליטית, שהיא ביטוי קוגניטיבי-חכרתי המגדיר את האפרי המצווי, לבין הדימוי שמעורב בו ממד אפקטיבי-רגשי. אולם גם בעניין הדימוי נפתחה ישראל על פי התנהגותה בפועל, ולא על פי הנחה של תוכנות גורמות מראש בבחינת "קוד גנטי", שאינן ניתנות לשיטתה ולשוני. דוגמא בולטת לכך היא אופן תיאורה של ישראל בשני מסמכי היסוד של המל"יף -ה-19: ישראל מוקעת על שום התנהגותה הנפסדת במהלך האינטיפאדה, ולא מחמת תוכנות יסוד הפלסוטוות אותה מעצב הויטה. במסמכים אלה אין כלל איזור של הציונות, שכן לא חשבו העבר עומד על הפרק, אלא חשבו ההווה. כאן טמון המפתח ליישוב הדיסוננס, שבין העמדה הפלגטנית המשכינה עם ישראל "אחרתי", לבין הדימוי שליל: אם ישראל תנסה את התנהגותה, קרי: תתרצה להידבר עם אש"פ, ישתנה אף דימוייה.

בעקבות האינטיפאדה נוסף לערכים תנא דמסיע חשוב בהקשר של דימוי ישראל, והוא - הדימוי המוקנה לישראל בכלי התקשרות בעולם, לרבות בארץ-הברית. דימויו שליל של ישראל בזירה הבינלאומית נתן לדידי העربים לגיטימציה לדימויו שליל שהם מפיקים. חזקה עליהם שלא ילמדו זכות על ישראל ויראהו באור חיובי יותר מוה הרוחה בדעת הקהל העולמית. כך, למשל, החלו כמה מעיתוני ירדן, שכולם סרים למצות השלטון, להקדיש עמודים שלמים הכווין ריכוזי קרייקטורות מעיתוני ארצות-הברית, שבנן נדונה ישראל לשילוח והפלסטיים לחוב. אין זה מקרי, שמדובר זו הילה רוחות במהלך האינטיפאדה. קודם לכן היא לא הייתה מצויה.

סוריה כדוברת חזם חמיליטנטיו

הסיכון עם ישראל ניצב ברומה של השקפת העולם הסורית. ישראל והציגות - חד המת בעיני הסורים. תמצית הציונות לדידם מתגלמת בדחף בלתי-נלהה להתקפות, ולכן תיסוג ישראל, אין זו אלא נסיגה לצורך התפשטות. נבצר מישראל לשנות את טבעה, لكن אל לסתורים לראות בהסתור עמה סוף פסוק. לתהlixir המזרני, אליבא דסורייה, נלוויים תנאים ذר肯וניים, שימושים טריוטוריה בתמורה למינימום שלום. לכארה, מוכנה سوريا לקבל את ישראל, אולם זו ישראל כשבר-כל, שرك כפוף בינה לבין העמלותה. יש להניח, כי سوريا יודעת שופוט השור כה חז-צדדי יוויה על ידי ישראל והוא מציגה אותו מן הפה ולהזע.

לעומת הזרם הrogramטי נותרה סוריה בשלה וגורסת כי "ישראל אחרת" היא דבר והיפוכו. לכן, כל עוד קיימת ישראל כלשהי, ואפיו במשמעותים מצומצמים, תוסיף הגלות הציונית לרוחש ולאיים. יש שתי אפשרויות ואין בלטן: או שישראל תתקיים או לאו, וכן כלל אפשרות שלישי של "ישראל אחרת". דבריו הנשיא אסף בום השנה להפיכת הבעת (מרץ 1988) התוו קו ברור: הפלישה הציונית לאיזור כמו כן כפלישה הצלבנית בעבר. מה זה זה האחרונה חוסלה כליל, כך גם צרייך לנוכח כלפי ישראל. סוף הערבבים לנצח משום שלימינם ניצבים המושר ("הצדק") והמשאבים ("אוומה גודלה"), שעה שישראל מושלת נכסים אלה. על יסוד בוחנו הגמור בעתיד הערבי, פנה אסף למנהיגי ערב והזהירם לביל ידועו עם ישראל על שלום: "אני אומר לאחיך הערבבים... אם אין ביכולתכם לנחל נצחון היום, מודיעו תחפזו להמית על עצמכם בתבוסה!"

בעוד שאצל המדיניות הrogramטיות ניכרת המגמה להימנע מלראות בסכוךן היישראלי-ערבי את חזות הכל, אלא חלק ממכלול יחסיתן עם ארץ-הברית, הרי שהגישה המיליטנטית נוקטת גישה הופוכה: היא רואה את היחסים עם ארץ-הברית כחלק מסוגיית הסכוך עם ישראל. תמיכת ארץ-הברית בישראל מוכיחה לדידי סוריה על יחסיה העוין הבסיסי של ארץ-הברית לערבים. שורש כל רע, לדעת אסף, הוא בכך שתמיכת ארץ-הברית בישראל נוטעת אצל האחורה תחושה של כוח, המאפשר לה להתميد במה שسورיה מגדרה כ"יעיקשות ותופנות".

אף אסף שוקל לא לנק מגע עם ארץ-הברית אפיו בעותה שפל, והוא שולל טיפוח יחסים בילטראליים לשם, אלא אם כן נלווה להם רוחה לסוריה בסכוך הערבי-ישראל, כדברי שר החוץ פארוק אל-שרע: "ישראל עומדת למכשול בפני יחסים סוריים-אמריקניים משופרים יותר. הממשלה האמריקני אינו חף, מסיבות ידועות, להכweis את הישראלים, חרב מדיניותם העושקת, והוא מעוניין ביחסים מיוחדים מאוד עמה על חשבון יחסיו עם מדינות ערבי" (קרי-سورיה).

אסף סבור, כי בין ארץ-הברית לבין ישראל יש זהות גמורה, לא בגלל הרמונייה באינטראסים, אלא מחתמת הגמונייה הישראלית הכהפה את מרותה על ארץ-הברית. הוא חזר ואומר, כי עמדת הממשלה אינה נבדלת מגישת ישראל ביחס למזרח-התיכון. תאורו את השיליטה הכל-יכולת של ישראל בוושינגטון ועוד לקשר על פני מה שצריך להיות, לדעתו, האינטראנס האובייקטיבי של ארץ-הברית במזרח-התיכון ("האינטראנס של העם האמריקני", בלשונו), לבין הממציאות ההופוכה ("התמייכה באינטראסים התפשטוותיים של ישראל"). דזוקא משום שייחסים אלה אינם טבעיים בעינו, נראה כי הוא סבור, שיש בכוח ארץ-הברית להשחרר מכבלו ישראל, אם תחפוץ בכך.

ニיכר באסף, שהוא מנסה להעיר את ישראל באורח מפוכח ערכיה - על עצמותה ועל נקודות התורפה שלה. ישראל נתפסת כמו שנategoria מעדיפות אסטרטגיית ביחס לسورיה,

אך האיום הישראלי אינו נטפס ככזה שלא ניתן להתחמזר עמו, וסורה אינה רואה עצמה חסרת אונים מול ישראל. ההשקפה הסורית לגבי דרך ההתחמזרות עם ישראל מוצאת את ביטוייה בתפיסת "האיון האסטרטגי" - השגתו היא יעד ארוך-טוח, אך דומה שהسورים מעיריכים, כי השיגו כבר איון הרטעתם עם ישראל וכי יש בידיהם מענה מגנני מספק מולח.

בעקבות גילויו ואנונו בסוגיה הגערנית הוסט מוקד ההיסטוריה העברית מן המאמץ לאבחן באיזה "שלב" גרעיני מצוייה ישראל, לשאלת אם ובאיזה תנאים תשתמש בנשק גרעיני, אשר אין כבר טפק כי הוא בבעלותה. אסד נדרש לכך בפומבי והקטין מוחמרות האומות הגערניות הישראלית על יסוד שני נימוקים: שתי מעכבות העל (וזבריו כוונו, כמובן, בעיקר לברית-המועצות) לא תוכלנה לשפט בחיבורו ידים לנוכח איום בשימוש בפצצת גרענית; נזקי צירונוביל מלמדים, כי השימוש נשחק זה עלול להיות חרב פיפיות שתפגע במשמעות עצמוו. בעוד זאת מוסכם על כלל המקורות הערביים, כי במקרה שישראל תחשש כי עצם קיומה מוטל בBUF, היא ת挨ץ נשחק זה: "ישראל תפנה אל השימוש בפצצת גרענית אם ייכשל הפתרון הקונבנציונלי". רק במקרה כה קיצווני אמינה הרעתה הגערנית בענייני העربים. אולם ברור בReLU, על רקע הסיגים העקרוניים שמנה אסד, כי משקל ההרתעה הגערנית הישראלית אינו כה מכריע בעניינו כדי להניאו - על יסוד גורם זה בלבד - ממאץ להחרות הגולן באמצעות צבאים קונבנציונליים.

על אף הנטיה בהסבירה הסורית להtauלט מבדלים בין המחות השווים בישראל, מבחין הזרג השלטוני הסורי בהבדלים ביניהם, על השלוותיהם, אולם הבדלים אלה נשארים - ככלו - במסגרת "העיקרות והתקופנות" הישראלית, ואינם מצרכים שינוי בגישתו העקרונית. הטורים ערים, אפוא, לניגודים בישראל, אך אינם סבורים כי הם ממשועטים מבחינה פוליטית. הזרם הפגמתי בישראל נתפס אף הוא כרחוק מלסקפ את הדרישות הסוריות המינימליות. אולם נראה, כי בתחום הצבאי יש בענייני הטורים ממשועטות להבדלים בין ה"ליקוד" ל"מערך": ל"ליקוד" הם מייחסים העדר מעצורים ונטיה תוקפנית (כלמודי נסיוון לבנון) לעומת ה"מערך" המורסן יחסית. הטורים מודעים לרגשות ישראל בקשר האבירות בנפש, וזומה שמדובר זו משפעה על כיווני בנית העוצמה הstorית (טילי קרקע-קרקע, נשק כימי). כן מודעים הטורים למשמעות שהוותה המלחמה לבנון בתוך ישראל, ובעיקר לגבי הרתיעה ממאמץ צבאי מסיבי שאין מובטחת לו הסכמה לאומית.

ב-1988 גאה לא תקדים זרם ההתהווויות באש"פ להיבט הדמוגרפי בסכטוך עם ישראל. הנכונות בדיעון הציבורى בישראל להזות במצוקה דמוגרפית נתקבלה באש"פ כהוכחה נחרצת בדבר חומרתה. המשווהה לדידי אש"פ היא פשוטה: מה שיישראל רואה

כintel כבד יכול להיות נבס לאש"פ, אם יוכל את צעדיו בהירות. אש"פ שואב, איפוא, בטחון מכך שישראל מעידה על עצמה כי נקלעה לעמדת נחיתות ההיסטורית. הוא גם מתגאה בכך שבניגוד ליוםתה של סוריה, הולך ומתמשח בין ישראל לבין הפליטים "אייזון אסטרטגי" אמיתי, אף כי לא בכוח צבאי אלא מחתמת הכוורת הזמנוגרפיה. דזוקא משומך כך חשש אש"פ שהוא תנסה ישראל להפוך את היוצרות, ולכן אין הוא מקל ראש בהתבטאותם בישראל בדבר "טרנספר" ומתריע מפני צבירות תאוצה של מגמות אלה.

שתי גישות בולטות בקרב הזרם המרכזי של אש"פ בסוגיה הזמנוגרפיה: גישת האינטלקטואלים וגישת אנשי המעשה. גישת האינטלקטואלים היא אופטימית וסומכת על השתכנעות ישראל כי רק הסדר עם העם הפליטיני על בסיס של מדינה פלסטינית יקוה את האioms הדמוגרפי. הגישה המעשית, שערפה את נמה עלייה, ממליצה לא להטיל את היחב על התפקידים היריב, אלא תובעת מן הפליטינים עצם לנוכח בזורך מפוכחת כל כשיורי נצחון, כאלו הדמוגרפיה היא "נשך סופי". ההבדל בין שני הזרמים מותמצה, אפוא, בהערכתה שונה של צדי הנגד האפשריים של ישראל: בעוד הגישה האופטימית חוזה כי בישראל תגבר יד הכוחות הרציונליים, החדורים, בעינה, שנאה תהומית וחוששת מעלייתם של כוחות קיצוניים אי-רציונליים, האדרת, בר-שיח הכרחי, אולם פלסטינים ונוחשים לגורם.

הזרם העיקרי באש"פ עיר להבדיל הדעות בצבא הישראלי לגבי הסוגיה הפלסטינית וחומר בנסיבות להרחיב את מעגל מגעו עמו. מגעו עם הצבא הישראלי נועד לסלול דרך להשפעה על השלטון הישראלי. במשלת ישראל רואה בר-שיח הכרחי, אולם אך ורק בחסותה של ה"לגייטימיות הבינלאומית".

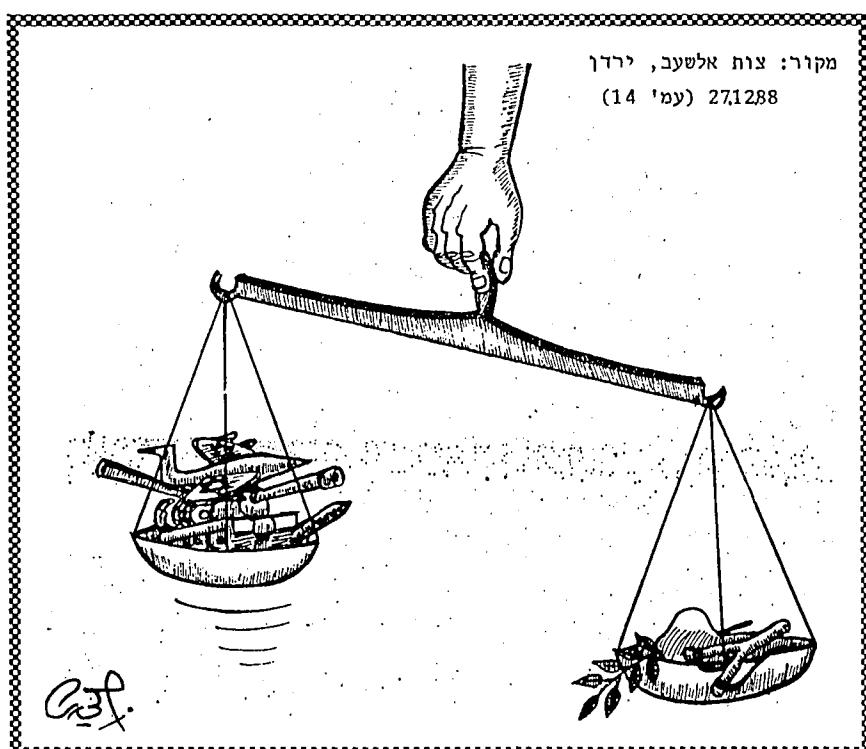
בפועלו השוטפת כלפי ישראליים חורג הזרם העיקרי באש"פ מהחלטות המל"יף ה-18 (אפריל 87), התוחם את חוג מגעי אש"פ רק לישראליים המכירים בזכותו ההגדולה העצמית של העם הפליטיני, ומוכן להיפגש עם כל מי שמוכן להיפגש עמו. על פרשנות מרכיבה זו יש עורין באש"פ לא רק מצד חשב וחוואתמה, אלא גם בפתח עצמו (פארוק קוזמי). עם כל החשיבות שמקנה פתיח לדימויו בעיני ישראלים, אין הוא מגיע עד כדי נוכנות בלתי מותנית לסור מדרך "המאבק המזוין" שבתווך גבולות ישראל ובשטחים, דבר הכרוך בפועל בפשטוש הבחנה בין מטרות צבאיות לבין מטרות אזרחות. לגבי דיזון, הרוח שבחמאתה המחריר הכבד שגובה הבעיה הפלסטינית בעיני הישראלים והאדרת זימי אש"פ בעיני הפליטים בגדה וברצועה, עולה על כל הפסד של תדמיתו. הרחבות המגעים עם הישראלים נועדה לקז מעת נזק יחסית זה.

האינטיפאדה וחלוכתיה על דימוי ישראל בעיני הערבים
זוית הראייה שמננה מtbody הערבים על השלכות האינטיפאדה לגבי ישראל כובעת את הראייה עצמה. בעוד שהזרם הפרגמטי רואה בה אמצעי שיביא את ישראל לשולחן

הדיםinos בועידה בינלאומית עם אש"פ, ניכרת מגמת סוריה להקצות לה תפקיד של אמצעי בניינם למילוי החלל, עד שיגיעו הערבים, ובראשם סוריה, לכל איזון אסטרטגי עם ישראל. שעה שהזרים הפגמתי מחייב פלסטינים ורואה באינתיפאדה את מעשה ידיהם להתפרק, רוחות בסוריה המגמה להפקיע את האינתיפאדה מחזקתם הבלעדית של הפלסטינים וראות בה מעשה כל ערב. אל-נכון מכאן בסוריה החשש, כי ההכרה בעלות מוחלטת של הפלסטינים על הישגי האינתיפאדה טוביל, על פי ההגיוון, להסדר נפרד פלטייני-ישראל.

אף שיש הבדלי דגשים בקרב מרכיבי המחנה הפגמתי, מצטרפת גישתו בנושא השלכות האינתיפאדה על דימוי ישראל לכל מסכת רעינוית אחת: הפלסטינים בשטחים, בהנהגת אש"פ, מצאו דרך לעקור את העליונות הצבאית הישראלית באמצעות אחרים, וכך הפכו את חולשתם למקור עוצמה, ואת עוצמתם ישראל למקור חולשתה.

מקור: צות אלשעב, ירדן
27,1288 (עמ' 14)

האופי האזרחי של האינתיפאדה ניטרל את עדיפותה הצבאית של ישראל, עד שם "אנשי הצבא הישראלי עצם מציגים עובדה נחרצת שהפוליטיקאים הישראלים

מטרבים לקבלה: אין פתרון צבאי לאינטיפאדה" (פלסטין אל-תירוה, בטאון אש"פ, 22.1.89). אמנס תגבות דעת הקהל הישראלית נתהה בשנות האינטיפאדה הראשונה לכיוון רזיליזציה, אולם מגמה זו קרויה להתקףן, ככל שיתברר לישראלים כי האינטיפאדה מתמידה חרף התלאות, וכי המשך השליטה בשטחים מסכן את אושיות הציונות.

התמייכת המאסיבית בהידברות עם אש"פ לא תבוא מקרוב שוחררי טובות השוללים בישראל, אלא מקרוב הציונים שיחתו להידברות זו מטעמים אונכיים. אין מנוס לישראל אלא לסתוג בסופו של דבר, כדברי ראש הממשלה הקודם של ירדן, זיד אל-רפאה: "אני סבור כי ישראל נמצא עצמה בסופו של תהליך נוכח פתרונו אחד ויחיד, והוא: נסיגה מן האדמות הערביות הכבושות". הוא מוסיף כי חרף וודאות זו, נוצר ממנה לפיה שעיה לamodel את טווח הזמן והקצב שבו הם יתרכש שינוי זה (אל-וطن, כוית, 5.2.89). מבחינה זו מנהלת ישראל מאבק אבוד בבלתי נמנע, והוא משולח "למי שמנסה להסתיר את השימוש בכבריה" (הדו"ח המדיני של המל"פ ה-19). לגבי דיזו של הזורם העיקרי באש"פ מבשרת האינטיפאדה תקופה חדשה, העתידה לשנות את מאון הרוח וההפטד של ישראל בשתי הגדה והרצואה. הוא רוצה להאמין, ואף חותר למשז זאת בפועל, כי נפתח בכך תהליך בלתי הפיך, שסופו נסיגת ישראל מאזורים אלה. הוא גם גורס כי כבר עתה מתווור לישראלים וביתם, כי עלותה של שליטה ישראל מאיילה על תועלתה. האינטיפאדה מחייבת להם את החולשה הטמונה בעוצמתה הצבאית הישראלית. ישראל נזוכה לקרן זווית של מגננה, ואילו הפליטינים הם היוזמים והמעצבים את עתידם. בהקשר זה מדמה אש"פ את עצמו לדוד המידה אבנים בגולית הפלשתי ומכוינו. הוא מקווה שיישראל תבין, כי בסוגיה הפליטנית אין שער חליפין פשט בין עוצמה צבאית לבין עצמה פוליטית. יש הגורסים, כי מהומותם תסייעו לתהליך הדוגתי, שכזו התלות בארצות-חברית, במקום חזק את ישראל, תhapeץ לאורם חיובי מבחינת הפליטינים - מנור לחץ על ישראל. הזורם הרגמטי מצין בסיפור, כי ההתקוממות מחייבת שוב לישראלים רבים כי הסדר הבעייה הפליטנית ללא אש"פ, כמוותו כדיומי אחד הפובליציסטים - הצגת המחזזה השקספריאו "הاملט" ללא גיברו המיסטר מדנמרק. הוא מעריך, כי מתרחשת בה החרכה שפיטה על אש"פ כמהו כפילה של ההסדר בכלל, וכי אש"פ הוא "המספר הקשה" [אל-רכם אל-עקב] במשמעותו.

לפי ראות עינו של הזורם הרגמטי באש"פ, הציבה האינטיפאדה סימן שלאה גדול בעיני ישראלים רבים על עתדים של הגדה והרצואה, ובעקבותיו עלו וצפו הניגודים המזוחקים בסוגיה זו לא רק בין הזרמים והמפלגות בישראל, אלא גם בין קהילות היהודים בעולם, ובעיקר בארץ-הברית, בין ממשלה ישראל. את הויכוח הפנימי המנסר בישראל הוא רואה כיום אמרתי. אין זו חלוקת תפוקדים מבוימת מראש, אלא תחבות כנה בשאלת, מהו האינטרס האמתי של ישראל.

במאמריהם פובליציסטיים בבטאון אש"פ מובעת תקוות כי ישראל, שתחול להטיל יהבה על הכוח הצבאי, תפגש את אש"פ לצד שלוון המומ'ם בஸורת ועידה בינלאומית. את עקב אכילת של ישראל רואים בעלי המאמרים בהעדר הנהגה חזקה מסוגו של דה-גול, שתוכל להפוך על פייה תפיסות מקודשות שהתיישנו. בכךן זה יש מהם הקוראים להנחת אש"פ לנקוט מדיניות ש"יסיעו לבעלי התבונה בשורות היריב לתת ביטוי לעמדותיהם ולתפיסטם".

היום הrogramטי באש"פ ובעולם הערבי גורס, כי מתרבים הסימנים שדעת הקהל בישראל הולכת ומשנה את טעמה: "השינויים הפכו בעמלה הישראלית", אשר ניתן לתארה כצומת אחרון בדרך לועידה הבינלאומית. אם לא כן, כיצד נפרש את תוצאות המשאל האחרון, שחשף כי רוב הישראלים (54%) חפצים בשלום? זו מכמה המתחילה מן הבסיס כלפי מעלה" (המלך חוסיין, אל ראי, ירדן, 29.1.89). היום המרכז באש"פ אכן שואב עידוד מпозיציות המשאלים בישראל. לדעתו, הולכת וocabatz מהם "ישראל אחרת", כלשהו, המוכנה להיזכר עם אש"פ, בניגוד ל"ישראל הרשמית", הקופאת עדיין על שמריה. "אנשי השлом הישראלים" [אל סלאמיין אל-אסלאליין] הם בעלי ברית טבעיים ל"אנשי השלים הפלסטיינים". לא די בivid ישראל בעולם, לרבות על ידי לחץ אמריקני, אלא יש לכונן "חויטת שלום" עם "העם הישראלי המועוני בשלום" (פלסטין אל-תירה (בטאון אש"פ), 15.1.89). אין הצענות כולה שלילה, ובבד שיחול בה שניי תכנים "מגישה של תוכנות לגישה של נכונות לדין-קיים על בסיס של שתי מדיניות" (חיאד אל-חسن, לאל-מעור, מצרים, 20.1.89).

מירוץ החימוש האיכובי - החסלמה הטכנולוגית

בעקבות גילויו וגינויו אין עוד ספק בעיני הפובליציסטים העربים כי ברשות ישראל יכולת גרעינית אקטואלית ולא רק פוטנציאלית. ההתייחסות הוודאית ל"מוניוןול הגרעיני של ישראל" תפסה, אפוא, את מקומ הדיבור העומס על הפוטנציאל שלו. יש המצביעים, כי שקידת ישראל על שמירת עליונותה הגרעינית הגעה עד כדי פיתוח טיל ארוך טווח, "ירחו", שנועד להרתיע כורדים כברית-המוועדות ופיקיסטאן מלחדשים למדינות ערבי חיפוי גרעיני (הדו"ח האסטרטגי הערבי לשנת 1987, המרכז למחקרים ליד אל-אהרם).

ראינו לעיל, כי שתי מגמות עיקריות בולטות בධני הערבים על אפשרויות ישראל למשש את עליונותה הגרעינית: יש הנוטים (כגון הנשיא אסד) להציג את האילוצים המחייבים על ישראל למשש את יכולתה ובראשם - תגבות שתי מעכמתות העל וחטנה כי שימוש בנסק גרעיני הוא בבחינת הרבה פיוות למשתמש עצמו, כפי שלימד לך צירנוביל, ובפרט לנוכח צרות מדיניה של זירות הטסוווק הערבי-ישראלי. ההרעה הגרעינית הישראלית אמינה על בעלי דעה זו ורק במקרה קיצוני ביותר, בו תסבור ישראל כי עצם קיומה תלוי על בלימה. יש שאינם مستפקים בהגדרה סובייקטיבית כזאת,

המוחטנית בדיםומי העצמי של ישראל, ונותנים סימן מובהק אובייקטיבי-גיאוגרפי: "אים על גבולותיה הבינלאומיים של ישראל".

הגישה השניה נוטה לייחס לישראל דזקטוריית הפעלה "גמישה" יותר של נשק גרעיני, אולם גם בתוכה ניתן להבחין בשתי דעות: יש המציגים את התרחיש בלשון תנאי וטוענים, כי ישראל תפנה לשימוש גרעיני אם תעג למסקנה, שאינה משגאה את מבקשה בדרך הקונבנציונלית (אל-חוואת, לבנון-לונדון, 9.8.88). במקביל להם יש המביעים וודאות, ובראשם חסנין הייכל, כי ישראל תשמש בשנק גרעיני בכל התמודדות עתידית עם העربים: "ההתפתחויות הטכנולוגיות המודרניות מאפשרות לייצר נשק גרעיני טקטי, שנitin להשתמש בו בתותח ובאזורים מצומצמים. הערכתני היא, שישRAL תשמש בשנק הגרעיני התקטי בכל סכום עתידי עם העARBים" (חסנין הייכל, אל-דסטור, ירדן, 12.89).

הכרוך של טילי קרקע-קרקע עם מטען כימי מהווע בעיני העARBים "אמצעי ריסון עיקרי נגד היכולת הגרעינית של ישראל" (כלשון הפרשן הצבאי המצרי, אלף בדים עמין הוואדי). בהעדר מענה גרעיני ש可行 ליכולת הגרעינית הישראלית, יש בהם המגדירים צורף זה כ"גורם מرتצע עלי-קונבנציוני", וכך לדעתם גורסת גם ישראל. לעומת זאת נודים טילי קרקע-קרקע נושא החימוש הקונבנציוני לטוחה ביןנו ורוחק להרתווע את ישראל מהפעלת מה שקרווי בפי העARBים "ידה הארכואה", קרי, הפצצות עמוק במערכות מטוסים וטילים. בפי זוררים מצרים בעיקר, מגויסים טילי הקרקע-קרקע לצורכי המיקוח הדיפלומטי המדיני: הימצאותם משנה עברי המתרס היא הוכחה נוספת בעיניהם לכך, שאין חשיבות למרחבים גאוגרפים, וכי אבד הכלול על תאוריות הגבולות הבתוועים (למשל, שר ההגנה המצרי לשעבר, ابو-יעזאל, סימ'ת, 22.6.88).

סוגיות השימוש בטילי קרקע-קרקע עם מטען כימי במישור הלא-קונבנציוני ושל השימוש בטילים במישור הקונבנציוני לשם פגימות בעירף נזונה בפרשנות הצבאית העربية אך ורק בהקשר של הרותעת ישראל או של כל שلون החorthעתה, הנבע מיוותה של ישראל לתקן את העARBים באמצעות אמצעי לחימה אינכוטיים אלה. בהתבטים איזו הגלויות אין העARBים כל ולעקר בסוגיה זו בהקשר של יוזמה התקפית ערבית. לישראל מיווחסת לעיתים כוונה להשמדת את אתרי הטילים העARBים מכמה מקדימה ולהוציאם מכלל שימוש אפשרי. מטעם זה יש פרשנים ערבים הקוראים למדינות ערבות להתחמש בכמות כזו של טילים, שתאפשר להן יכולת מכמה שנייה (למשל, אלף בדים חסאם אל-דין סווילם, אל-חוואת, 9.8.88).

רק בהקשר זה של החשש מכמה מקדימה ישראליות עולה בהתייחסות העARBיות האפשרות של פיתוח יכולת ערבית לנטרול טילי קרקע-קרקע הישראלים במסגרת של מכת-מנע (ראש האקדמיה הצבאית העיראקית, אלף מטה עלא אל-דין חוסיין מכמי חמאס, אל-ג'ימהhorיה, עיראק, 5.12.88). יוזמת ישראל נחשבת לדידי העARBים מכמה מקדימה שלא קדמה לה שום התగות ערבית, ואילו יוזמתם שליהם קרויה בפיהם

מכת-מנע, שנועדה להקדים מתקפה ישראלית בעין. הנחתם היא, שעצם ידיעת ישראל כי ברשות הערבים יכולה למכת-מנע, תורטיע אותה מליות מתקפה מקדימה נגד מדינות ערב.

שנודרים פרשנים ערבים למטרות המלחמה של ישראל הם מצינינים, כי יעדת העיקרי יתמקד לא רק בהשמדת כוחות ואמצעי לחימה (להלן אמל"ח) צבאיים ("מטרות נגד כוח"), אלא גם בחרישת התשתיות הכלכלית והאורחית במדינות ערב ("מטרות נגד ערך"). מכאן נוצרת, לדעתם, המטרה הערבית להרתיע את ישראל על ידי בניית יכולת צואת, אשר, בניגוד למשל למלחמת 1973, תוכל להרוחיב את המלחמה לאזורים מואכלסים, כדי לפגוע ב"בטן הרכה" של ישראל - ותסב אבדות כבדות מנושא. יש אף שיחיבו ומצאו (כגון אלוף בדימוס אמין הווייד) כי הערבים יכולים להרתיע את ישראל אם תהיה בידם אפשרות להסביר לה 6000 חללים מקרוב האוורחים ו-1100 מקרוב החילילים (אל-חוואדי, 9.8.88). נראה, כי עיקר החשיבות בדברי אמין הווייד לעיל אינה טמונה בנתונים המדוייקים שהוא מצטט, כי אם במשמעות הבסיסית המבליטה את רגשותה הקיצונית של ישראל לאבדות כגורם שיכול להרתיעה, וביחוד אם ירכשו הערבים אפשרות פגיעה באוכלוסייה אזרחית.

והיא אם תכשל ההרתעה הערבית? מכלל ההיסטוריה הערבית מצטיררים קווים עקרוניים לשזהה הקרב העתידי: הוא יהיה טבעי בחותם האמל"ח האיכוטי, המהווה "נסק השמדה". עובדה זו תקנה למלחמה הבאה מאפיינים של "טוטאליות" [שומוליה"]. יימחקו ההבדלים בין חזות לבן עורף, וגם העורף יהיה בגזר חזות. שלא בעבר, האוכלוסייה האזרחית מועדת לפגיעה אנושה. יוטשות אף ההבדל בין מדינות העימות הערביות לבין מדינות הפריפריה. האמל"ח האיכוטי, על פי דעת חלק מן הפרשנים הערבים, עלול להשפיע על יעדיו המלחמה באופן דומה להשפעת הנסק הגראני, כל עוד מתקיים מאzon אימה מהבחןת השימוש באמל"ח מתקדם, תגבר הנטייה להגביל את יעדיו המלחמה. אולם פריצת מאzon האימה על ידי שימוש באמל"ח איכוטי עלולה לגרום להרחבת רבתיה של היעדים ולהפוך את האיזור כולו לאזור מערכה. חשש מעצמות-העל מכך, על רקע תהליכי ההפרשה ביןיהן, יזחף את שתיהן להתערב במשותף כדי לכבות את ההתקפות, קודם שתהופיע לבתי נשלטה.

ה歇כלות של הפסקת האש במלחמת איראן-עיראק - הזווית העיראקית

בעקבות הפסקת האש במלחמת איראן-עיראק (אוגוסט 88) אבחנה הפובליציסטיקה הערבית בכלל, והעיראקית בפרט, סימני דאגה בישראל, שמא תפנה מעטה עיראק לסכוך עם ישראל ותישם את הנסיך הכספי שרכשה. בהתבטאות העיראקיות

מתפרשת ההחלטה המלחמה כתבוסה לא רק לאיiran, אלא גם לישראל, שהפיקה תועלת מהתמימות המלחמה. אלו מטה עלאא אל-דין חוסיין מכח ח'מאס צין (אל-ג'ימהויה, 5.12.88), כי סמיוכות הזומנים בין ההחלטה המלחמה לבין שיגור הלויין הישראלי לא הייתה מקרית, וכי הוא נועד להרטיע את העربים כולם, ובמיוחד את עיראק. ישראל מתוארת כעונית את עיראק יותר מאשר אותה, ולראיה מובאת העובדהישראל נהגה מאו ותמיד להסיג את תחומה של עיראק באמצעות שליחים, כגון: הכוודים ואיiran, או באמצעות האורו האורו האורו שלה - הפעצת הכוח הגערני העיראקי. חשה של ישראל מעיראק, שיצאה מן המלחמה עם איiran וידה על העלינה, מוסבר בכך, שתתעצמות עיראק מהוות מחטוטם בפני תוכנות ישראל. הנימה השלטת היא התנדותות לתוכנות ישראל ולהתפשותה מעבר לתהומיה (קויי 67), ולא שלילת עצם קיומה (למשל אל-ג'ימהויה, 30.10.88).

ענין מיוחד גילתה הפרשנות הצבאית העיראקית בהתקומות הטכנולוגיות של ישראל, שוגות הכותרת שלה בשנה החולפת היא שיגור הלויין "אפק 1". בפרשנות העיראקית הוזגש, כי ההישג הגדול של ישראל אינו בייצור הלויין עצמו, אלא ביכולת לשגרו לטוחה כה רוחוק ובדוק כה רב, שכן "אם יחולף מטענו של טיל זה במשען אחר, כגון נשק קומנציאני או גרעיני", הריו שיהיה ביכולתו לפגוע בכל מטרה בכל תחום ערב. אכן, זהו "חאים האטיטי" (אל-ג'ימהויה, 5.12.88). עם זאת צוין, כי יכולתה הטכנולוגית של ישראל אינה מעשה ידיה בלבד, אלא היא שאולה או נרכשת מן המערב, ובעיקר עקב הידוק שיתוף הפעולה האסטרטגי עם ארצות-הברית. מאמץ ישראל בתחומי הטכנולוגי מאופינים בעליים בקנה אחד עם חתירה העקבית לבס אט קיומה הנפרד באיזור על עליונות מדעית אינטלקטואלית ולהוtier את העربים בנסיבות. בדרך זו תגבר האיכות הישראלית על הכמות הערבית.

כمعנה ללווין הישראלי מצעה הפובליציסטיקה העיראקית שהתגובה הערבית, קרי: העיראקית, לא תتمكن לפה שעה לבניית לווין ערב, שכן, משום מדינית הזרים, ניתן להשיג מידע מודיעיני על ישראל בדרכים חלופיות. מודגש, כי האתגר האמתי בפני העربים הוא הצורך "להציג אופציה של השמדת טילי השיגור של ישראל", בין אם על הракע קודם לשיגורים, ובין אם באוויר, היינו - יוצר טילי קרקע-קרקע וטילים נגד טילים. נאמר במפורש, כי רק ברשות עיראק מזודה תעשייה צבאית מפותחת, שהוכיחה כבר את יכולתה בייצור הטיל "פאו 1", והמסוגלת להתמודד עם הטכנולוגיה הצבאית הישראלית. עיראק רואה, אפו, את עצמה כניצבת בקדמת החזית הטכנולוגית מול ישראל (אל-ג'ימהויה, 5.12.88).

חسن אל-בטל

מהות הציונות

הוועד הפועל של אש"ף אימץ באחרונה באופן רשמי את רעיון הדו-שיה הפלסטיני-ישראלית בפיקוח בין-לאומי. האם בכך אנו מתרחקים - במידה זו או אחרת - מן הלשון של גילוי-הדתן?

יש שלושה מישורים נבדלים, הנכללים בהקשר זה: הראשון הוא זה שבין אש"ף לבין היידות הבין-לאומית, השני הוא זה שבין אש"ף לבין המפלגות הירושלמיות, והשלישי הוא בין אש"ף לבין התנועה הציונית. שלושת המישורים הללו הם בבחינת הקדמה או אף יסודות לדו-שיה רשמי פלسطينי-ישראלית בעtid.

בהתאמה, לשולשת המישורים האלה יש שלושה סוגים נבדלים בחיריפותם של סלידה לאומית פלسطينית. אחד מוצאים אפוא כי ההתקנות לסתוג הראשון של היידות גברת ומתהדרת כלפי כל מה שיש לו קשר אליו לציוויליזציה. שהרי הדו-שיה עם היידות הבין-לאומית - בין עם אישים או עם מוסדות - יכול למלא תפקיד מעיל, כהוכחה שהפליטנים עם ושהיא"ף בתנועה לאומית אינם נוטרים טינה גענית ליהודיים וליהדות. הדו-שיה עם המפלגות הירושלמיות הותר והוצע בזירה הפלטינית בשני שלבים: בשלב הראשון - לפי תיאוריות פיצול החזיות של האובייב ופרוק הקונסנסוס הישראלי - נאמר במפורש, במועד מוקדם יותר, כי יש מפלגות לא-ציוניות שモثر לנחל עמן דו-שיה. מאוחר יותר נאמר אפילו במסמכים רשמיים פלسطينיים, כי יש להבחן בין המפלגות הירושלמיות השונות על-פי דרגת עניונן את המטרה הלאומית הפליטינית ואת השלום. בכך התקדמותו עוד עד ל夸רת ניחול דו-שיה עם הציוויליזציה הישראלית. שהרי המפלגות הירושלמיות הלא-ציוניות הן או פרוגרסיווית בסיסמאות ובאידאולוגיה שלhon, או שען פלטיניות בכל המרכיבים והמטרות שלhon. אז נאמר: "שלום עושים עם אויבים", אלא

המקור: פלسطين אל-תורה 24.12.89

ערך ותרגום: אורן ניר הארץ, 30.1.90

חכוב הוא מנאל המערכת של שבתו אש"ף ובעל טור קבוע בו.

שמפלגות השлом הציוניות, כמו מפ"ס ורץ, לא נהנו מكونסנזוס מפלגתי פנימי בכל הוגע לדושיך עם הפליטים של אש"ף. האינטיפאדה הוכיחה למפלגות הללו, כי הטריז בין הפליטים החיים תחת הכיבוש לבין הפליטים בפוזורה, הוא טריוז דמיוני, וכי הקשר קיים ואיთן בין שני חלקי הציבור הפלסטיני לבין אש"ף.

ההתפתחות הפרגמטית וההגיגונית הזאת נתקלה בשני מכים, אחד בכל צד: המஸול האחד היה פלטייני. הוא התבטא בכך שאש"ף נחל ניצחון מorableי בין-לאומי בשנת 1975, כאשר העצרת הכללית של האו"ם קיבלה החלטה הדוחה את הציונות כתיאוריה גזעית. המஸול השני היה ישראלי, והוא התבטא בחוק הכנסת הישראלי משנת 1986, הדוחה את אש"ף בטענה של טרור. אלא שההחלטה של 1975 התקבלה בשלב החולום של הפליטים (שעתה נזחה), על מדינה פלטינית חילונית דמוקרטית, ואילו השלב הנוכחי הוא של חלק מדינות פלسطين. ההחלטה של 1986, מצדה, התקבלה לפני פרוץ האינטיפאדה.

דילוג מעלה שני המסים הלו הוא קל למי שור הבינו-לאומי, לקראת עין עסקה בשנה הבאה: ביטול הגינוי של האו"ם לציווית, بد בבד עם העלאה של רמת הייצוג של פלסטין בעצרת הכללית, מטעם של נציג תנועת שחרור למעט של נציג מדינה. ובמיוחד השני, הסדרקים הקטנים הבאים בזאת אחר זה בישראל יהפכו חוק זה של הכנסת לחסר משמעות, ככלום: "קאדוק".

אך ההתפתחות הזאת עדין סובלת מכמה נקודות של בלבול, מכאייבות בחלוקת, והבולטות ביניהן היא כי אש"ף הוא בעת ובוונה אחת התנועה הלאומית הפלסטינית וגם ה"שלטונית". הערביות היא הלאומית הכללית של העם הפלסטיני, ובה הוא מתפרק, אך באילו קרייטריונים מתבצעת ההתייחסות הפלסטינית למה שנקרא "הלאומיות הישראלית", ומה שמכונה "הלאומיות היהודית", ובמלים אחרות, לציווית?

יש לשים לב לכך שהציונות, הנמצאת עתה בשיקעה היסטורית, נראית מנוגדת להלך הטבעי של תנויות לאומיות, אשר מתחילה בזרק-כלל באורח מוטשטש ומתגבשות במשך הזמן. התנועה, לעומת, הchallenge בתנועה דינמית וחילונית, אף כהיפה נגד השליטה וההתאבות של הרובנות היהודית, שהמתינה לבואו של המשיח כדי לחשוב על הקמת ישראל. הציונות נעשתה בסופו של דבר שמרנית וריאקציונית, במיעוד לאחר עליית הליכוד של בגין לשפטונו במשפט של 1977. מהפץ זה המית בה את הרוח האידיאולוגית - וاوي לאותו מות - כאשר אישרה את הסכמי קמפ-דיוויד, הגורסים כי קיים עם פלסטיני. היא נפחה את נשמהה הצבאית כאשר נסלה בנסיה לחשול את אש"ף לבנון אחת ולתמיד. ואולם, התנועה שעלה במשפט של 1977 עדין מחזיקה בשפטון הפליטי בישראל, לא בכלל כוחה, אלא בגל השחיקה, הפחדנות והחסנות של המחנה الآخر בתנועה הציונית: תנועת העבדה.

אין ויכולות על כך שבן-גוריון נכנע פחות למפלגות הדתיות מאשר בגין ושמיר, בעודו ותולותיו של האיש, ובגלל עמידתו בראש תנועת העבודה, אשר איבדה את כוחה בתבוסה של מלחמת 73. אפשר שהמשבר הציוני-יהודי הוא הסביר להסתగותו של בגין בביטחון. הциונות של הליכוד פתחה במסע ההתנהלות הדתית הפרועה שלה, כדי למלא את הגדרה המערבית ורצועת עזה. מהעדר משאים ובשל סיבות אחרות, עמוקות יותר, גורם הדבר להחלשת המבצר הראשון של הציונות, והוא ההתיישבות בגליל (עתידי ישראל לפִי דעתו של בן גוריון) ובנגב (עתידי הציונות לפִי דעתו). כנוצאה מכך נעשה חילוקה כזאת: הליכוד אווח אמנים בשלטונו, בשותפות שאין בה שוויון, אך העבודה עדין שולטת על מכבריה הראשוניים, הקיבוץ וההסתדרות. למפלגת העבריה יש השפעה על הקיבוץ המאוחז, ולמפ"ם על הקיבוץ הארץ, בעוד שלליקוד יש ריכוזי-כוח בתחום התיישבותי, אך הוא חלש בקיבוצים.

אין צורך להבהיר כי הקיבוץ הוא מהות הציונות. מתוכו נבנה היישוב היהודי אשר הקים את ישראל, וממנו יוצאים החיללים הטוביים ביתר. אולם הקיבוץ אינו עוד ציוני לגמריו. אין הוא נמנע עוד משירותה של "עבודה ערבית" ואינו מקיים מונופול של "עבודה עברית". והרי זהו מעיקורי היסוד של הציונות הקיבוצית. בעבר שנים נוכחוential הiliary המובהרים של הקיבוצים, מנויות האישי, כי הפליטים נאבקים למען פתרון בעיתם ואינם ראש-החץ של העربים הפחותים.

זה זמן מתפתח בקיבוץ דיוון ריעוני. הם החלו מקבלים בהזורה את עקרון קיומם של שני עמי. ומשמעותם לכך של שתי מדיניות, ושל שתי תנועות לאומיות הנאנקאות על אותה הקרקע. בהדרגה הם החלו להסכים לכך שאש"ר הוא התנועה הלאומית הפליטינית. אחרי האינטיפאדה הם אולצו - ولو במעט - להסכים לכך שהפלסטינים ראויים למדינה שלהם.

כל ההתקפות הלו עומדות רקע החלטתו האחורה של קיבוץ אכיבים בגליל לנעל את שעריו במחאה על היהודיות הכלכליות-הכלכליות. ההתקפות הלו התבחרו לאחר פגישתו של מז'יל מפ"ם, אלעזר גורנות, עם ראש הוועדה לענייני חוץ של המועצה הלאומית הפליטינית, חאלד אל-חסן, שהתקיימה בציריך. ואז רעדו אמות הטעפים: מאות ואולי אלפי אנשי הקיבוץ הארץ, ובמיוחד אנשי קיבוץ רמות-מנשה, מתכוונים לצאת ללחירות להיפגש עם יאסר ערפאט, במאץ לשבור את הקיפאון בתהיליך המדייני. בפגישתם נכח גם עוזר ויצמן, הבולט שבין המצדדים בניהול משא ומתן ישר עם ערפאט. קיבוץ רמות-מנשה שכן ליד חיפה והוא הוקם ב-1948 על-ידי קבוצה של יהודים מזרח-אירופיים.

התנועה החשובה הזאת, במשמעותה ובמספרה, מעוררת שאלה גדולה: מה גורלה של החלטת הכנסת משנת 1986? לחברי הכנסת הרי יש חסינות, אך האם רשות המשפט

ישlico לבית הסוחר מאות חברי קיבוצים? והשאלה הגדולה יותר: האם קיבוץ יהיה גם אביה-מולידה של "פרטוריוקה ציונית", שאינה מבוססת על פשרה טריטוריאלית אלא על פשרה שבין לאומיסו?

האם אנחנו ניצבים לפני הפיצול השני בתולדות התנועה הציונית הישראלית? האם על אש"ר להבהיר - ויפה שעה אחת קודמת - מה בעינו מושמות המושג "השלום של צאלח אל-דין"? (המצביה המוסלמי מן המאה ה-12 צאלח אל-דין, שנעשה גיבור היסטורי באותו המוסלמי והערבי כמו שהביס את הצלבנים בסוריה ובארץ-ישראל, חתם אחר כך על הסכם אי-לחימה עם הצלבנים - א"נ).

מה חשוב הוא, כי מתקפת השлом הפלטיינית כוללת עתה את היהדות הבין-לאומית, את מעגל המפלגות הישראלית, ואת התנועה הקיבוצית, שהיא עמוד התווך של הציונות.

חسن אל-בטל

לאומיות אחרת, ציונות אחרת

האנטיפאזה תוליד שתי מדינות: מדינת פלسطين ומדינת ישראל חדשה. המאבק הציוני-יהודי על השלטון בישראל עומד לימינו של המאבק הפלסטיני-ישראלית המתנהל בשטח, ומדינת פלسطين תנסה מיסודה את דמותה של ישראל, הרבה יותר מכפי שמדינה ישראל שינתה את צביונה של המפה הערבית.

AINNU מתכוונים בכך לצביונה של ישראל בעולם, אם יתקיים שלום פלسطיני-ישראלאי לפי העיקרונו של שתי מדינות שני עמים, ואך לא למסכת יהסיה של ישראל עם העולם היהודי. הכוונה היא ליישוב היהודים בין הלאומיות הישראלית" לבין הדת היהודית. כוונתנו ב"לאומיות הישראלית" לאגף הרציוני בתנועה הציונית (הישראלית ולא העולמית), שمعدיף ישראל ליברלית קטנה וחילונית על-פני "ישראל חומייניסטית". למעשה, הוגי הדעות הערביים-מוסלמים ראו במשך שנים ביהדות את מקור הרע. אחר כך הוגי הדעות של לאומיות הערבית בתנועה הציונית את מקור הרע. הוגי הדעות הפליטינים נאמנים עדין בדרך כלל לגישה הרואה אפשרות של דוחקם עם היהודים כבני דת מונוטיאיסטית, בעוד שהציונות מזוהה עם גזונות תעבורה.

בצד השני הממציאות נראה אחרת: הציוני הנאמן רואה באידאולוגיה הציונית תנועת רפורמה ותחייה לאומית של היהדות, אך בצד עם חילוציה של היהדות משליטות הרבניים חמורי הסבר. ואולם, כפי שהחשיבות האסלאמית התמזהה לאורך תקופה ממושכת עם רעיון העניות, כך חל מיזוג של הציונות בהיזמות. במאהות יהסית, חתרו הפליטינים לניתוח הקשור שבין הציונות באידאולוגיה לבין היהדות כדת, ומכך נבעה תוכניות המקורית לבניון מדינה אחת שתשרור בה אחווה בין הדותות המונוטיאיסטיות.

מאז שאש"ר הנרי את זגל הזכות להגדרה עצמית, הוא החל צoud בנתיב שהוביל אותו לקבלת עקרון חלוקתה של אדמת פלسطين וקבלת הנוסחה של "שתי מדינות לשני

המקורה: פלסטין אל-תירוח, 2.7.89
ערך ותרגום: אורן ניר, הארץ, 7.8.89

עמים". בהמשך לכך, אש"ף לא דחה עוד את ההצעות עם גורמים מפלגתיים ציוניים, בתוקף היותם נציגי השלטון בישראל. זאת, למרות השילוב שבין השלטון הזה לבין הזרם הדתי בישראל, הן מההונן (הלא-ציוני) והן הבלתי-מהוון (הדתי-פאשיסטי), ולמרות משקלן הנכבד של המפלגות הדתיות בחיקם הפרלמנטריים והפוליטיים בישראל. שהרי "שלום מקיימים עם אויבים".

על אש"ף להתחילה לגבות התיחסות רחבה ובהירה יותר לכוחות השלום בישראל הכוללים גם כוחות יהודים או רוגוזוכיסטים הדוחים לחילטן את הציונות ואך את קיומה של מדינת ישראל, כגון "נטורי קרתא", אך הם כוללים גם כוחות ציוניים לירליים כגון תנועת "שלום עבשו". יש לציין, שחלק הארי של המשכילים הישראלים התומכים בזעירון "שתי מדינות לשני עמים" משתוויכים ל"ציונות הנאורה". כדי להזכיר את הסוגייה אנו אמורים כי הציונים ה"מתוגנים" וואים בישראל מודינה ליוזם, יותר מכפי שהם וואים בה "מדינה יהודית". חלק מהמשכילים לקבוצה זו, ומספרם חולץ וגדל, הגיעו אולי למסקנה הגורסת כי "התומייניות היהודית" מאים בגול מהם את "ישראל שלהם", אך בבד עם גזילת אדמותם וכיוויתיהם של הפליטינים. משום כך ההתנהלות בגדה ויצירת ארגוני טרור יהודים-דתיים החלו מהווים סכנה כפולה: סכנה למדיונה הישראלית וסכנה למדיונת פלסטין.

הטופר עמוס עוז אף הרחיק לכת ואמר: "לא נרצה גירוש המוני של פלסטינים, גם אם ניאלץ לפוצץ את הגשרים או לשים את עצמנו מתחת גללי המשאיות". הדברים הללו אינם נובעים מנטיות הומניסטיות או מדאגה מוסרית לדמיונה של ישראל בעיני העולם. המגניע של עוז הוא חשש עמוק מפני התפתחות דפוס שבו המתנהלים "יטלו את החוק בידיהם" ויצרו מצב שבו ישילטו את עצם על מדינת ישראל. אם קיימת ערביות פאשיסטית לעומת דמוקרטייה, ואם יש אסלאם סובלני לעומת תועמלנים מוסלמים חימייניסטיים, האם הגיע הזמן להבחנה פלסטינית בין ציונות רעה לבין ציונות אחרת, רעה פחותה: כל הפליגים באש"ף מסכימים שהטסוכן הישראלי-פלסטיני אינו סכsoon ذاتי, ועלול לא יהיה כזה. ישנו עדין סייגים פנימיים ורצינניים, המפרידים בין הלאות הפלטיינית ההגונה לבין הפאשים הפלטייני הפורח והתווקני.

נראה שהסייגים הללו הם חלק מהטגולות המועטות המאפיינות את המחלקות שבין אש"ף לבין המשטרים העربים. קרי, זה אחד המאפיינים החשובים של המערכת המתנהלת תחת הכותרת "עצמות החלטת הפלטיינית". החלטות הפטגה הערבית של קובלנקה מצביעות על כך שהמצב הזה אינו מאבק מתמיד וחסר סיכוי, מושם לכל הפליגים באש"ף מסכימים בצורה זו או אחרת כי פלסטין היא הבעיה הערבית הראשונה במעלה.

הפלסטינים הם צד שיש לו נגיעה להשכלה של מלחמה בין יהודים ליהודים, מושם

שחלק מהגורםים למלחמה כזו נוגעים להבדלי ההשקפות בישראל לגבי עתיד הטכטוך הפלסטיני-ישראלי והזרדים לפטרונו. שמייר ודומיו הצינו את החששות מפני הסכנה, שבקיים מזינה פלטינית לגורלה של ישראל, עד כי ב-20 ביוני קרה לשמייר מה שקרה, מידיהם של המתנחלים הדתיים הקיצוניים, והזבר גורם לו לומר כי הוא דואג למזינה ישראל. דבר זה הוא שגורם למפכ"ל המשטרה, דוד קרואס, לצפות מלחמה בין יהודים ליהודים. הפלסטיני הפشوטי, בעיקר בפוזורה הערבית, מפקף בחששות הללו ומתייחס אליהם באמון-למחצה, אך הפלסטיני הנמצא בחזיות אינו פסול אפשרות מעין זו. האנטייפאדה תוליד את מדינת פלسطين ואת מדינת ישראל החדשה, והתקופה שתיפתח או תסתתיים בצורה שאיש לא צפה אותה.

מתי שטיינברג

האתגר הגרעיני של ישראל בעיני העربים (בעקבות "פרשת ענון")

גילויי "הסאנדי טיים" הולנדוני (אוקטובר 1986), הנסמכים על גרסת מרדכי וענונו בדבר יכולתם של ישראל ליצר נשק גרעיני, עוררו גלי התהיותה בכל התקשורת הערבית. בהתייחסות לא נפקד גם מקומות של מהיגרים ערבים, שנדרשו ביוומת מראיהם להביע דעתם בסוגיה זו. בהתאם לדפוס המוכר מן העבר, שוב נמצאו אף הםعربים מגיבים על אrou תקשורתם מבחן שהבליט את הנושא לשעה. אופיה התגובתי של תמייחותם היה רחוק מלמרן על משנה סדורה, ולכל היותר נרמו בה בין השיטין מרכיבים של תפיסת כוללת. לעיתים נכרכו בה לקחי שני ארוועים קוחמים: אסון הנשורת הרדיו אקטיבית בעקבות התקלה בכור בצירונוביל (אפריל-מאי 1986), ו"פירוק הנשק האלים" של הכרז הגרעיני העיראקי על ידי ישראל (יוני 1981).

ב עבר - דנות ההתבטאות הערביות בשני היבטים של הסוגיה הגרענית: נקודות המוצא היא הנטיון להערך את מצבה של ישראל בתחום הנשק הגרעיני, וממנה נגור הדיוון במידה שימושתה של אופציה זו ובזפости המענה הערבי בנסיבות הבינלאומיות הנוכחות.

מטרת סקירה זו היא לבחון אילו שינויים וחידושים מסתמנים - על פי שני היבטים אלה - בהתייחסות הערביות כלפי הסוגיה הגרענית בעקבות "פרשת ענון".

גורסת וענון - עדותאמת
כלל - נתקבלת עדותנו של וענון על דעת המקורות הערביים - רשמיים ולא רשמיים כאחת - עדותמת של יודע דבר. דומה, כי אלה אשר טרם חכריעו בדעותם אם בראשות ישראל כל נשק גרעיני שוכנעו עתה סופית, ואילו לדידי אחרים אישרו דבריו וענון את הידוע, לטענתם, זה מכבר. רובם בכלל היו תמימי דעתם, כי גילויי וענון אינם תולדת של מחדל בטחוני, אלא הדלפה מכוונת מצד ישראל, כדי להפגין את עליונותה הגרענית ולהרתיע את העربים בדרך של הטלת מрова עליהם.

מעבר להסכמה על מניע כללי זה, נחלקו דעתות העربים לגבי הסיבות הייחודיות שהנحوו, לדעתם, את ישראל להסיר את הלוט מעל הנשק הגרעיני שבבעלותה, דווקא בעיתוי זה (ראשית אוקטובר 1986). יש שנקבעו במועד הרוטציה במשלחת ישראל ופרטנו, כי עם סיום תפקידו חוץ פרס להזכיר לדעת הקהיל בישראל את חלקו המכריע במאםץ הגרעיני הישראלי. אחרים נתו לטברה, כי זווקא שmir הוא שבחר עם תחילת תפקידו להזכיר לעربים את עלונות העוצמה הישראלית למטרת להניצה את הסטאטוס-קו. יש שתלו ביום השנה למלחמת יום הכיפורים כגורם שהביא את ישראל לאותה לעربים, כי תפארתם לא תהיה שוב על דרך המלחמה. אחרים (כגון: ערפאת), ציינו את רצון ישראל להרתווע את סוריה משימוש בטילי קרקע-קרקע ארוכי טווח לפגיעה באוכלוסייה אזרחית.

התיחסויות הערביות הבינו היבט בין "פירוק" החדופה - אחתן היה אם וענוו הוא תמים שישתו בו ללא יודען או מיתם ביוודען - לבין הגרעין המוצק האמתי שביסוד דיווחו. אמתותם הבסיסית לא הוומה בענייני העربים חרף חזק "המיומתית" - כלשון כמה תגבות - שנרכמה כדי לעשות לו פומבי. היו שהביעו הפתעה (כגון: הרמטכ"ל המצרי לשעבר ומרשי האופוזיציה המצרית בחו"ל - סעד אל-דין אל-שאדי) בנסיבות הנשק הגרעיני ומעוצמתה כפי שצינו בಗלווי וענוו (100 עד 200 פצצות גרעיניות ל민יהם - פצצות אטום, מימן ונוטרון), אך גם הם לא הטילו ספק בנסיבות. להלן מקבץ של התיחסויות מקורות רשמיים ועתונאים על הגילויים ב"סאנדי טיים" (חלקן אף קומם לפרוטום זה):

מקרים

א. הנשיא מבארך (בתשובה לשאלת המראיין): "כלנו יודעים, כי לישראל כוונות לייצר פצצה גרעינית מאז שנות ה-50. לדעתי, פרטום ידיעות אלה בעת הוא סוג של טרור מорלי. ברשות כל העולם יש כוונות גרעיניות, ואם יפרוץ סכסוך גרעיני הרי שכולם יושמדו" (אל-אתחאד מעא"מ, על פי סוכנות דיווח לmorach-התיכון, 17 בינואר 1987).

ב. שר ההגנה ابو עיאלה (בבדיקות המיחסות לו בפני ועדות מועצת ההגנה המצרית), המובאת בצייטוט עקייב בעיתון לבנון פרו לובי: הבהיר כי הוא משוכנע, שבידי ישראל נשק גרעיני, אך הוא הוציא לחילופין מכל אפשרות כי היא תשתמש בו, אלא אם כן יכתרו אותה העربים מנקודות הגבול השונות כדי להשמידה. אולם הוא הוסיף כי הדבר בלתי אפשרי, והואיל וחילוקי הדעות הבינערביים מונעים מימוש החלטה מאוחדת ערבית (אל-ספיר, לבנון, 15 בינואר 1987).

ג. שר ההגנה ابو עיזאליה: "אם נאמין בכך, כי לישראל יש כח גרעינית, הרי שיקשה עליה להפגיז את היהודים האזרחיים והערבים החיוניים הקרובים לגבול הישראלי. ישראל עצמה תיפגע מצעד זה... ישראל עלולה להשתמש במקרה זה נגד יudsם צבאים באזוריים הבלתי מואכלסים. השלכות מעשה זה תהינה מצומצמות מאוד שהיהודים רבים... במקרה כזה הפסדי ישראל יהיו גדולים מהישגיה". (בראיון למאי, מצרים, על פי סוכנות דיווחות לモרוח התקון, 14 באוקטובר 1987).

ד. לואן (אלוף) טלעת מסלט, פרש משיירות פועל, מופקד ביום על המחקה הצבאי במרכז למחקרים מדיניים וסטרטגיים ליד "אל-אהראם": "ישראל יש עליונות מוחלטת בתחום הנשק הגרעיני, והדבר בא לידי ביטוי בכתבבה של פרסום העיתון 'סאנדי טיימס' במהלך 1986. אף שהפרטים עורר סערה, הוא לא חידש הרבה למדינות ערביות בתחום זה, לא באשר למספרים או לסטטוס של כל נשק אלה" (אל-אהראם, מצרים, 6 בפברואר 1987).

ה. המרכז למחקרים מדיניים וסטרטגיים ליד "אל-אהראם": "ידוע בוודאות, כי יש בידי ישראל פעצות גרעיניות, בעוד ששם מדינה ערבית לא הצליחה להגעה לכך" (הדו"ח האסטרטגי העברי לשנת 85, יולי 1986, עיתויים-מורוח, 5.5.87, עמ' 18).

storah

א. חנשיא אסד: "מקורות חשובים מאשרים, כי בידי ישראל יכולת לייצר ולהחזיק בפצצה גרעינית. כמובן, שהדבר מניע אותנו להרהר מביקינה טכנית בהיכולות נגד סכנה זו... אבל בין אם נצליח לפתור בעיות אלו ובין אם לאו, הרוי שהוכחות נשארות זכות ולא יתכן שניכנע למיזמות אויבינו, גם אם אין בידינו הפצצה שבידיהם (בראיון לאל-קס, כוות, 24 ביוני 1987).

ב. רשות הארגון הגרעיני חסורי: "ישראל יש יכולת טכנית לייצר נשק גרעיני; הכוונים שלו מסוגלים לייצר כמות ניכרת של פלוטוניום ולהפרידו מן האורניום. והוקמה התשתיות והוכשרו טכנאים למימוש מטרותיה הצבאיות" (באיגרת אל הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה גרעינית, אפקע עלמיה, ירדן, נואר-פברואר 1987).

ג. רדיו דמשק, 24 בנובמבר 1986: "פרשת וענונו נועדה להעלות מחדש את השאלה - האם לישראל נשק גרעיני? - אנו משערים, כי התשובה חיובית: לישראל יש אכן נשק גרעיני".

ירזון

הملץ חוטיון, "הכרח לעורב למדינות הלא גרעיניות נוכח האיום הגרעיני. הדבר דוחק מאוד במקורה המורוח התיכון, שבו הצטיפה ישראל למועדון הגרעיני..." (צוטט אל-שבע, ירדן, 16 במרץ 1987).).

שינויי ההקשר, מ"הרתקעה מחמת ספק" ל"הרתקעה מחמת ודאות".

בעקבות האילויים המיוחסים לוועננו נראה בכלל, כי מוקד ההתיחסות הערבית הושט מן המאמץ להגדיר באיזה "שלב גרעיני" מצויה ישראל, לשאלת אם ובאיזה תנאים הנשך הגרעיני, אשר אין ספק עתה כי הוא בבעלותה, הוא בר שימוש. מענה על כך נודיעת השלכה ישירה על אמינות הרתקעה, שכן האמינות גדולה ככל שמייחסים לנשך הגרעיני שימושיות רבה יותר. אם בעבר סברו בדרך כלל העربים, כי מדיניותה הגרעינית של ישראל מושתתת על ספק, הרי שעתה הם סבורים, כי שניתנה את טמה וערכה פועלם בהקשר של "הרתקעה מחמת ודאות", אף כי بلا להזכיר על כך עדין בפרהisa.

ישראל מצויה, כאמור, לדעתם על סך אופציה גרעינית גלויה.

דוגמא בולטות לגרסה זו מצויה בספר ישראל והפעטה הגרעינית, שיוצא לאור במכירות בעקבות גילויו ועוננו. שני מחבריו מציינים, כי יש לראות פרשה זו כניסיונו מכובן של ישראל להריגל את את דעת הקהל והarendraות בעולם, ובעיקר את המשל בארצות-הברית, לקראת חייטת הסך לאופציה גרעינית גלויה. הם סבורים, כי ישראל חוששת שמא תצא ארצות-הברית חוץ נגדה אם תזכיר על כך באופן רשמי, ולכנן השתמשה בהדלתת ועוננו כדי לרכך את התגובה האמריקנית. הם מסכימים, שתגובתה הרפה של ארצות-הברית מעידה, כי מבקשתה של ישראל עליה יפה - ארצות-הברית הולכת וمستגלת, לדעתם, לרענון שישראל היא "חריג לגיטימי" שאינו צריך להיות כלול במאכיה למניע הפטת נשך גרעיני.¹ גישה זו עולה בקנה אחד עם המגמה הכללית הרווחת בהתייחסויות הערביות, לזהות ב"פרשנות ועוננו" את טביעות אכבעותיה הבורות של ישראל.

מגבילות השימוש בנשך גרעיני על ידי ישראל וחמענה ערבי
 הוודאות, כי בידי ישראל נשך גרעיני העתיקה, כאמור, את עיקר כובד הדינונים הערביים לסוגיה של אפשרויות השימוש בו. העיון המפורט והמגבש ביותר בנדון זה הוגչ על ידי נשי娅 سوريا, חאפט' אל-אסד, בראיון עיתונאי.² אסד מנה שני סייגים ממשמעותיים המティילים מגבילות כבדות על הפעלת נשך גרעיני בכלל, ועל ישראל - בפרט. הסייג

העקרוני הראשון נגור, אליבא דאסד, מבנה המערכת הבינלאומית הקושרת את מרכיביה בתלות הזרת הדזקה. لكن נזעת השפעה מיידית למתוחש באוצר מסויים על המערכת הבינלאומית כולה, לא כל שכן כשהדברים אמרוים בפצחה גרעינית. שלום העולם יכול מוטל במקרה זה על הקפ. מכוחו של שיקול זה התקשתה אפילו עצמת עולם הארץ-הברית לנצל את עליונותה הגרעינית כדי לחמוק מתבוסה בווייטנאם. אסד רומו, כי אם כך הוא לגבי עצמת עיל, שלגביה לית דין ולית דין, קל וחומר לגבי מדינה קטנה, אף כי בעלת כושר גרעיני כישראל, שמעליה ניצבות שתי העצמות כאינסטנסציה האחרונות בבחינת בית דין עליון. שני אלה, או לפחות אחת מהן - ובמקרה זה מכונים הדברים לבירת-המוסדות - לא תוכלנה דבריו "לשבת בחיבור ידיים לנוכח השימוש בפצחה הגרעינית, ולא רק בגלגולו, אלא מחתם עצמן ולמען חי אונשו".

הסיג העקרוני השני לדידו של אסד נגור מן הנזקים הבלתי נשטחים והבלתי ניתנים לחישוב מראש של פיצוץ גרעיני, המזהם את סביבתו הקורובה והרחוקה בנשורת רדיוакטיבית הרסנית. עניין זה נסמך אסד על תקדים התקלה בכור הגרעיני בצרינובייל, כדי להוכיח מה גודל הנזק הכרוך בזיהום גרעיני. קל וחומר באוצר צר ממדים כמו זה התיכון. אסד גורס, אפוא, כי נשק גרעיני הוא חרב פיפויות, שאין בו מנחת, אלא רק מוגדים וקורבנות. מחיירו של "ענקון" הוא בלתי נסבל ליום עצמן, שכן מימוש עליונותו הגרעינית משמעה למעשה נטילת יוזמה להتابדות, בבחינות "תמות נפשי עם פלשתים".

מבנה המערכת הבינלאומית מטייל, אם כן, לדעת אסד, את האחריות לשלים העולם ולהציגו משואה גרעינית, על שתי מעכמתו העל. על הנחה בסיסית זו הוא משתמש את המענה שהוא מתאים לאתגר האתגר הגרעיני הישראלי. בנתונים הנוכחים שבתס אופציה גרעינית עצמאית - בין אם לל-ערבית ובין אם טורית - רוחקה עד מודז' מהשגה, מבקש אסד את חסותו של "המטריה" הגרעינית הסובייטית. נראה, כי מوطב היה בעניין לו היתה חסותו זו מעוגנת בהסתכם רשמי, אך אם אין הדבר מסתיע הוא סומך על הגיוון המצביע הבינלאומי בניתוחו המפוכח לעיל. נראה, כי אסד מעריך שהסתמכותו על ברית-המוסדות בסוגיה הגרעינית, תנייע את ארץ-הברית לרטון את ישראל מחושש של עימות עצמאתי. בכלל, בינויו גישתו על הנחת היסוד שעלייתו של המזוח התיכון על פסימן של "ונקליריזציה" מעמיקה את מעורבות מעכמות-העל באיזור.

nicr באסד, כי התייחסותו לסוגיה הגרעינית לא באה כלآخر-יד אלא לאחר בחינה ושיקול רציניים. דומה גם, כי השתכנע והתמייע בתוכו את עיקרי הטיעונים הסובייטיים בעניין האופציה הגרעינית של ישראל. מבארך, לעומתו, משتمט מתשובה בעלת משמעות וווצר וושם כי הבלתי הנושא אינה נוחה ומוטב להציגו, מושם שמצופים ממנו לתת תשובה שאין בידו לתתן.³ גם מבחינת הכמות גדול מספרן של ההתקפות אוויות הסוריות בשנות ה-80 לעומת שנות ה-70. סיבת הדבר נעוצה בלי ספק בכך, שעם פרישת

מקרים לדרך "קמף דיוויד" הchallenge סוריה לראות עצמה כמופקדת עיקרית על שמירת גחלות הסכטוך עם ישראל. בתחום הקונונציונלי ביטאה תורה "היאזון האסטרטגי" את רצונו הסורי לדובוק ביעדים המקוריים, חרב הרעת התנאים בעולם הערבי. לשם כך חרגה מנהוגה וחתמה באוקטובר 1980 על חוות הייחודות עם ברית-המועצות. אך לא רק בתחום הקונונציונלי אלא גם בתחום הגרעיני שיתוף פעולה בין העربים הוא מהם והלאה. בהעדתו, דוחקה עד מאד האפשרות, כי ישיגו נشك גרעיני עצמאי.

בתקשורת הסורית הופיע במפורש הטיעון, ש忙着ביבה הכלכלית של סוריה מצומצמים מכדי להתמודד בעת ובונה אחת הן עם הפלר הקונונציונל, לעומת ישראל, והן עם הפער שהועמק בתחום הגרעיני. משום כך נראה, כי ההישענות על החסוטה הגרעינית הסובייטית היא בעני אسد הכרח לא-גונה, אף שהיא אינה מתี้ שבת עם קנאותו העקרונית לאי תלות בגורמים מבחוץ. אולם זומה שחדרון זה מתבטל בעינוי נוכח הכרוח לקוז את עליונותה הגרעינית של ישראל. אפשר גם שהוא מנית, כי החשש מהסתלה גרעינית ידרבן את ברית-המועצות להתגיים לצד במקורה של התמודדות קונונציונלית בין סוריה לבין ישראל. דוברים סורים אינם בוחלים לעיתים באמצעות כדי לערב את ברית-המועצות בנטרול יתרונה הגרעיני של ישראל. וכן, במטרה למשוך את תשומת לבה של מוסקבה, הם טוענים כי ארץ-הברית עשויה זו אחת עם ישראל כדי לצידיה בנשק גרעיני.⁴ כהוכחה לכך מציגים כלי התקשורות הסורים את הצליפות הישראלית לפROYיקט "מלחמות הכוכבים".⁵

תימוכין לגישה הסורית באים לעתים מקור בלתי צפוי: שנתון המרכז למחקרים מדיניים ואסטרטגיים ליד אל-אורהם (שኒיכר בו מאיץ לניטוח אובייקטיבי בלתי תלוי בשלטון המצרי, אך גם בלתי מזדהה עם מתנדדי המובהקיט) קבוע, כי בעת עימות בין סוריה לבין ישראל "תמנע החרטעה הסובייטית מישראל להשתמש בנשק גרעיני, וכי קרוב לוודאי לישראל לא תשתחש בנשק גרעיני בגל האיום הסובייטי".⁶ זו חריגה מן הטיעון השגור בעיתונות המצרית, כי שתי מעצמות העל כאחת לא תרשינה להשתמש בנשק גרעיני במזרח-התיכון. לעומת זאת, אחד הנימוקים המשמע לעתים בעיתונות המצרית בנסיבות שיפור היחסים עם ברית-המועצות, מתקדם ביכולתה של האחורה לגונן על מצרים מפני "ישראל גרעינית". ראה לכך מוצאים בעלי טענה זו בנסיבות של ברית-המועצות להחלץ לעזרת מצרים במלחמת 1973, כאשר ישראל שקרה, לדעתם, להשתמש בנשק גרעיני.⁷

נראה, כי ברית-המועצות מודעת לכך שעיני חלק מן העربים נשואות אליה בסוגיה הגרעינית: בעקבות גילויי וענונו הסתמנה עלייה יהשית בכמות ההתבטאות הפומביות של נציגים סובייטיים, שניכר בהן, כי הן מבקשות להניח את דעתם של הסורים לגבי מחויבות הארץ נוכח האתגר הגרעיני הישראלי.⁸

מיזוג חורתה הגרעינית של ישראל בעניין ערבים

מוסכם על המקורות העربים, כי מגבלות השימוש בשק גרעיני אין מוציאות מכלל אפשרות שישראל תשמש בו. הם תמיימי דעים שישראל תאהז בשק גרעיני כאשר תאלץ לעשות כן, עת תחש כיעם קיומה תלוי על בלימה. זאת, כדי להבטיח את הישראלות ולא כדי לתקוף ולכבוש. גם הסקנה, שלמען הקיום היא עלולה להמית על עצמה חורבן לא תרתיינה, לדעתם, במרקחה קיצונית זה. הגדרה עקרונית, אף כי כולניתן, זו, של "הקו האדום" בעניין ישראל, מושחת בתודעתם העربים מאו החולו להגות, מראשית שנות ה-60 ואילך, במשמעות האתגר הגרעיני של ישראל. אולם, ככל שמקשיים המקורות העarbאים להיכנס לעובי הקורה ולתאר בלשון קונקרטית את המעצימים המשווים, שבחת לԶעטם תחש ישראלי כי "החרב מתהפקת מעלה", מבוזת ההגדירה את איחידותה העקרונית וمتפצלת לטריטיטים מגוונים. לשם המכחשה נציג כמה מהם.

★ מצרים

א. שר החגנה ابو עיאלה (בציטוט עקיף): ابو עיאלה הבהיר, כי הוא מוציא לחולוין אפשרות, שישראל תשמש בשק גרעיני, אלא אם כן יכתרו אותה ערבים מנוקדות חבול חשותות כדי לחשמידח (אל-ספר, לבנון, 15 בינוואר 1987).

ב. חרמטכ"ל חמץרי לשעבר אל-שאדי: "רכישת נשק גרעיני היא בבחינת מסר מן המדינה אשר ברשותה נשק זה לאויביה, כי תשמש בו נגדם, אם לא תוכל להגן על עצמה בשאר אמצעים. לדעתי, ישראל לא תפנה לשימוש בשק גרעיני אלא אם כן טיפול תל-אביב בידי הכוחות העarbאים, וישראל תעמוד בפני איום של כליה... ניתן, אפוא, לפעול כדי להשיג את רמת-הגולן (וככלל), כדי להציג את האדמה שכבהה ישראל מeo 67 בלי לחשב על שימוש בשק גרעיני". (אל-קסס אל-דול, כוית, 10 באוקטובר 1986).

ג. מחברי הספר **"ישראל והפצתה הגרעינית"**: "האמת היא שאין כלל תועלות צבאיות בשימוש בשק גרעיני במלחמה קוונצ'יונלית... אולם אין פירוש הדבר, כי ישראל לא תפנה לשימוש בפצטוטיה הגרעיניות, כאשר תחשך "לסכמה או בעת יאוש" (עמ' 30). בהמשך מחוים המחברים את דעתם, מהי בעניין ישראל "סקנה" או "עת יאוש": "במרקחה לישראל תפזיד מלחמה כלשהי, הרי שלימוד הפסיכולוגיה של ישראל מאשר, כי מנהיגיה אכן ישתמשו בפיצצה גרעינית" (עמ' 123).

* סוריה *

א. שר ההגנה, מצפָא טלאט: "איןני מכחיש את האפשרות, כי בידי ישראל נשק גרעיני, וכי תעשה בו שימוש. לעומת הגענאים החרופתקנים יש מניע לעשות שימוש בשתק גרעיני" (אל-אתחאד מעא"מ, 5 באוקטובר 1985).

ב. פרשן רדיו دمشق: "דין רמז בזכרוןוטין, כי הוא ושליטים ישראלים אחרים הרהו במהלך מלחמת אוקטובר 1973 בדבר שימוש בשתק גרעיני. חוגים רבים בעולם מצינים כי העניין הגרעיני בישראל אינו תיאורטי אלא רצני ומציאותי... (26 באוגוסט 1985).

ג. דיווח בא-קבס (12 באוגוסט 1986), המიיחס ל"מקורות סורים מודיעינים", וייתכן שהוא הדלפה סורית מכוונת: "ישראל תשמש ללא כל סייג בשתק גרעיני בכל מלחמה עם סוריה, שכן מלחמה קונוונציונלית ביןיהן עלולה למנוע מ탈-אביב לזכות בקלות בניצחון צבאי. הישראלים צופים אבדות שאין יכולתם לשאות במקרה של מלחמה כזאת".

* ירדן *

יורש העצר חסן: "כל מלחמת התשה עתידית עלולה לעוזד את ישראל לנסות ולמצוא סיום מהיר למלחמה על ידי שימוש באמצעות גרעיניים. אולם לישראל לא יהיה כל יתרון מדיני או צבאי בשימוש בשתק זה נגד מדינה ערבית". (רדיו רבת עמו, 30 ביוני 1985).

ברי, כי אין לקבל תסרים אלה כפשוטים, כאילו רק השיקול האובייקטיבי מנחה אותן וכאיilo הם נקיים מכל מגמותיות. בקרב דוברים מצריים המתנגדים לשлом עם ישראל ניתן לухות, למשל, למגמה להציג את האיום הגרעיני הישראלי במלוא חומרתו, וזאת כדי לבטל את ערכו של השлом ולהציג בערבים לחטור למאץ קיבוצי להשתתף בשתק גרעיני משליהם (חסני הייכל היה מאז ומתמיד מתՐיע בשער זה). אחרים (כמחברי הספר "ישראל והפצaza הגרעינית") אינם פסלים אמן השлом עם ישראל, אך הם חפצים להשיב את מצרים לעולם הערבי באמצעות מאץ גרעיני כלל ערבי. זאת ועוד, הם מעריכים אפשרות, כי דזוקא מאון אימה גרעיני באוצר יטה את הCAF לצד התביעות הערביות במסגרת הסדר שלום עם ישראל.⁶⁷

מגמותו של גנרל אל-שאדי המצרי ברורה: כמתנגד מובהק למדייניותה הרשמית של מצרים, וכאחד מנושאי הדגל של התפיסה הנאצристית, הוא טורח להראות, כי עליונותה הגרעינית של ישראל אינה מבטלת את האפשרות לקрова עלייה תיגר באמצעות מלחמה קונוונציונלית, כדי להחזיר לחיק העربים את שטחי 67. גישה זהה, אף כי בסגנון פחות מפורש, עולה מדבריו של חאפז' אסד בראיון המפורט של אל-קבסumo (ינוואר

1987). לעומת מיחס מאמר אחד בלבד ל"מקורות סוריים מיוחדים" את הסברה, כי מלחמה קונונציונלית, שתיהיה כרוכה באבדות קשות מנשוא לישראל, תדחוף אותה לאחיזה בנשך גרעיני. נראה, כי בכך מבקשים אולי מקורות אלה לתמץ' מידע משתהה התממשתו של "האיון האסטרטגי" נגד ישראל. אפשר גם שהדברים מכוונים לאזני ברית-המעצות, כדי שתעורריה את חסותו הגרעינית.

זומה, כי מוגמה הפוכה מלחמה את יושב הוצר הירדי, חסן, בהתריעו מפני אפשרות גלישה של מלחמת התשה למלחמות השמד גרעינית. נראה, כי הוא חף בכל מadio ברגיעה ולא במלחמה מכל סוג שהוא. באמצעות הבלתי פוטנציאלי ההידרוורט של כל מלחמה, הוא מבקש לשכנע כי אין בה כלל תזהות. ואכן, המשך דבריו מעיד על כוונתו: "אני אישית מאמין, כי השלום אפשרי".¹⁰

מן האמור עד כה ניתן לבנות מעין מדרוג או סולם של הפרמטרים, שבהם פועל הנשך הגרעיני כגורם מرتהי, על פי חומרת מצבי האלים העיקריים, במוגרת מאוזן ההרטעה המדיני-פסיכולוגי הכלול בין מודיעות ערבי לבין ישראל:

א. ההרטעה הישראלית הגרעינית היא אבסולוטית ואמינה בעיני העربים במקרה ברור בעליל וקיצוני, שבו יוחשי עצם קיומה של ישראל לסכתת הכחדה.

ב. לעומת זאת, נראה שההרטעה הגרעינית הישראלית הולכת ופוחתת בעיני העarbim, ככל שהפעולות אשר צריך להרטיען מהן הן מוגבלות ומצומצמות. גם תחומי המלחמות הקונונציונליות המוגבלות הוא תחום של עמיות ואי ודוות, שכן נoir אל נכון לערבם, כי מהותו של איום קיומי תיקבע אך ורק על פי ראייתה של ישראל, ואין הם יכולים להיות בטוחים, כי תנגה לפני רצונם. ראיינו אכן לעיל, כי קשת האפשרויות שמתווים העarbim לגבי הגדרת איום קיומי לדידי ישראל, היא רחבת, ומשתרעת מן מלחמת התשה מחוץ ל"קו הירוק" שתstab לישראל אבדות כבדות, אך הרקע קויי, 67, וכלה - בכיבוש תל-אביב. יתר על כן, העמימות ועד גוברת בתסריט מעורב, שבו זוית התנagesות הכוחות הצבאים היא בחזית, אך בה בעת מופצחות מטרות אזרחיות בעורף העירוני בתוככי "הקו הירוק".

ג. כללו של דבר, גם במקרה של מלחמות מוגבלות מתקיימת הרטעה גרעינית ישראליות, אף כי בצורה יחסית ולא אבסולוטית. מכאן יובן, מודיע רואה עצמו אسد קשרו להסתה הגרעינית הסובייטית לעת התמודדות קונונציונלית במחותה עם ישראל, על פי מורת "האיון האסטרטגי". על כל פנים, ברור בעליל - על רקע הסיגרים העקרוניים שמננו אسد לשימוש בנשך גרעיני - כי אין משקל ההרטעה הגרעינית הישראלית כה מכריע בעיניו עד כדי להניאו ממאץ להחוות הגולן באמצעות צבאים קונונציונליים.

ד. במקרה של פח"ע (פעילות חבלנית עוינית)-פנים ו-פח"ע-גבול - ההרטעה הגרעינית

הישראלית היא אפסית ומאבדת כליל את אמינותה. אכן, גם כיוום נשמעים פה ושם קולות הקוראים לאיום אסטרטגיה של לוחמת גירה המבוססת על התשה ארכוכ-טווח בדרך עיקרית, כדי ישראל לא תוכל למש את עליונותה הגרעינית.¹³ בעניין העربים זוכה כבר עתה ישראל - בתקופת הלא שלום ולא מלחמה - לרווחים מדיניים-פסיכולוגיים ניכרים, אשר נודעת להם השפעה על מאון ההרתעה הכלכל, אף כי קשה למדזה או לשקללה. קרנה של ישראל בבעלות סטאטוס גרעיני עולה לדעתם בעניין אחרים, ובעיקר היא מטילה את ישומה על העולם השלישי. לצד עליונותה של ישראל מודגשת נחיתות העربים ונפגם דימויים לא רק בעניין עצם, אלא גם בעניין זולתם בעולם. "מאון האימה והשלווה" - כלשון אחד המקורות הערביים - מופר לטובת ישראל: בקרב העربים מקרים חששות, ואילו ישראל באה אל המנוחה היחסית. הנשך הגראיני מתואר כמאים באורח חד-צדדי על העARBים, ולא כנוגע להן על ישראל מפני איום ערב. כך מנפנף אפוא מעל הערבים אIOSם קבוע גרעיני, אף לישראל אינה מיודעת אותו לצורכי כיבוש והתקשות נוספים, אלא לשימרה על נסיעה הטורטורייאליים הנוכחים. על רקע זה יש לראות את איחדות הדעים בקרים, כי עוננו איןנו אלא שליחה הסמוני של ישראל, שכן באמצעותו מוכחת לעין כל העצמה הגראינית הישראלית בלי להשתמש בה.

יתר על כן, על-ידי נפנוף בנשך הגראיני מצילה יהודיה ישראל "לטחות" את ארצות-הברית ולשכינה, כי תספק לה את מボ羞ה בנשך קונוונציוני, ולא - תידחף לשימוש בנשך גרעיני.¹⁴ עם זאת נטען, כי משחודה יהודיה ישראל ברבים במאכזרות ועוננו על הנשך הגראיני שברשותה, נתגללה לידי ארצות-הברית הזדמנות לתבעו מישראל לסתת מן השטחים, שכן אין היא זקופה להם עוד לצורך בטחוני. יש להציג, כי מצאנו טענה זו פעמי אחת בלבד וכיוקול אמריקני ולא עברי או מצרי, אך ניכר בערבים בעלי טענה זו כי הם סומכים עליה את ידיהם.¹⁵ הרי, על כל פנים, כי טיעון מעין זה הפוך לחלוטין לתביעה אפשרית ערבית, כי במסגרת תנאי היסוד הטופי תפוזו ישראל כליל מנשך גרעיני.

קד"אפיק: חמימד חפסיכולוגי של נשך גראיני
 שותפותם של אס"ד וקד"אפיק לגישה העקרונית הרזידיקאלית, כי אין יותר על הדרך הכוחנית בהתמודדות עם ישראל, רק מדגישה את ההבדלים ביןיהם בהתייחסות לנשך הגראיני. שעה שקד"אפיק נראה כמושך בראש ובראשונה על ידי מניע פסיכולוגי, מנהה את אס"ד, כפי שהובהר בהרחבה לעיל, שיקול פוליטי ריאלי. לידיו של קד"אפיק, בכך שהערבים ישיגו סטאטוס גרעיני יתאפשר להם עברור את תקופת הסגיר, עד שהיא בכוחם להשיג את יעדיםם העליונים - "shore up פלسطين וחיסול היישות הציונית" - כלשהו - ו"מימוש

האחדות הערבית השלמה".¹⁴ הנשך הגערני, בعنيינו, הוא בעל ממד פסיכולוגי לא רק משומם שהוא מטיל מורה על הזולת, אלא גם משומם שהוא זוקר את קומת הערבים בעניין עצם: "כל עוד אין כוח הערבים להיות בעלי עצמות גרעיניות, כדי להגן על עצם, הרי שהם ייהיו מושפלים בעולם הזה".¹⁵

בנשך הגערני תולה קדיאפי את כל יhabו, כמוום אחרון מן "האפליה" - כלשהו - שבה שרוויים הערבים. הוא רואה בו מעין תרופת פלא או נסחאה גואלת, אשר השגתה תעללה ארכובה לכל רעותיהם החולות. מתוך תאورو את ההשלכות הגורליות של קיומו או היעדרו של נשך גרעיני בידי הערבים, ניתן ללמידה עד כמה משמעויותיים בעניינו היתרונות שגורפות ישראל בשל הימצאו בדיה. דומה, כי אין הוא מעלה בעדתו שבבדריו הוא רק מגביר את תחושת הנחיתות הערבית, וכך במו פיו הוא נמצא חותר תחת כוננותו של. אולם, אפשר שעל ידי הצבעה על עומק השפל היהודי, הוא מבקש לזרובן את הערבים להחלץ ממנה.

בעיני קדיאפי כל אמצעי כשר להഷגת נשך גרעיני; בעבר בחרו קדיאפי "קפיקות דורך" להצעתיות בפצצת גרעינית, אך ברית-המיצות וסיכון לא שעו לו. ביום הוא מרובה לקרוא למאמי עילאי כל ערב ואסלאמי (נראה, כי דבריו מוסבים בראש ובראשוña לפיקטיבאן) כדי להשתנות לישראל בתחום הגערני. קריאותיו החוזרות ונשנות מעידות, כי עד כה נפלו לדעתו על אוזניים ערלות. עד כמה הנושא הגערני הוא כאשר בעצמותיו תיעיד הקראיה של מוסדות ורשימים מטעמו "לפועל להשמדת הכרו הגערני הישראלי" בשל היוטו סכנה ואיום לאומה הערבית והאסלאמית".¹⁶ לעיתים הוא מתבטה ברזוץ אימה גרעינית: העולם היהודי חושף לדיזו בכל עת לאוים גרעיני רצוף מצד ישראל. נציגו בכוחות אף הביע צער על שעיראק לא עתרה ללב לפועל במשותף להשמדת הכרו היהודי גමול על השמדת הכרו העיראקי.¹⁷

עיראק - האלם בעקבות חלום

בולטת לעין השתיקה היחסית שגמרו על עצם בסוגיה הגערנית הדרג הגבוה בעיראק ושופרתוו בתקשות, מאז הפיצצת הכרו העיראקי על ידי ישראל (יוני 1981). אפילו על פרשת וענוו הם קימצטו מאד בדברים. הטעם העיקרי לכך מנומך בפני נציגיה הרשימים של עיראק, בהגשים מדי שנה בשנה, מאז השמדות הכרו, הצעת החלטה לוועדת הסוכנות על הבינלאומית لأنרגיה גרעינית, הקוראת לישראל לאפשר פיקוח של רשותות הסוכנות על מתקנית הגערניים ולהציגו על התנעורה מ"איומה לחוש את מכותיה על המתקנים הגערניים העיראקיים".¹⁸ עיראק רואה, אפוא, את עצמה מועדת באורח קבוע להתקפה ישראלית נגד מתקנית הגערניים, ואפילו הם כורי מחקר בלבד. לעומת זאת נסיכון מנטית שליטה לפני יוני 18 להרבות להג על יכולתה הגערנית של עיראק, אין היא חפוצה כיום

لتת בידי ישראל עילה לתוכפה.¹⁹ לחשש זה נלוות העובה, שעיראק נתונה ראהה ורובה במלחמותה עם איראן. חרב המכשולים שנקרו על דרכה הגענית, לא יותר עיראק על החתרה לאופציה גרעינית עצמאית; על כן שתיקתה אינה צריכה למדע על אי עשייה, אלא על עשייה זהירה בתנאים קשים.

ההשלכות האסטרטגיות של נשק גרעיני טקטי

חלק מן ההיסטוריה העברית - עיקרן מקורות בלתי רשמיים - מצין, כי בידי ישראל יש נשק גרעיני טקטי מוכן לשימוש. יש מהם המפרטים את אמצעי השיגור והנשיאה של פצצות גרעיניות טקטיות וקובעים, כי יעדיהם יהיו "נדג כוח" (קרי: יעדים צבאיים) ולא "נדג ערך" (קרי: יעדים אזרחיים). סוגיות הנשק הגרעיני הטקטי היה בעלת חשיבות רבה, שכן יש בה, כאמור, כדי "לשבור" את מזור ההרתעה שפורט לעיל, ולאחר שימוש גרעיני מאוחר בנסיבות של מלחמה מוגבלת, שבחינת ישראל אין זוока כאלו הוצאות לה איום קימי גורלי. נראה כי מוקובל על רוב הדוברים, שהבחנה בין שימוש טקטי לבין שימוש אסטרטגי בנשק גרעיני קיימת אולי להלכה, אך היא מיטשטשת כליל מבחן התוצאות למעשה. יחד עם זאת, יש בקרים המניחים, כי ישראל עלולה להתפנות ולהשתמש בנשק גרעיני טקטי מוחמת שיקול מושעה שאכן הבחנה תקפה, אולם הם בטוחים כי התוצאות יטףו על פניה בחזקה.

nicer בהם, כי הם גורסים שהקו הكريיתי הוא בין נשק קוונוציונלי לבין נשק גרעיני, וכי מרגע חציית המפטון הגרעיני תחול הסלמה ותתבלטה כל הבחנות הביניים. הם אף רומיים על הטעם לכך: הקובן ובעל חסותו, היינו - העربים וברית-המוסדות, הם בלבד המוסמכים לקבוע כיצד יתיחסו לשימוש גרעיני טקטי. אין להניח כי ייכנעו לו, וביעיר אמרורים הדיברים בברית-המוסדות, שלא תסכים ליצירת סדר עולמי מופקר שבו יcollה מדינה קטנה להפיק וгуלת מושך גרעיני טקטי.²⁰ בראינו המפורט בא-קל-קבץ אין אסוד זו כלל בנשק גרעיני טקטי, אולם דומה שהוא שאים מודע לקומו, אלא - על פי הקשר דבריו ומהזגתו את מרכיב השמירה על שלום העולם בשיקולי המועצות - שאים שאיןו רואה בו ממש. הוא מניח כמובן שגם ישראל יודעת, כי אם תעורר עליה את חמת ברית-המוסדות, היא משתמשת בכך אסטרטגי על שימוש טקטי ומוגבל בנשק גרעיני.

אנו להחיל, אפוא, על פי הගסה הערבית המקובל, על נשק גרעיני טקטי, כמו גם על נשק גרעיני בכלל, את ההגון הקלאווביצי שהמלחמה היא המשך המדיניות באמצעות אמצעים אחרים. לשימוש גרעיני טקטי עלולה להיות בעניין העربים משמעות אסטרטגית הרת עולם. מבחינה זו, כל סוג של נשק גרעיני אינו בר המורה לתועלת פוליטית או צבאית. ראוי לציין, כי בנדון זה יכולים העربים למצוא סימוכין בקרב חלק ניכר מבני ההלכה הגרעינית במערב, המבטלים כמעט לגמרי בקרב חילק את אפשרות הבחנה בין דרגות ביןיהם בנשק גרעיני בירות נאטו מול ברית-המוסדות.

פצצת נויטרון ונשך בקטוריולוגי-כימי

בדיוונים הערביים על גרטת וענווּוֹ לא נתקלנו עד כה בשום התיאחותות לאפשרות של שימוש בנשך נויטרוני על ידי ישראל. בהסתמכו על וענווּוֹ פרסט, כוכור, הסאנדי טייםם, כי נוסף על פצצות Atmos מיצרת ישראל "ירכיבים" של פצצות מימן ונויטרון. את פצצות הנויטרונו ניתן, כמובן, לעד לשימוש למטרות נקזהה לשם פגעה בחילאי האויב בלבד, בלי לגרום לפיצוץ אדיר או לגל חום ללא נשוא. ביהוח בולטות תכנונטו כ"נשך נקי" שאיןו מפץ בעקבות השימוש בו זיהום מרעל והרסני. אין להניח, כי פרט בה החשוב עדות וענווּוֹ נעלם מעני הרגלים בדבר הצד העברי. יתרכן - ובהיעדר סימוכין נאמרים הדברים אפשרות בלבד - כי יתרונו של הנשך הנויטרוני על פני הנשך האטומי והימני לצורך שימוש טקטי שאיןו פוגע ביוזם, מתבטלים בעיניהם לעומת העובדה המכרעת, כי MERCHANTABILITY השימוש בו היא חציית הספר הגועני. אפשר שהם מניחים, כי מבנה עקרונית הנשך הנויטרוני כמווהו לנשך גרעיני לכל דבר, וכי המעצמות, ובעיקר ברית-המוסדות, לא תוכלנה להחשות נוכח האנדראלומוסייה שתעשה שמות בסדר העולמי אם יותר השימוש בו. על כל פנים, יש להיחס ולעקוב אחר התפתחות המשבבה הערבית בסוגיות הנויטרונו.

לעתים מופיעה אצל דוברים ערביים התיאחותות משתמש או מפורשת לנשך בקטוריולוגי-כימי, כמוrena אPsi שמיושב בנשך גרעיני על ידי ישראל. דווקא בכך הם דברי שר ההגנה המצרי ابو עזאללה: "על ישראל לצפות, כי הצד הערבי יגיב נגד השימוש בנשך גרעיני. אין זה הכרח כי התגובה הערבית תהיה גרעינית, יש חלופות שאין גרעיניות ואשר הן בעלות אותן השכלות."²⁷ נראה, כי בעיני הערבים אין הנשך הבלתי-ядוי-כימי נתפס כCHOOL לנשך הגועני - לכל היותר הוא בבחינת תחליף לא מושלם שכן הוא יוצר אמגנס בעיניהם, מהדרת ابو עזאללה לעיל, מגדר נשך קונוונציונלי, אך איןנו נחשב לנשך גועני. בהיעדר אופציה גרעינית עצמאית נתפס בעיניהם הנשך הבלתי-ядוי-כימי כטוג של מענה לא קונוונציונלי עצמאי המועד להרתיע יוזמה גרעינית ישראלית. אכן, דווקא ממשום שהוא תחליף לא מושלם, והוא עצמה סוגה נזקקת למטריות בטחון גרעינית סובייטית.

שורות ההגינוי נותנת, כי על רקע האפשרות של הימצאות נשך נויטרוני בידי ישראל, אפשר שתגבר הרתונות הערבים מליום שימוש בנשך בקטוריולוגי-כימי. על פי הגיון זה, עליהם לחושש, כי הכנסת נשך בקטוריולוגי-כימי לשימוש פעיל, תתן לגיטימציה לישראל להגיב "בנשך נקי" וניתן יחסית לשליתה כפצצת הנויטרונו.

טרור גרעיני

בספרות הגראעינית במערב רוח החש מתרטט של "טרוריזם גרעיני", היינו: השגת נשל גרעיני על ידי קבוצות טרור בדרך של רכישה, גנבה או ייצור עצמי והציג איום, כי

תשמשנה בו לצרכי סחיטה. בהתייחסויות הערביות שלפנינו לא מצאנו עד כה אזכור בדבר אפשרות התרחשותו של טرسיט קצר דומה במורח התיכון, ואפילו לא אפשרות תיאורטיות. הדברים אמרו גם בפלגים הפלשטיינים, אף לא של הקיצוניים שבהם כפל אבו נצאל. גם זו היא נקודה למקבב בעtid.

סוף דבר: חגיגין בمعنى ישראלי למצוקה הstoriot - ולאו זוקא אקטואלית

המחשبة הערבית על תפקוד הגערין בסכטוך עם ישראל לא נשנתה מיסודה בשנות ה-80. בסקרים זו ניסינו להבליט את התמורות, אך בכלל שירות וקיימות המגמות העיקריות שאפיינו אותה בשנות ה-70. אין תימה בכך, שהרי לדידי העربים נותר המצב הבסיסי - של עליונות ישראלית מול נחיתות ערבית - עניינו. יתר על כן, הפצתה הוכר העיראקי ועדות וענוו לימדו את העربים, כי הזמן לא היטיב עמס בנזון זה, וכי "הפער הגעריני" בין ישראל לבין שכנותה אף הלק והעמיך. אוטם תמורה או שינוי גושים שניתן להוות בחשיבותם הגערינית הנוכחית, נגורים, אפוא, מרישומו של פער עמוק זה. הלקח המפורש והחד משמעו שהפיקו העARBים מהפצתה הוכר העיראקי הוא, כי ישראל תעשה כל אשר לאל ידה כדי לשמר על המונופול הגעריני שלה. ביטוי מוחשי לכך בחשש היהודי הבולט, שאינו מוגבל רק לעיראק, מחרזה של ישראל על תקדים "פירוק הנשק המונע": כך, למשל, העדיפה سوريا לוכש כורי מחקר וחשמל מברית-ה睦ומות מתוך הנחה, אל נכוון, כי יקשה מאוד על ישראל לתוכם. גם תקלת צינובייל לא הניאה את הסורים מהחלטתם לרכוש כורדים בברית-ה睦ומות. השיקול הבתווני קדם, אפוא, לשיקול הבטיחותי.

אכן, המחשبة הערבית הנוכחית עוסקת לאין ערוך בחותם מאשר בשנות ה-70 באפשרות של יצירת "מאוזן אימה" געריני במזרח התיכון. בינוood לשנות ה-70, שבחן רוחו 매우 בקרוב בעלי ההלכה הגערינית העARBים מושגים כ"ציונות גערינית" ו"יכולה מכה ראשונה ושניה", מ透ך ציפיה כי השותותם לישראל היה בהישג-יד, הרי שכיהם פחת בעיליל הדיוון בנושאים אלה. אין זאת אומרת שהARBים אמרו נואש או שוויתרו על השגת אופציה גערינית עצמאית, בין אם נרדת, כלל ערבית או כלל אסלאמית (ותוך הסתניות, למשל, בפקיסטאן כמדינת "הגערין"). אולם נראה, שהם נוכחו לדעת כי הדרך לכך לא רק שלא התקרצה ברבות הזמן אלא אף התארכה, שעה שהעלינות הגערינית, היישראליות היא קרובה ומוחשית. הפניה לכיוון של הסתמכות על המטריה הנטובייטית, המאפיינית למשל את סוריה, יסודה, אפוא, באילוץ המשקר את ההכרה בקשישים הניצבים על דרך השגת אופציה גערינית עצמאית לשויה.

סימן חיצוני מצוי אولي בכך, שколо של חסני היכל איןנו נשמע כיום בנושאים אלה בעבר, עת התירוע בשער והרבה להאיץ בערבים מעל כל במה לדבריך את יכולתה הגראונית של ישראל. בשנות ה-70 בלט הטיעון, כי "מאון האימה" הגראוני יטה שוב את מרכז הכוחם למאון הקונונציונלי, שבו יש לערבים עדיפות פוטנציאלית רבה. כיום, כאשרונות השגת אופציה גראונית עצמאית נראית דוחקה, ומחתמת עומס בעיותיהם אין השליטים הערביים מציגים מטרה זו בראש מעייניהם כ"פרוייקט לאומי" - מודגשים יותר, כפי שהראהנו לעיל, האילוצים המכובדים על ישראל למש את עליונותה, נכון סבci היחסים הבינלאומיים. המגמה לקוז אט עליונותה הגראונית של ישראל בדרכים דיפלומטיות היא המשך לתביעה המסורתית הערבית לפרק למעשה את שקה הגראוני בדרכם אלו (כגון: באמצעות הדריש, כי תצטרף ל'חזה למניעת תפוצה גראונית' T.P.N.). בהיעדר מענה נוכחי עצמאי توفט, אפוא, ההסתמכוות הערבית על צדדים שלישיים, באמצעות מאיץ דיפלומטי, את מרכז הכוחם של המאמצים הערביים.

במחצית הראשונה של שנות ה-70 תוארה ישראל במחשבה הגראונית הערבית כמי שעלולה להיות ולאחו בנסק גראוני כדי לשкам את מעמדה שניזוק קשות במהלך מלחמת יום הכיפורים. טיעונים נسب על כן, שישראל שקווע בתוך תוכו של תהליך דלול נסיה האסטרטגיים אשר עמדו לה עד מלחמת 73. לעומת זאת נראה, כי הדגש מועתק בהתייחסויות הערביות משנות ה-80, מן המזוקה האקטואלית של ישראל למצוקהה החיסטרורית. לגבי המצב האקטואלי מודים ביום הערבים לא רק בעליונותה הגראונית, אלא אף בעדיפותה הקונונציונלית, אולם בראיה ההיסטורית אורכת טוחם הם חזים כי יוחمر מצבה של ישראל, הנחוצה לשמור על קיומה הנפרד ואופיה היהודי, כנطע זו באזרע רווי ערבים. הם מניהם, אפוא, כי ישראל חותרת באמצעות החרתעה והgraונית להציג משלך נגיד להשפעת הדמוגרפיה והגאוגרפיה הערבית, ולהבטיח את מקומו באזרע או דזוקא נוכח תהליכי אקטואלי של איום קונונציונלי ממשם ובא, אלא נוכח הא-סימטריה ההיסטורית בין הצדדים.²

שנות ה-70 הוכיחו, כי הימצאות נشك גראוני בידי ישראל נתנה את אוטותיה בתפיסת המלחמה של הערבים. נקודת המוצא של "אסטרטגיית השלבים" הערבית הייתה, שאין ביכולת הערבים להכחיד את ישראל במלחמות-חוורה, ועל כן יש להביא להשתה בלחץ צבאי ומדיני לסירוגין. תפיסה זו נזרה בראש ובראשונה לכלח מלחמות קונונציונליות, מלחמת ששת הימים ומלחמת يوم הכנורים, אולם כושרה הגראוני של ישראל היה, לפי הבנתנו, דחף נוסף לערבים להפנות עורף לתפיסה של מלחמות-הshed, הגורסת הכרעה צבאית של הסכסוך הערבי-ישראלי. במליט אחרות: האופציה הגראונית של ישראל לא שמה קץ למלחמות הערבים עמה, אך הייתה גורם, בין יתר הגורמים, שהביא להגבלה ולראייתן כמיועדות להניע תהליכי מדיני חיובי מבחינת הערבים.

הגבילתן של מלחמות קשותה עצמה טבעה בהתרבות מעכמתית. בעבר, כשהגרסו הערבים מלחמת השמד עם ישראל, ביקשו להרחק ככל האפשר את המעצמות ולנטרן וראו את מעורבותם כשלילית. ואילו עם התפתחות "אסטרטגיית השלבים" החלו לראות את מעורבותם חיובית. הכנסת נשק גרעיני למזרח-התיכון, ولو בדי אחד מן הצדדים, מדרבנת עיני הערבים את המעצמות להתרשם כדי למנוע הסלמה ושימוש בנשק גרעיני על כל השלכותיו הגלובליות. הנשק הגרעיני השפיע, אפוא, במישרין על תפיסת המלחמה הערבית. לא כך לגביו תפיסת השלום - כאן נראה שהשפעתו היא עקיפה, בכך שהביא לגנייזת מטרות החיטול מכיה אחת ולהמחשה, כי ישראל מצדיה נחושה להוכיח שורש באוזר.²⁵

חרוות

- .1. ד"ר מחמוד מתולוי, אחמד אל-חמלוי, ישראל והפעצת הנענית, קהיר, ינואר 1987, עמי 43, 57.
- .2. אחמד אל-חמלוי כיהן כמנהל תוכנית העברית ברדיופת קהיר ויזע בمقالات כמומחה לענייני ישראל. ד"ר מחמוד מתולוי תוא מרצה באוניברסיטת אל-מניא במצרים.
- .3. אל-קבס, כוית, 24 בינוואר 1987.
- .4. ראה, למשל, ראיון מבארך אל-מניה, לנון, 15 באוקטובר 1986.
- .5. מעתפה טלאס, New York Times of Books, 12 בנובמבר 1984; רדיו دمشק, 27 ביוני 1987.
- .6. בדרך כלל מחרים-מחזאים כל התקשורת השוריים בדרכם פשטענית יותר אחר טיעונו העיקרי של אسد. ראה, למשל, רדיו دمشק, 20 בנובמבר 1986; 22 באוקטובר 1986.
- .7. המרכז למחקרים מדיניים ואסטרטגיים, הדוח האstralagi לשנת 1985, עמי 37, 42, 49.
- .8. אל-סיאси, מצרים, 11 באוגוסט 1985.
- .9. אל-תערת, סוריה, 19 בינוואר 1987. פאבל דמצוקו, סגן עורך "פראבדה", בראיון לאל-בעת, סוריה, 5 במרץ 1987; מכיל טאס"ט, לוסט, בבי庫ו בסוריה, על פי רדיו מונתה קרלו, 19 ביוני 1987.
- .10. ישראל והפעצת הנענית, עמי 4.
- .11. רדיו עמאן, 30 ביוני 1985.
- .12. אל-קטעה אל-ערבית, מצרים, אפריל 1987.
- .13. ישראל והפעצת הנענית, עמי 7, 29, 39, 58.
- .14. שם, עמי 45.
- .15. קד"שיי בטלוויזיה הלובית, על פיצות אל-שבב, ירדן, 23 ביוני 1987.
- .16. החלטות הוועידה העממית הלובית, על פי סייל, 3/3/87.
- .17. אל-מסאא, מצרים, 13 ביולי 1985.
- .18. תוכנות הידיעות העיראקית, 27 בספטמבר 1987.
- .19. ראה, למשל, צדאם חוסיין לאל-אנבאא (כווית), 19 בינוואר 1981.
- .20. ראה, למשל, ד"ר סלימן אל-דיןיאני, אל-דסטור, ירדן, 17 במאי 1987; אל-סיאסה, כוית, 31 בדצמבר 1986; ابو עזאלח למאי, מערם, 14 באוקטובר 1985; ابو עזאלח, על פי אל-ספר, לבנון, 15 בינוואר 1987; צוות אל-עלם, 1 בנובמבר 1985; אל-שאדיי לאל-קבס אל-זרוי, כוית, 24 באוקטובר 1986.
- .21. בראיון למאיו, מצרים, 14 באוקטובר 1985.
- .22. ראה, למשל, טיעון זה בא-מנילה אל-עטיריה אל-פלסטינית, קפריסין, ינואר 1987; אל-דסטור, ירדן, 17 במאי 1985; שיחת עם חסנין חיכיל, אל-דסטור, ירדן, 28 במרץ 1987.
- .23. אל-סיאסה אל-זרואה, מצרים, يول 1987.

חלים ברכאת

המשכילים הערבים בני דורנו – הערות אודות שורשיהם וזיקותיהם המעודדיות.

המחבר הנו סופר ומוציא לאור, יליד טוריה, גצל בכירות וקיבל תואר דוקטור בפסיכולוגיה חברתיות באוניברסיטה אונ-הרבוך, במישיגן שבארצות-הברית. עד 1972 לימד סוציאולוגיה באוניברסיטה האמריקנית בכירות, ועתה מלמד באוניברסיטה ג'ורג'יאן בשובינגטון. ד"ר בראכת פירסם מזקירים רכיט על החברה הערבית, ושנים מהם תרגמו לעברית וקשורים במאמר שלפנינו. הראשון, "היכר והמהפכה בחיקם הערביים" (המקורה: מואקף, 5, יולי-אוגוסט 1969, עמ' 18-44, תרגם מתי שטיינברג, בתן: י. הרכבי (עורץ), עבר וישראל, 1, עם עובד, תל-אביב, 1974, עמ' 11-33). מאמר זה עוסק ב嗑לון החברות הערביות לחולל תמורה תרבותית וחברתית, למורות חוסר שביעות הרצון, התיסכול והnickor השוררים בהן. תיסכול וניכור אלה מחריפים והולכים מוחמת תשכיך טנטולות, בו לוקה לדעת בראכת החברה הערבית, הרואה שມזרותה איתן מושגנות למורות הערכתה כי יש ביכולתה לממשן. לדבריו, מצב זה אינו מחולל מהפה ומרד אלא גורם לכנייה ולהתפשטות תחושת חוסר אונים. המשכילים הם הקבוצה הייחידה בחברה המודעת למצוב דברים זה בעוד השאר מגששים כסומה באפילה. המאמר השני, "מגמות ערכיות בתרבויות הערבית בת זמננו", הנו פרק מסוף הדן בחברה הערבית. (לפרטי הספר ראה להלן, העלה 21. פרק זה, בתרגומו של אברהם רובינזון, הופיע במוגש, 3-4, 1989, עמ' 30-38). כאן עוסקת בראכת בשאלת יחסם המשכילים והחברה באופן שונה, והוא מאפיין את החברה הערבית בדרך אחרת לחולוטין מזו שבמאמר הנזכר לעיל. לדבריו, התרבות הערבית כמו גם החברה הנושאת אותה מותייחות במאבק המותמי השorder בהן. בנוגד זדעה הזרחות בקרב הנים ערביים וஸוביים כאחד, העימות הוא זה המאפיין אותן ולא תוכן מוגדר כגון כניות, מסורתית, או תחושת בשפה. המאבק חזקה את כל תחומי

המקור: אל-ओמנה, 1, גליון 6 (ספטמבר-אוקטובר 1987), עמ' 118-128

תרגמו: מנחם קלין

החברה ועולם ערכיה והופך את התרבות והחברה הערבית לרב-גוניות ולשרוים בהתקנות מתמדת. התמודדות זו אינה בין כוחות שווים ובכך מבחן בהירארדיה חברתיות-תרבותית ברווחה בעולם הערבי: התרבות השלט היא התרבות המסורתית, תרבויות המשנה הקשורות אליה הן רפורמיות-ליברליות, ומולן מצויה התרבות שכנדג, הבנויה על ניגודה הגמור של התרבות השלטת. מול המסורתית, הכניעה ורגש הבושה מציבה היא את העתיד, הקידמה, תחושת האשם, הביקורת העצמית והדחק לאתמודד, להאבק ולמרוד.

על פי איפיון זה של התרבות והחברה הערבית בת-ימינו מנעה בראכאת במאמר שלפניו לאחד את מקום של המשיכלים.

כאשר גומר החוקר אומר את הקשר בין מקום המשיכלים הערבים במבנה המعمדי לבין יבולם התרבותי, מזעא הוא את עצמו נאלץ להתחיל כמעט מנקודת האפס. ניצב הוא בפני בעיה זו מסיבה פשוטה, והוא היעדר תיאוריה ומחקר אמפירי [מידאני] בקשר לשאלת סבוכה זו. בעבודות הרציניות אין כל תתייחסות לשאלת זה, ועתים מסתפקות הן אך ברמז חוטף המצביע רק על מקצת התמורות המعمדיות בחברה הערבית בת דרכו. זה הדבר אשר יתגלה נגד עינינו מתוך עיון קפדי בספריו הנפוץ של אלברט חרואני, אוזות "המחשבה הערבית לעין התהיה". אנו נוקסמן הידע הרב והמפורט שפגלה המחבר ומהסירה הנורחת של כמה מדעות ההוגם הערבים הבולטים ביותר. אולם הוא עושה זאת בלי לתת דעתו לקשר שבין ההוגם לשורשו ולזיקתו המعمדיים, ותוך התעלמות מהגיגודים ומהמאבקים החברתיים.¹ בדומה לכך מתרבר, כי מבלי משים היזנich גם השם שראבי (פרופ' ממוצא פלסטיני באוניברסיטת גיורגייטאו בוושינגטן. מ"ק) את השימוש בקטגוריות של ניתוח מעמדי שעסוק במון המשיכלים הערבים ובהתקנות אחר מקורות מחשבתם ואופי המאבק בו הם נתונים. וכן, בכתביו הבאים ניסה שראבי לפוצות על היזנחזה זו.²

עבדאללה אל-ערוי (הזונה דעתות וחוקר מרוקני. מ"ק) בקש להשתמש במתודות הסטוריות ולהציג את החשיבות האידיאולוגית לכשעצמה, אך גם הוא הסיח את דעתו מההיסטוריה המعمדי. דבריו מצטמצמים להסביר בעיות המודרניזם והמאבק בין הילברליזם והאורטודוכסיה, במרוצת המפגש, או העימות, שהתחולל בין התרבות האסלאמית-ערבית לבין התרבות המערבית.³ מhammad עבד אל-גיאברי כאחרים לפניו, עוסק בבעיית הבחירה בין הדגם האסלאמי-ערבי לדגם האירופי. וכך הוא דן בהרחבת מאבק בין היישן והחדש במנתק מהמאבק המعمדי.⁴

אוזניות (שמו הספרותי של המשורר הלבנוני עלי אחמד סعيد. מ"ק) מחשיב את מאפייני התרבות שלטת כמאפייני דרך חשיבותן של הקבוצות המצוירות בשלטון, ולא בדרך חשיבותה של החברה הערבית בכלל. למרות גישה חברתיות זו אין הוא לא אחת

בנושא מהזוויות התרבותית הצורפה בלבד, כפי שמכריוו הוא עצמו בדרכו על הצורך "לחקור את התופעות התרבותיות לשעצמן בנפרד מתשיתן החומרית, מהמבנה הכלכלי ומיחסיו הייצוריא".⁵ לפיכך, מה יכולות אלו לוור באשר לשורשי המשכילים והזיקות המעמדיות שלהם בטרם נערכו לפחות כמה מחקרים אמפיריים ותיאורטיים בתחוםים אלה? וגם אם נציג כמה העורות כליליות, האם יוכל להעירך אחרת מאשר הנחות שיש לאמןן לאור מחקרים חבורתיים שייערכו בעתיד? מחתמת כל זאת רואה אני בדרכי הבאים נסיון להציג בעיה, בעיתת חקר קשיי התרבות עם שורשיה ויקונטייה המעמדיות. בו בזמן זהו גם נסיון להציג כמה הנחות מוסכמות וללבן אי אלו מונחים ועקרונות - יסודות שאולי יסייעו בידינו להכשיר את הקrukע לקראת ערךת המחוקרים הנוחצים הללו בעתק".⁶

ראשית נעסק בהגדרת המונח משכילים, הוגים או אינטלקנציה, מונח שפעמים הרובча אנו משערם כי הוא ברור כל צורכו ואפילו אין אנו חשימים שיש להגדירו. מי הם המשכילים? האם הם אלה שסימנו שלב מסוים בלימודיהם (זהו המכנה המשותף ביניהם)? ואיזה שלב? ועוד: האם הם העוסקים במקצועות ובפעילות החופפים למתחומים שאוטם למדוזו הנгинן לומר שם הרופאים, עורכי הדין, המתנדסים, המורים, הפרופסורים, העתונאים, הסופרים, חכמי הדת, אנשי המינהל וכיוצא באלו? אם נקבע ההגדירה זו תתעורר שאלה בדבר ההבדלים בין המקצועות השונים: מה המכנה המשותף ביניהם למעט השכללה? האם מקשר ביניהם גם המקומות אותו תופסים המשכילים במבנה המעמדים הכללי? האם יכולם אותו מקום? האם המשכילים עוסקים בפעילותות ובמקצועות הדורשים ממש אינטלקטואלי יותר מאשר עבותות כפיס? אם אכן כך הוא, מה ביןם לבין הקפיטליסטים, המעשיקים, הפיאודלים, המנהלים והשליטים? מה דפוס קשריהם עם הבורגנות-רבתי ועם המעמדות העמליים? מה עמדתם במאבק המעמוני, ומהן עמדותיהם בשאלות ציבוריות? כיצד נעריך את עמדותם שעשו שוכרים הם בין העיסוק האינטלקטואלי לבולות הפרטית? מה מקשר בין המשכילד בעל הרוכש למשכיל חסר הנכסים?

האם המשכילים הם אלה העושים שימוש במלים? אם כן עלינו להפריד בין המטה והמעש, כשם שהבדלו בין ההגות ועובדות הכספיים, ולהציג כי המשכילים מדברים ואינם עושים את אשר לא קרוא לו ומתייפים לאשר לא גישמו. מסיקים אנו זאת מדברי זוסטוייבסקי בספרו "כתבבים מן המrotein" אודות הנתק בין העוסקים בעיון ופועל הכספיים. אומר המספר הרוסי: "בנשבעתו ורבותי כי מרובה דעת מרובה מכאות... ואולם רבותי מי האיש שיכל להתפאר במלחתו ועוד להתגאות בהן? ואשר לנו, אנו הוגים ולפיכך איננו עושים דבר. אך נDIR הוא שנאמין בעצמו. התדעו רבותי, נוטה אני לחשוב את עצמי לאדם חכם ولو מסיבה אחת: משומש שלל חי לא הצלחתו להשלים ولو מעשה אחד בו התחלה?".⁷

ברם, מודיע עלינו להרחיק נזוד עד דוטויבסקי כאשר מכירם אנו את דברי הסופר הערבי סעד תקי אל-דין, שאמר כי המשכילים הם מי שהבשילו עד צדי רקב [נזכיר חטא אהתראן].

שעה שאנו מגדירים בזרך זו את המשכילים, הרי הגדרתנו מושתתת על בסיס הגותם ולא על יסוד מעשיהם, פועלותיהם ותקודיהם החברתיים במאבקים החברתיים הנוכחים, ולפיכך נהוג להצביע על המשכילים על אנשי ההגות, כמקובל במערב. אנו אולי רחוקים קצת עוד יותר ונשאל על אוזות סוגיה ההגות. או אז נצלול אל תוך סוגיה אחרת מסוגיית המין, ונגלח שאנשי ההגות מוחלקים, או אס לשימוש בביטוי אחר מפורטים, בין תחומיים, מגמות, שטחים ותקודים שונים שאין בהם קשר אלא לעיתים נדירות. האם המשכילים מטפלים בראש ובראשונה בתזעה החברתית לכשעצמה? האם הם יוצרו הידע ומפיצו, כולל ידיעת האני, הזולת והמציאות, כשם שמשפטים הם את הצורך של החברה בהברחת זהותה וחוננה ועוסקים בדמיומיה, סמליה ערוכה, אמונהוותיה, המוסר שללה, מטרותיה, חלומוניה, משאות נשפה, מגמותיה, שליחותה והישגיה? גם כאן ייתכן שהמשכילים נחלקים בדעותיהם. דברי אחדים מהם נובעים ממיסגרות התרבות של השולטת, בעוד שאחדים מתבססים על תרבויות המשנה [תיקافت פרעה] שללה, ואילו אחרים זבקים בתרבות שכנגז אל-תיקافت אל-מעידה]. מכאן נמצאו למדים שאין הם מציגים דעה מוגבשת אחת. אדרבא ואדרבא, המשכילים מחברים אידיאולוגיות עברו כל המעמדות והקבוצות החברתיות הנאבקות בינוין - לימיון, למרכו ולשמאל, לחברה הבורגתנית ולהחברה הסוציאליסטית, לתנועות האוותודו-ווטסיט-ז'זיות ולתנועות החילוניות, לשמרנים, ללייבוריס ולחבוריסטים, למען המלחמה, למען השלום ולmanın אי-המלחמה ואי-השלום. לאור השאלה הללו אנו מסיקים כי קשה מאוד להציג להגזרה כוללת ומקיפה של המשכילים, ברם אין מנוס מלנסות זאת.

לדעתנו, המשכילים הם אלה העוסקים בעיקר בפעילות רעיונית. הם עוסקים כמטרה בפני עצמה במחקר, יצירה, פרשנות, הוראה, הפצתה, ביטוי ועיצוב סמליים, מתוך כוונה להבין, לדעת, להכיר לתכנן ולעשות כמה שייתנו. אם נקבל עקרונית הגזרה זו ונשים בדים, נגיעה למסקנה חד משמעות כי אין המשכילים מהווים מעמד חברתי או קבוצה בפני עצמה, אלא הם מוגרים או שכבות במבנה החברתי המורכב. שהרי, בתחום הרעיוני מצויים בראש ובראשו יוצרים המדע, הפילוסופיה והאומניות, ובעקבותיהם באים המנתחים, הפרשנים והעסקים בלימוד ובהפצת הדברים. שלישית, ישם בעלי הרורה והעסקים במשמעות ובהתמחויות הדורשות ידע עמוק ומחשبة מודקמת, כגון רופאים, עורכי דין, מהנדסים, מנהלי מנגנונים ובעלי מקצועות דומים. אם רוצים אנו להתמודד עם הביעות המפורחות להלן علينا לקבל הגזרה זו. לפיכך, אם חפצים אנו בהמשך מחקר זה לטפל בשאלת שורשי המשכילים, זיקותיהם המעודדיות, והשפעת

השורשים והזיקות הללו על תגונבותם הרעיוונית, נשאל במשרין: האם מהווים המשכילים מעמד או סקטור או קבוצה חברוית? האם הם בעלי תפקיד או פונקציה חברוית, או

שמדובר רק מגורים שונים בפירמידה המעלית?

ראשיתו של המענה אשר בפינו על שאלות אלה הוא בחזרה על קטגוריות המיוון וחולקה של שורשי המשכילים, זיקותיהם, מקומם, תפקידיהם, מגמותיהם ועמדותיהם בשאלות מKİיפות, החופכות לרוב לסתירות ולנושא למאבק חברתי.

באשר לשורשים, מוצאים אנו שהশכילים הערבים באים מרבדים וממעמדות שונים. עם זאת התברר לנו כי מראשית התיהיה הערבית [אל-מוץיה] ועד לקבלת העצמאות, לפחות, ההשכלה בחברה הערבית הייתה מוגבלת במידה בקרוב בני הboroוגנות-רבתי ומקובלת רק על חלקים ממנה. לאחר העצמאות נפתחו אפשרויות רבות בפני בני המעמדות השונות לרוכש השכלה, וזה הגיע אל הפלחים, הבזדים והשבות העממיות בערים. יש ביכולתנו לקבוע, כי למרות זאת הדמוקרטיזציה של החינוך שרויה עדין בஸבר כפול: כמותי ואיוכוטי. לאור מחקרים אמפיריים ותמציאות כלויות מסיקים אנו כי יש קשר בין הרמה המעמדית וסוג החינוך (פרטיזני/רשמי, מלכתי/or) שעמו באים התלמידים והתלמידות במאגען, אפילו בארץ עבר בהן גודל חלקו של החינוך הממלכתי. כדי להציג את כוונת דברינו נציג על מחקרה של האנתרופולוגית צפיה מחסן. היא מצאה, שמדיניות הדלות הפתוחה [אל-אנפהטה] במצרים פתחה הזדמנויות חדשות להעתקת נשים שטיימו בתיא ספר ואוניברסיטאות השיכרות לחינוך הזר, כגון האוניברסיטה האמריקאית בקהיר. התברר, כי המשפחות הboroוגניות מעדיפות לשלוות את בנותיהן למוסדות ולאוניברסיטאות זרות במאגען למונע מהן מגע עם סטודנטים הנמנים על המעמדות העממיים, וכי לחתה בדין עדיפות במצוות תעסוקה בחברות ובמוסדות הזרים והלאומיים מן המדרגה הראשונה? עוד התברר, כי בקרוב המשכילים בעלי השורשים המעמדיים-עממיים מהוות ההשכלה אחד מגורי התרבות, שכן נמצאו כי קוטעים הם את קשריהם עם מעמדותיהם וمتבולדלים בקרוב המעמדות הboroוגניים תוך התנכרות למקורותיהם. תופעה זו היא רבת חשיבות לא רק מחמת התרכובתה הכלומנית של ההשכלה, אלא גם משום העיר המואץ והגידול בתחום הלימוד עצם. בתחילת היו התחומיים הללו מצומצמים ללימודים ذات ומקצוע בלבד, אולם במאה זו התפשטו אף לעבר הפילוסופיה החילונית, מדעי הטבע, מדעי החברה והאומניות על הסטטוטוויותיהם השונות.

במלחמות אחרות, התפשטות ההשכלה, התרבות ההגירה מהכפר אל העיר, גידול תחומי הלמידה וגיוונים, כל אלה גורמו לגידול כמותי בקרוב מעמדות הביניים וליצירת שפע של רבדים אם לא לעליית מעמדות חדשות. העובדה, כי הרוב המכריע של המשכילים בכלל ושל המשכילים הביקורתיים בפרט מקורו במעמדות הboroוגניים, מגדילה את חשיבות משמעותם של השינויים החברתיים הללו.

כتوزאה מהתהווותן של שדרות חברותיות חדשות לצד הותיקות, השיגו מעמדות הביניים חשיבות כלכלית ותרבותית, ובעקבות זאת גדלה חשיבותן הפוליטית. יסוד המפלגות הפוליטיות בעלות האידאולוגיה (הלאומית והסוציאליסטית) והקמת צבאות לאומיים הכשרו את הקרקע בפני ההפיקות הצבאיות, אשר הדיחו משלטונו בחלק מדינות ערבי (סוריה, מצרים, עיראק, סודאן, תימן, לבנון ומדינות נוספות) את הברוגנות-רבתי. את מקומן תפזו מעמדות הביניים, תוך התבססות על הריעונות והתפישות אשר פיתחה האינטיליגנציה הערבית. מסיבה זו מתעורר לעיתים החשד שמא המשכילים הם השליטים או העומדים מתחורי השליטים הצבאיים בכמה מדינות ערבי. הדבר הנו בגדיר חשד בלבד, שהרי יודעים אנו כי הקצינים הפכו את המשכילים לפקידיים או אילצו אותם לבחור בין שתיקה בתוך גבולות המדינה או גלוות אל מחוץ לה. מכאן מסקנני במחקר קודם שההגות הערבית הפכה לנטענה מתת כיבוש.¹⁰

יהיו התפקידים אוטם מלאים המשכילים בחברה הערבית בת ימינו אשר יהיה,ברי כי אין הם מעמד בפני עצמו. בהתאם לשकפה המארקטיסטיות ניתן לומר, כי הם תופסים עמדות בין-ניים בין שני המעמדות העיקריים הנאבקים זה בזה. חלק מהם פועל למען חיזוק המעמדות השליטים וביטוס הערבים הברוגניים, ואילו החלק الآخر השתחרר ממחוביותתו המעמדית ונוטל חלק פעיל בחיבור תיאוריה עבור המעמדות העמליים, טיפוח תודעותם המעמדית, ארגונים במפלגות רדיאקיליות והפיקתם מעמדות לכשעצותם למען עצם. גורגי לוקאץ' אומר, כי בבסיסה ובתכليתה של המכשבה הברוגנית עומדת תמיד המגמה לנתת לגיטימציה למשטר הקויים,¹¹ בעוד הפרוטרוטיון נושא על המשכילים לצורך עיצוב תחזעה מעמדית וארגון מפלגות מהפכניות. הוא עושה זאת מתוקף כוורת הסתורי, הגורר את תפקידו לשנות את פני החברה ולהפוך אותה למפהמית.¹²

גיז' שומפטר סבור, כי "המשכילים אינם מהווים מעמד חברותי באוטו מובן שהמהווים האיכרים או פועלי הייצור, משומשיהם באים מכל קצוחה הקשת החברתית וחילק ניכר מפעילותם מוקדש למאבק איש ברעהו ולהתיצבותם בראש החץ הנאבק להגן על אינטරסים שאינם האינטראסים שלהם. ואולם, הם פיתחו מעמדות אינטראסים קיבוציים חזקים ודים כדי לגרום לרבים מהם להתנגד בזרען הכרוכה לרוב במונחי המעמדות החברתיים".¹³ ברם, לא יתכן להסתפק בהגדותם בעלי השכלה גבוהה. מובן זה התקבל דזוקא על דעתו של קרל מאנהיים, המקשר בין כל המשכילים, מאחד את סוגיהם השונים ומעביר את תחומי המאבק מרמת האינטראסים החומריים אל הרמה הרעיונית. מכאן נובעת, לדעתו, השפעתם הרבה על המעמדות השונים, ודבר זה הוא המקנה חשיבות להישגים.¹⁴ לפיכך מגדרו מאנהיים את האינטיליגנציה כ"קבוצות חברותיות, שמישמן הייחודית היא לספק לחברה פירוש של העולם".¹⁵ ברם, קצטם

מחשיב כאמת רק את העבודות המטייעות לאינטזריסים של הממדוות השליטים, בעוד שהאחרים רואים זאת באור שונה לשליטין ומחייבים רק את העבודות העולות בקנה אחד עם פעולות הרוס והשינוי, בהתאם לחשפותם של הממדוות המדוכנים. אמנם, מנהיים מתאר את הראשונים כמייצגי "החשיבות האידיאולוגית" ואת האחרונים כבעלי "חשיבות אוטופית"¹⁶, אך דבריו הותירו את קבוצת המשכילים ללא כל זיקה חברתייה.

אחת העבודות החשובות בחיקם המדוכנים היא העבודה, ש"בפעילות הרווענית אין נוטלים חלק ורק מעמדו המוגדרים חברתיות בגבולות צרים... אלא משתתפים בה רבדים חברתיים נוספים שאינם בעלי זיקה גוזלה למעמד כל שהוא... עבודה חברתייה זו היא אשר גוזרת, בסופה של דבר, את ייחודה של החיקם המדווני".¹⁷ מכאן נובעת, אפוא, יכולתם של המשכילים להשתחרר מזיקותיהם ואפלו ממהוביותיהם הממדוות ולא מסץ את הגישות השליטיות.

אם כי מסכימים אנו עם הסוציאולוג האמריקאי אדוורד שילט בכל הקשור לתיארו את תפקידי המשכילים ואת הפונקציות החברתיות שהם מלאים - דברים היפים בדרכ' כלל גם לחברה הערבית - הרי על פי הגדרתו יש להרחיק לכת מעבר לכך. הרי, שתפקידים אלה השתנו עם הזמן, תוך כדי השינויים המתחללים בתחום החברה, שהרי בה במידה שהחברה גדלה וمتurbות המשמעות העומדות בפני שיליטה, כך גדל הצורך במשכילים ובמוסדות תרבות.¹⁸ וברי גם, שהמשכילים הנם אנשי מופת לבני חברותם ומחוץ לה. אולם לא ניתן להגדירם ממקבץ בעלי התפקידים התרבותיים, כפי שגורס סוציאולוג אמריקאי אחר, תאלכוט פארסון.¹⁹ הגדרה מעין זו נועת להתרכז ביחס המשכילד עם המשטר בכלל, עם המוסדות הפוליטיים והשלטון בפרט, על חשבון [הזנת]²⁰ עם החברה כולה ואחריו לו חולל שנגויים חברתיים. בקשר המשכילים ברוחבי תבל אינו אולי מי שקהל את בעית יחסוי המשכילד עם הממסד והשלטון טוב יותר מאשר המשכילים הערבים, שמרביתם והפכו לפקידי מלחמת הפיקוח המלא של המדינה על התרבות. במחקר קודם שלי טיפולתי ביחסים הסופר ערב עם השלטון, והצבעתי על שלושה סוגים שונים של יחסים:

- 1) יחסים של אדישות או ניתוק וחוסר עניין חזדי.
- 2) רזיפתם בידי השלטון במגמה לשים קצת להשיבתם הביקורתית.
- 3) יחסים של שותפות מרצון.²¹

מסקנני שם הייתה, כי האפוטרופסות המלווה ברדיפה מאפיינית בכך כלל את יחסו של השלטון. עתה מוצאים אנו שדפוס זה הילך והעמיק. באשר ליחס המשכילד עם החברה, כלומר עם הכוחות הכלכליים, החברתיים, התרבותיים, התרבותיים ולא כל שכן הפוליטיים, מוצאים אנו כי המשכילים הערבים - בדומה לעמיותיהם בני עמים אחרים - נחקלים

לבולי זיקה לתרבות השלטת, לבולי זיקה כלפי תרבותות שונה [אל-תיקאה אל-פרעיה], ולבולי זיקה לתרבות שכנגד [אל-תיקאה אל-מעידה]²³ וייתכן, שהזיקה לתרבות האלטיטיסטית [אל-תיקאה אל-נח'יביה] על חשבו התרבות העממית [אל-תיקאה אל-שעבה] חזקה אצל המשכילים העربים יותר מאשר אצל אחרים. לאחר הצגת כמה דעתות והגוזות מסוימים אנו אפוא כי אי אפשר להחשיב את המשכילים כקבוצה או כתגוריה עצמאלה. הגנו למסקנה זו מושם שהתרבות אשר רצשו וזו שהם שוקדים על יצירתה, פרשנותה והפצתה, מKENה להם מבנה החברתי מוקם מוגדר, הנבדל חומרית ורוחנית מסביבתו: תפיסים הם עדות ביניים בפירמידה העממית, וקשרוריהם הם לכל הכוחות הנאבקים אלו עס אלו. עם זאת מצויה בקרבם נטייה חזקה להתקשר למעמדות השולטים ולכוחות חברתיים רבים השפעה. מטיבה זו קובע עמייתי, אל-טאחד לביב, כי "מרבית בעלי ההשכלה קשורים מהחל ועד כלה להתחפות המעמדות השליטיות באמצעות מינויים כפקידי המספקים את צרכי המעמדות הללו".²⁴ ברם, מצב דברים זה אינו הופך אותן למעמד הקים בפני עצמו. קבועו כי המשכילים נחלקים בין הכוחות המעמדיים המתגושים ביניהם, בהיותם מחברים תיאוריות עברו כל המעמדות - לימין, למרכז ולשמאל, לקבוצת הבורגנאים ולחברה הסוציאאליסטית, לתנועות האורתודוכסיה ולתנועות החלוניות, לשמרנים, לרפורמים ולפרוגרטיסטים. لكن מגעים אלו למסקנה, שבפירמידה החברתית מהווים המשכילים למעשה רובד או רבדים אחדים, ואם נרצה לדיביך ולהגדיר עוד יותר נאמר שרבדים אלו נמנים אובייקטיבית על המעמדות הינאי-בורגניות של החברה הערבית.

לאחר הצגת העורות הללו באשר להגדרת המשכילים ומהותם, האם יש דבר מה מהшиб אותנו לקשור אותן לשאלת הכללית שהציגו אודות היחסים בין שורשיהם וזיקותיהם המעמדיות מחד גיסא, והתגנבה או הכוון התרבותי שלהם מאיתן גיסא?

תמיד מניחים כמה מתנו שהশכילים מומצא עמי נוטים להיות בעלי מחייבות לביעות העמלים ולדוגל בתפיסה של הפיכת-נגד [אל-תירוה אל-מעידה], בעוד המשכילים בני מעמדות הביניים הבורגנאים נוטים לתמוך בפיתוח שינויים באמצעות רפורמות חלקיות בתוך מסגרת המשטר, ואילו יוצאי הבורגנות-רבתני נוטים להתייצב לימין התרבות של השלטת. ברם, אמת המציאות הקובעת עבורה האם שיפוטנו נכון או מושעה הנם המחקרים האמפיריים, ויש צורך לעורך מחקרים מסווג זה בחברה הערבית. עד לסיום אין ביכולתנו לקבוע סופית האם הנחות אלו אכן נכונות או שגויות. קיימים סימנים רבים המעידים על העדר תרעה מעמדית בקרב המעמדות העממיים, ברם נגידים אם נסיק מכך כי מעמד הפעלים אינו מהו "אמצעי לחולל שינוי מהפכני", הויאל ו"יההפיקות עצמן במאה העשרים לא היו הפיקות של הפלוטריון אלא הונהגו ואורגנו בידי משכילים הנשענים על ציבור רחב אשר כרת עמו ברית".

קביעה זו כדי להבליט את חשיבותה תפקיד המשכילים ביצועו החדשני המהפכני. אבל ניתן למלת בדרכ היפה לחלוין, שבמה ננסה החוקר להוכיח את חשיבותה תפקיד הפעלים ביצירת מצב של שפע בחברה, דבר המעיד כי מרבית המשכילים חותרים לבצע רפורמות ולא מהפה. עוד ניתן לנסות להוכיח מכך כי גורמי החדשני המהפכני נובעים מksam המעמדות העמלים וסבלם, ולא תבוצע שום היפה כולה מלבד השתפות הפעילה. במלים אחרות, המשכילים אינם יכולים לחול מהפה ולבנות חברה מהפכנית במקום המעמדות העמלים, במנותק מהם ולא השתפות הפעילה. האט לא היה זה חטאו החמור של הסוציאליות הערבי.

המהפכה הערבית הצפוייה תצא לפועל שעה שיוגשו התנאים האובייקטיביים והמהותיים, ייחד עם השגת גיבוש בין המשכילים והעמלים שניכרים, מחסורים וייסורים יאלצו אותם למש מהפה זו. עד אשר תושג ברית זו ימשיכו להתקיים בחוגי המשכילים מאבקים תרבותיים טהורם, בלי להתחשב בשורשיהם ובזיקותיהם המעודדות.

הערות

1. Albert Hourani, *Arabic Thought in the liberal Age, 1790-1939*, Oxford University Press, 1962 יש לציין כי באינדקס של ספר זה לא מופיע חמונה "מעמד" או "מעמדות" חברתיים.
2. Hisham Sharabi, *Arab Intellectuals and the West: The Formative Years, 1875-1914*, The John Hopkins Press, 1970.
3. עבדאללה אל-ערוי, אל-ערב ואל-פכו אל-תארכי, בירות, דאר אל-חקיקה, 1973. עיין גם בספריו, אל-אקיאלוגיה אל-ערבית אל-מעצרה, בירות, דאר אל-חקיקה, 1970.
4. מוחמד עבד אל-גיאורי, אל-חיטאכ אל-ערבי אל-מעצר, בירות, דאר אל-טליה, 1982.
5. אודוני, אל-תאבת ואל-טמיהול, בחתי, פי אל-אתבאע ואל-אבדאע אנדר אל-ערב, בירות, דאר אל-עדחה, 1974, אל-גיאאל-אול, 74, 79.
6. נערך כמה נסיניות לחסביר את המחשבה הערבית בהתאם למטריאליות החסוטורי, כגון נסיניותיהם של מוחמד אמיון אל-עלם, חסין מרוח, ואל-טליב תיזיגי. יתכן שניתן להסביר זאת כיחסות הדרך לעירית מחקרים הוגעים למחשבת הערבית בת זמננו.
7. Feodor Dostoyevsky, *Notes from Underground*, Part I Section I, II and V.
8. על בסיס תפיסה זו קרא הסוציאולוג האמריקני Lewis A. Coser לאחד מספרו על האינטלקנץיה בשם 'Men of Ideas: A Sociologist's View', New York, 1965 (אנשי הרעיון, מבט של סוציאולוג).

- Safia Mohesen, "New Images Old Reflections: Working Middle Class Women in Egypt", In: E. W. Fernea (Ed.), *Women and the Family in the Middle East*, Austin University of Texas Press, 1985, pp. 56-71. .9
- חלים ברכאת, "אל-פכ'ר אל-ערבי תחת אל-אוחטלאלי", אל-נזהר אל-ערבי ואל-דولي, 25 (מרץ) 1978. .10
- George Luckas, *History and Class Consciousness*, Cambridge: The MII 1971, p. 48. .11
- Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*. Harper, 1942, pp. 145-146 .12
- Karl Mannheim, *Ideology and Utopia*, New York, Harvest, 1936. .13
- Edward Shils, "The Intellectuals and the Powers: Some Perspectives for Comparative Analysis", in *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 1, No. 1., October, 1985. .14
- Talcott Parsons, "The Intellectual: A Sociological Category", In: Philip Rieff (Ed.), *On Intellectuals*, Anchor Book, 1970, pp. 3-26. .15
- חלים ברכאת, "אל-כתבاء אל-ערבי ואל-سلطני", מואקף, אל-עדז 10, אל-נסנה, אל-תינזיה, 1970. .16
- חלים ברכאת, אל-מניתמע אל-ערבי אל-מעוצר: בחותי אסטטלאעי אג'תמאע, בירוח, מרכז דראסטאט אל-זוהה אל-ערביה, 1984. .17
- אל-טאהור לביב, "תשאלאות חול אל-מתיקף אל-ערבי ואל-سلطני" פי אל-מתיקף אל-ערבי: דורות ועלאתה באל-سلطנות ואל-מניתמע, אל-מגלאט אל-قومי ללוויקפה אל-ערביה, 1985, 30. .18
- נדים אל-ביביאר, "אל-מתיקף ואל-מניתמע", פי אל-מתיקף אל-ערבי, דורות ועלאתה באל-سلطנות ואל-מניתמע, 75-74. .19

מתי שטיינברג

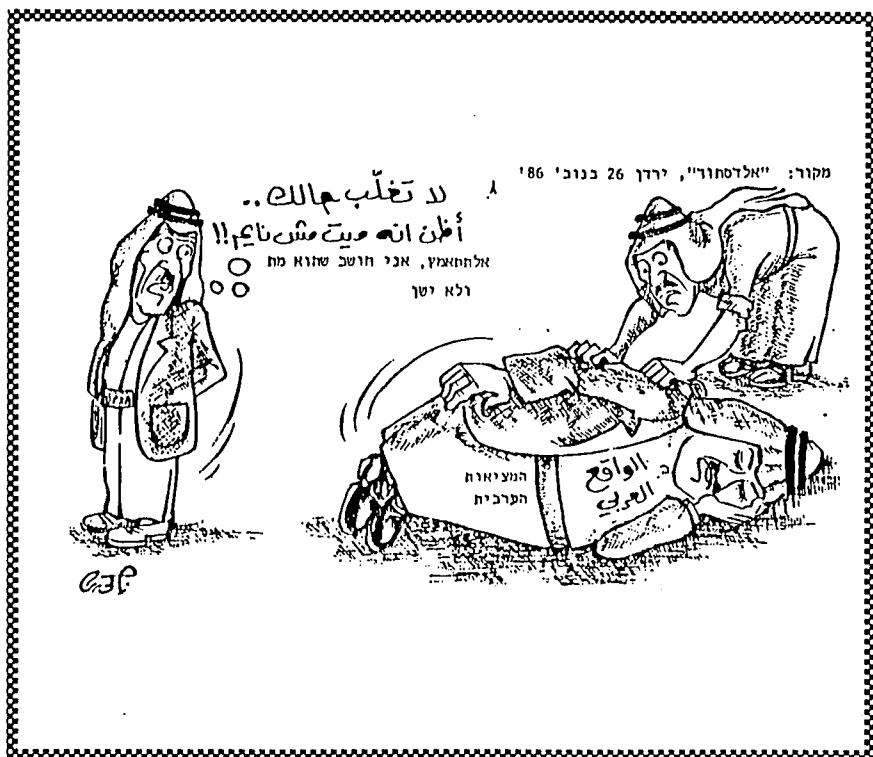
עתיד העולם הערבי בעיני אינטלקטואלים ערביים (מסה בעקבות סקר בכתב-עת עברי)

התבטאותיהם של אינטלקטואלים ערביים רוויות בשנים האחרונות (שנות ה-80) נימה של יאוש עמוק ומחפש נפש, לנוכח השפל הפוך, לדעתם, את העולם הערבי. נימה דומה מחלחלת לעיתים גם לדברי שליטים ערביים, אך עצמה גדולה לאין שיעור בקשר האינטלקטואליים, הפטוריים משיקולי מנהיגות קצרי טווח והחופשיים, מי פחות ומי יותר, להביע את אשר עם לבם.

ובכן מטרות וליקוי מאורות

עד כמה רוחות הקינה על מצבו הנוכחי של העולם הערבי, יכול ללמד עיון מזודמן בעיתונות היידנית והטורית.¹ הפסיכיות שלטת בכיפה: העולם הערבי מתואר כנוגע ביריקנות, בשיתוק ובקפאון, והתקופה הנוכחית מוגדרת כעומדת בסימן של "ובכן מטרות וליקוי מאורות". לגבי אבחנת הרעות החולות שוררת תמיינות דעים בין בעלי המאמרים היידניים והטוריים, ואילו לגבי התגובה חלוקות חזויות: במאמריהם היידניים רב הספק אם יכולים עוד העربים להחלה מצוקתם. אין הם רואים שום קרן של תקוות המרפא באופק, ובהדר תוהלת אבדה כל תכלית.

הערבים מתוארים כנסלטים על ידי מהלך ההיסטוריה וכנסחפים עמה בעל כורחם: "תוהה האדם [הערבי] لأن מוביל אותנו זרם ההיסטוריה?" בנגד זאת רואים הטורים מוצא ופתח תקופה אם יתכלדו העربים מאחרוי סוריה כ"מוקד כוח היסטורי" בעולם הערבי. אס"ד מתואר כמנהיג בשיעור קומתו של נאצר, שיש בכוחו לחולל את השינוי המיחול. אין להסיק ממאמרים אלה על מדיניותם המעשית-СПציפית של שליטי ער, אך יש בהם כדי ללמד על הלך הרוח שבו שרויים רבים מקרב האליטות האינטלקטואליות בעולם הערבי, ועל התהודה העצמית וההstorית שלהם, מעין דיוון של "רוח הזמנּי" (צייטג'יסט). הרוח הקוזרית הנושבת מזבירותם תואמת לחלוין את

ממצאיו של סקר, שהתפרסם בכתב העת "אל-مصطفיאל אל-ערבי" (העיתיד הערבי), ואשר נועד לבחון השקפות של אלה המתוארים כ"מנהיגים אינטלקטואלים ערביים" על מצבו הנוכחי של העולם הערבי.² 34 אינטלקטואלים מרחבי העולם הערבי (מ-13 מדינות, כולל צפון אפריקה) נענו לבקשת כתב העת להתראיין במהלך נובמבר 83 - קיז 84. רובם מכנים עצמם כמריצים וכחוקרים באוניברסיטאות ערביות, וחלק ניכר מהם אף שירת במנגנון "اللיגה العربية". אף כי ניתן להגדירם כאינטלקטואלים ממושדים במוסדות אקדמיים ובשירות המדינה - אין הם בהכרח אינטלקטואלים "מטעם", המוגיסטים לשירות הרשות. הם מופיעים בעילום שם ומזהותם רק לפי מידעוניהם. גילים נוע בין 40 לבין 65 והחויה הפורמלטיבית של כולם - לדברי בעל המחקר - היא שנות העצמאות לאחר מלחה"ע השנייה. בניגוד לאבותיהם, שצרכיהם היו לדעת מה לא לרצות, צרכיהם בני דור זה להגדיר מה לרצות. ביחסם מביטים אחורה בנוסטלגייה לתקופת נאצר, שצלליה נשכחו. מבשרם חזו את הבלאי ואת השתקה, שאחו אידיאולוגיות החלילניות בעולם הערבי.

דווקא משום שב עבר נשאו בಗאון את חזון האחדות הערבית, מורתקת השאלה מה ייחסם אליו בתקופה שפניה לו עורף. ניכר בהם רעבון לאידיאולוגיה מסוימת מלבדה, המבקשת לתת מענה ממשמעותי לתהיות קיומיות.

חלום ושברו

תחום פורה בין תפיסותיהם הנורמטיביות של הנשאים - הינו, מה ראוי ורצוי לעربים - לבין גישתם האנאליטית לגבי האפשרי והמצוי. בדיעבד, כאשר הם נשאים לשאייפותיהם, הם מHALCS בגדלות ומביעים אמונה לאחדות כסודו הערבי האידיאלי. פתרון מכלול הביעות המיציקות לעולם הערבי מותנה, לדעתם, בהתקדמות עבר האחדות. אולם הם תמיימי דעים כי יעד זה איינו בר מימוש בעתיד הנראה לעין, קרי - עד ראשית המאה העשרים ואחת. הם מpecificים דיים כדי להזות, הרומנטיות של היעדים הגדולים מתחלפת בשירה של יעדים מצומצמים. העצמות לא הביאה מזור למדינות ערבי, אלא יקרה בעיות חדשות, חמורות לא פחות מאשר בתקופת השבעה לאימפריאלים המערביים. הם שותפים להכרה כי המאפיין הבולט של הסדר הערבי יוסיף להיות "ההפנהה", הינו, ההתכנסות פנימה של מדינות ערבי, ככל אחת מהן עשו כל לביתה ומציבה בראש מעיניה את בעיותה האנוכיות. הייחוד יוסיף להafil על האיחוד, או, בביטוי של האינטלקטואל הלבנוני אל-צ'ח, הוא נוקטות גישה שמעט מן הערבות עשו לחסן מפני הרבה ממנה. בסגנון זהה התנקאו שעבים הוגים ערבים, שנשאלו במחקר אחר על אפשרות מימושו של רעיון האחדות הערבית. בתשובותיהם הם ציינו מה אחד כי התו המאפיין של התקופה הבאה יהיה המשך הסתגורות מדינות ערבי בתוך גבולותיהם, וכי תיחלש הזיקה הכלל ערבית.³ הם מודים כי אויר כאו תהליך של *Normativity of the factual*, והעובדת השטחית (המדינה הטריטוריאלית) היכתה שורשعرצי-נורמטיים ככל שהתמודה, לא רק בקרבת האוליגרכיות בשלטון, שעליה חל "כלל הברזל של האוליגרכיות", אלא גם בקרב עמיהן. אחרים מכירים אף הם בעובדה זו אך דוחים את הערכיות וטענים, על משקל טענת "הכשל הגנורליסטי", כי אין להפיק ערך מעובדה.

ニיכר, שהפער בין הערכתיים לבין ערכיהם יוצר אצלם זיסוננס קוגניטיבי, שאותו הם מבקשים לסלק באמצעות הטענה כי גם המדינה הטריטוריאלית [זולה קטליה] עתידה לפשט את הרוג ולהגיע לעברי פי פחות. גם היעדים המצומצמים אינם, אפוא, בני השגה, ועודות חותכת לכך היא עלייתה של הלאומיות האתנית העדותית בתוך המדינה הטריטוריאלית. כאן מתלבך אצלם המימד הנורמטיבי - מה שראוי - עם מה שיש, והזיסוננס בא על מקומו בשלום. המהלך לקראת אחדות הופך לכורח מציאות, תולדה

של אילוצים וצרבים קיומיים, ולא דזוקא של מניעים וולונטריים ושל חזון נאצל. בדרכּ דיאלקטית תבוא הגולה דרך הביבים, או כלשונם: "אל-אנח'טא טרייק אל-נהודה" (השקייה היא הדרך לנקומה).

עלינוות אתגר חכלי-טכנולוגי

הנשאלים אינם מקרים ראש מרכיבים התרבותיים המשותפים, כאחדות השפה והתרבות, שהוויגשו בעבר, אך ביום הם נשענים על הצרכים הדוחקים כמנוף להוציאם מן הכוח האפוא. בניגוד להוגי המחשבה הלאומית העברית בעבר, אין האינטלקטואלים הנוכחים עוסקים ב"רוח", אלא ב"חומר". בתארום, הקרן רופשת מתחת ליסודות המדינה הטריטוריאלית, וכשلونה להתמודד עם האתגרים הכלכליים-חברתיים והטכנולוגיים ממיט עלייה שעבור מערב עתיר הטכנולוגיה. המדינה הטריטוריאלית היא, אפוא, האויבת הגדולה ביותר של עצמה. משבר המדינה הטריטוריאלית מבשר את דרכּ החחלצות מן המשבר הערבי הקיבוצי והחלילץ של בניית האחוות העברית מיסודו על כשלון הסדר הקיים כחלופה בת-קיימה. הייאוש והמצוקה הקיומית הם הרופנט החסוטורי שמכחו יבוא שניינו לטובה. גישתם נגורת גם מעתיזו של הסדר עולמי: העתיד שייך לכהילות רחבות היקף ולא לעמים קטנים ומבודדים. העידן הוא "עדן המדע והטכנולוגיה". עמים קטנים יכולים אולי בקושי ובצורך מוצר טכנולוגיה עתירת מדע, אך בשום אופן לא ליצרה. אמנס עוד חזון למועד האחוות השלמה במתכונת של מדינה אחת, אולם הם מצפים כי בולטות האתגרים הכלכליים-חברתיים תביא לתחלתה של אינטגרציה בתחוםים אלה. הם משליכים אפוא את יהבם על ירידת הערים לשפל המדרגה, שתביא להתקפות ולהתעצמות.

מעינייהם גם אינם נתונים לפאור העבר האידיאלי. תפיסתם היא אקויסטנציאלית ולא אסנסציאלית - המאבק על הקיום בהווה ולא חיפוש אחר מהות וקווד של גדרה; לא התהකות אחר שורשי הזות אלא השגת סטאטוס פוליטי, כלכלי וטכנולוגי. לדידם, המבט אחורה עלול להוביל את חשיבותה של התפיסה הדתית, והוא מעורר קושיות יותר מאשר מתרץ. הם חותרים לאילופה של הדות בשירות המשטר החילוני, שכן בראש דzagתם ניצבת, כאמור, התחומות עם "העולם החדש" הטכנולוגי-מדעי. אין הם חשיט כהוגי הלאומיות העברית הקלאסיים, פער ודייסוננס שיש לגשר על פניהם, בין עבר זהה לבין הווה קוזר, אלא בין הווה - בין הכוח לבין הפועל. דומה שם ה"פלירט" שהייתה לרבים מהם בתקופת התבגרותם עם רעיונות שמאליים נותרו את אוטותיו בכיוון של הפניות העורף למורשת העבר. הצנעת המיד התרבותי קשורה גם באבחן המכשול העיקרי: מכשול זה אינו חיצון עיקרו - הגורם הזר - אלא פנימי-עוצמי ובר-שליטה, שכן הוא תלוי ברצון העربים.

האינטרלקטואלים, שנענו לשאלון של "אל-مصطفבל אל-ערבי" מעדים על עצםם, כי נטייתם העקרונית היא להתבונן בעתיד כשיוני פני ההוו ולא כהורחבותו. אולם לדיבונים הם מודים כי נוצר מהם הדבר בכוון לחזות لأن נשואות פני העולם הערבי. לביו אנוסים הם להעירין, כי כל שיירע הוא רק "עוד אותו דבר". טעם העיקרי לכך הוא העדרו של גורם שינוי, חן מבית - בדמותו של מהיג ערבי שיוכל להשילץ את העולם הערבי מן המבוים הסתומים, והן מחוץ - מכוח תמורה מהותית בסזר העולמי. סימן ההיכר של העולם הערבי הוא אנטישרוואיות, חן מבחינת היעדים והן מבחינת האישים, יש ויקת גומלין בין השניהם. פסו גיבורים מן העולם הערבי, ויש בהם התולמים את הקולר עיקר בטלביזיה כגורם מרכזי לטוריויאלייזציה של מנהיגים. בכללם הם נוטים לאפיון את הטלביזיה הרוסנית: אם בעבר הגדר הסוציאלוג דניאל לרנר דורך רצבי ראשון למודרניזציה כ"דורך הטרניזיטור", הרי ביום רואים חלק מן האינטרלקטואלים הערבים את הטלביזיה ככלי השפעה מתחכם, אשר באמצעותו שוטף המערב את מוחו של המורה הערבי, ובכך היא מלאת מקומו של האימפריאליות המסורתית עלי אדמות.⁴ בהדרן מי שיכול להוביל לשינויים תוקוה פרוזנסלית בירידה לשפל המדרגה כדרך לעלייה ולהתפכחות. גישה זו היא נחלת רבים מכל גוני הקשת, כולל שומרי גחלתו של נאצ'ר. כך, למשל, מhammad ריאד, שר החוץ המצרי ומוכ"ל הליגה הערבית בעבר, הבהיר לאחרונה, כי "אני מקווה שהגענו לתהותית, כדי שנתחיל בטיפוס מעלה התהום שהתדרדרנו לעומקה". כללו של דבר: להתחיל מאפס. ראוי להוסיף כי הם לא נשאלו, וממילא לא התייחסו כלל לאפשרות של התקחות מלחמה במזרח התיכון, למשל בין ישראל לבנון סוריה - כגורם למפנה בסזר הקיימים.

שSENDERS לההתוות את סולם האתגרים של העולם הערבי לפי סזר חסיבותם, או, בשסון אחרית - את סזר הימים הלאומי, ציינו מרביתם כי במשמעות הפרטיקולרי של המדיניות הבזוזות ניצב ראשון האתגר הכלכלי, ורק לאחריו בא הסכsoon עם ישראל. לעומת זאת דרגו הנציגים הסוראים במקומות הראשונים את העמקת הפיצול הערבי ולאחר מכן את הסכsoon עם ישראל. במאמריהם בכתביהם עת סוריים יש מהם שהבהירו כי הא בהוא תלייה, הינו: לאחר שישראלי היה המכשול העיקרי על דרך מימושה של האחדות הערבית, הרי שהטיפול בישראל הוא תנאי מוקדם הכרחי לאחדות ערבית. אולם האתגר הישראלי מחייב ליצור מכנה משותף בין מדינות עבר על בסיס תורה "האייזון האסטרטגי". בדרך זו שוררים שני היעדים זה בזה ומסייעים אהדי. גם הנציגים היידניים והפלטניים הציבו במקום הראשון את הסוגיה הפלטנית והשלכותיה. אין תימה בכך, שכן לדידם זהו עניין פרטיקולרי מן המעלה הראשונה. במישור הכלל-ערבי סברו רובם כי בעיית התלות הפוליטית-כלכלית והטכнологית (בלשונם: "תבעה" - dependency - המונח המבטא את היפוכה של ההסתמכות

העצמאות ואת התהליך של אובדן זהות) של מדינות ערבי במערב היא הראשונה בחשיבותה. לאחריה באה סוגיות הסכטוכים הפנימיים הבינערביים, ורק בעקבות שלישית מקום הטסוכן הערבי-ישראלי. מגם זה של אובדן הבולטות של הטסוכן עם ישראל בסזר הקדימיות של מרבית מדינות ערבי, אובייתה גם בזיה המרכז למחקרים אסטרטגיים ליד "אל-אחים" לשנת 1985⁶. אכן, ככל כאחד הטסוכו כי הייעוד של "שחרור פלסטין וחיטול הציונות", כלשונם, ישאר מוחץ לגדר הישג לפחות עד סוף המאה העשרים.

עליהוות המים הכלכלי-טכנולוגית על פני המים הצבאי בעיני מראיני "אל-مصطفבל אל-ערבי" ניכרת גם באופן שבו הם נדרשים לדרוג את המודדים, שעל פיהם יכולה מדינה ערבית להוות כוח אורי חזק. המדד של יכולת כלכלית הוא ראשון במעלה בעיניהם, לאחריו - משאבי כוח אדם, ורק במקום השימוש ניכבת היכולת הצבאית. הם מציננים, כי מבחינה עקרונית יהיה כוחה של המדינה בשני העשורים הבאים מותנה בגורמים הבאים, על פי סדר החשיבות: יכולת טכנולוגית, תשתיית תעשייתית, יכולת גרעינית, משאבים טבעיים, היכולת הצבאית.

הוא הדין גם לגבי גירוג גורמי העוצמה בסזר העולמי. ראש וראשון להם הוא מים העליונות הטכנולוגית, ולאחריה היכולת הכלכלית והדמוגרפיה. רק במקום הרביעי ניכבת היכולת הצבאית. משמע: לפי דעתם אין הכוח הצבאי עונה על הכל, ועדיפה עליו העוצמה הטכנולוגית והכלכלית. אכן, בניגוד לעבר, אין הם מביעים חשש מוחץ ידו הצבאית של המערב, אלא משעבוז טכנולוגי-כלכלי, בעיקר בנסיבות יבואה הכרחי מוגבר. כך יגדל ללא תקנה אי-השוויון, ותיגור נשלות על העربים. רובם אכן מעריכים כי מסיבה זו ייחנו מדיניות " שיש להן" (have) מודיננטיות ללא עורין בעתיד הנראה לעין, והמדיניות ש"אין להן" (not have) יישארו בנסיבות. לדברי ד"ר מוחמד עבד אל-גיאברי, אחד הבולטים שבין האינטלקטואלים הערביים כיוס: "בתוחום המדע והטכנולוגיה אין לנו אלא להזות, כי נחלותנו בעתיד תהיה עמוקה ורחבה יותר ממה שהיא כיוס".

שניות כלפי המערב

נראה כי המראינים ל"אל-مصطفבל אל-ערבי" קרובים, רובם יכולים, מבחינת דעתם ואמונה יותר לגוש המערבי מאשר לגוש המזרחי. אולם חרף זאת, בולטות בהתייחסותם למערב השניות המסתורית של משיכה ורתויה. חרף העצמות, הם לא השתחררו מזו-ערניות זו. שקיית הלהט המהפכני הביאה לגנייתה של מטרה מהפכנית כאחדות הערבית. יחד עמה נגנו גם חלומו של נאצ'ר, כי העולם היהודי יפתח כמרכז אוטונומי של עצמה. החולשה הערבית הנוכחית מחדדת, אפוא, מחד גיסא, את החשש משלטונו של התרבות-כלכליות-כלכלית של המערב, אך מайдך גיסא זוחק הצורך לאמץ את מקורות

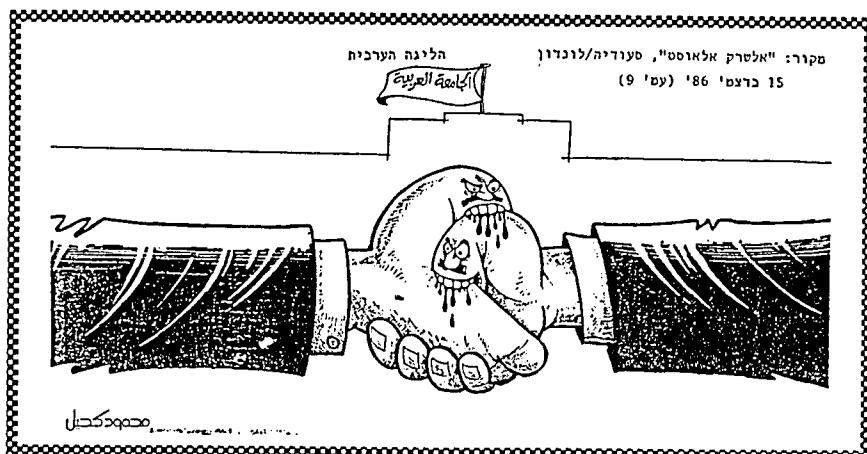
עוצמתו של המערב כדי להיבנות מהם. הם לא השתכנעו בצדקת דרכו של המערב, אך כדי להיות לו בני תחרות הם אונסיטים לסלול את אמצעיו, להבדיל מערכיו. בעבר, מנסים האינטלקטואלים להבחין בין המיד החומרי - הטכנולוגיה המערבית - כ"קליפה" שאיתה הם חותרים לשלג, לבון "התקן" - המיד הרוחני-ערבי תרבותי - המגולם במערב, שאותו הם דוחים. אולםשוב, בעבר, עולה השאלה אם הבדיקה תיאורטית זו תקפה גם מבחינה מעשית: האם אפשר "להתמודרן" בלי להתמערבות יתר על כן, לנבי כמה מהם, כפיות ובהתייחסות למערב מבוירה את השניות בה מתחबת התרבות העברית בין זבקות בשורשה לבין מודרניות. היא גם זורעת קרע פנימי בין הזבקים בקובט השורשיות (קרי, הפונדמנטלייטים) לבין שליליה, וכך נוצרת חברה השוריה ב"זואליום תרבותי" (אוזואגי ת'יקאפי). יש מהם הנטים בדוגמת יפן כדוגם ראוי לחיקוי של פשרה פורה בין שורשיות לבין מודרניות, המבוססת על סיגול דובשו של המערב מבלי להינזק מעוקצו.

העריצתם את המערב ניכרת גם בהזghtם את ערך הדמוקרטיה ואת תפיסת הצדק החברוני במתכונת מדינת הרוחה. אף לא אחד מהן צין לחזב את הסוציאליזם או את הקומוניזם. המצדדים במשטר הדמוקרטי הסבירו, כי דגם זה מaddir את עצמתה המדינית, משוט שהוא מגשר בין השלטון לאזרחים וمبטיח את השתתפותם וגיטוס.

مراיני הסקיר אינם נוהגים כמנג'זר האינטלקטואלים הקיימים להם, שהזהה מבשרו את על השלטון הזר, ואשר גם לאחר קבלת העצמאות הושיט להתרחק מਆמת החולשה העצמית ולגלגלה על כתפי האימפריאליות המערבית, וישראל כ"בַּת טיפוחו" כלשונם. גישה זו של "מפני חטאיהם", שדקה את "מפni חטאינו", הייתה בעצם בזק להתחמק מביקורת עצמית. נראה שדור האינטלקטואלים הנוichi, אשר התבגר בשנות העצמאות, משוחרר מטאבחן זה, וכוכן להזחות בחולשה העברית. כמו קודמיו, הוא מאפיין את העולם העברי כנתון ב"שקיעה" [אנטישאט], אך בניגוד להם איןנו מחוץ את האשמה, אלא מתווודה על חטאינו. לעיתים אף נדמה שהם לוקים בחלוקת עצמית יתרה.

עולם ערבי במרקחה

רוב האינטלקטואלים היו הסלמה בסכסוכים בין מדינות ערב ובתוכן. הסכסוכים בין המדינות יגברו, לדעתם, מלחמת הא-סימטריה במשאיביהם, עד שהם יהיו שוכלים בחומרתם לטסוך הערבי-ישראלי. הם גם הביעו חשש מ"קהלת הברכה" הצפונה בנfat הערבי, אם יונצלו תקובליו להרחבת הפעורים החברתיים הפנימיים ולא לסגירותם. ניכר שהם מודעים לכך שאין שער חליפין פשוט בין עשור הנפטר לבין עצמה פוליטית וכלכלית. להיפך, הוא מחריך את תחשות "התסביך הטנטוליסי" בהבליטו פער בלתי מגושר בין הפוטנציאל לבין מימושו.

התאמתו חששותיהם כי עשר הנפטר עלול להיות שמור לרעה לבניו, או, לפחותם, "התלוות" (עו"ש) תהיה למכשול בפני היעוריה" (שינויו, טרנספורמציה). ככל הסכימו כי הקטנת החזקקות לנפטר העברי עתידה להחליש עוד יותר את העובדים. לדיזים של אחדים מהם, גם אם לא יקטן הביקוש לנפטר העברי לא יווח לעربים, שכן מכוח הנפטר יוסיף האיזור להיות אבן שואבת למעצמות.

אף שניכר, כי דעת מראויין "אל-مصطفקב אל-ערבי" אינה נונה מגיאות הזרמים הדתניים-אסלאמיים וכי אין הם רואים בדת מפלט כלשהו, הם אונסיטים להכיר בכוחה. רובם המכريع (30 מתוך 34) היהודים, כי בראש "הזרמים הריאוניים הנחוצים עתה מתמיכת ההמוניים הערביים" ניצב האسلمם, ולאחריו, בפיגור ניכר (17 מראויינים) ממוקם הזרם הדוגל באחדות ערבית הקרוב להם. במקום השלישי (10 מראויינים) ניצב הזרם הדמוקרטי-לייברלי, ובמקום האחרון (5 מראויינים) הזרם הטוציאלייסטי-הشمالي. מכאן ניתן ללמוד כי בעוד שלזרם הדתי הייתה עדנה, נזחק זרם השמאלי המהפגני, המתפשץ כרעיוון מיובא בבחינת נתע זה, לשיא השפל. התנוועות "הצופיות", שהתמקדו בפולחן אישי ובמיסטיקה, התחלפו בעת המודרנית בתנוועות דתיות קולקטיביות, שלרשותן עצמה חילונית. תורם לכך דימויי הזרמים הדתייםenkverts מכל אחריות לתובשות, בעוד שלון החלוניים הוכח בעשייה כושלת. בדרך זו נבנימים הזרמים הדתיים ממחוזלי החלוניים.

המהפכנים החותרת לשינוי הסדר העברי הקיימים מעיקרו, מגולמת אפוא כיום בעיקר בזרמים האסלאמיים. שני טעמים מרכזיים שהצטרפו יחד הביאו, לדעת הנשאלים, לעליית האסלאם: לאחיזתו המושחת של האסלאם מקדמת דנא בחברה הערבית

נתלו מחדלים, וכשלונם החורץ של הזרמים החלוניים בפרטן בעיות החוץ והפנים של העולם הערבי. האסלאמים זוכה, אפוא, מן ההפקר שיצרו התרומות החלוניות. והוא בבחינת מענה לתהיליך של מהיקות הזחות הכרוך בהיגרות [תבעיה] אחר המערב. הוא גם משרה נוחם נוכח קשיי היום-יום ודוחק החיים. האסלאמים נותנים גם מענה להתרומות ערכם של העربים בעני עצם וזולתם (טהליק "המרגעליזציה" - "יתהמש") ונתפס כמחזיר את הבודד האבוד, בהזחירו עבר מפואר שיד האסלאמים הייתה תקיפה בו על העולם. הדוח' השנתי של מרכז המחקרים האסטרטגיים ליד "אל-אהראמ" מוסיף סיבה סוציאולוגית - מכוח שתי הסיבות דלעיל, התפשטות האסלאמים בקרב מעמדות הביניים המשכילים, שב עבר נשאו את הרוונות הלאומניים החלוניים, וניתנה לו תנופה רבתית. עם ראשית העידן המודרני הלה' האסלאמים ונדחק למעמד של תרבות עממית, בהבדל מתרבות האליטה האליתה המתמערת, והנה כיום הוא שב וטופס מקום נכבד בקרב האליטה שהתאכזבה מן המודרניות.

דימוי העربים בעיני ישראל

בדברי האינטלקטואלים העerbאים בולטת ההנחה החז'-משמעות כי ישראל נבנית מון הרפיון בצד הערבי. נכון הוא, שחלקים מצביעים על סימני ריפויו והתפורנות גם מצד הישראלי, אולם הם גם מעידים על דאגתם, שקצב הסתאותם של העarbim מהיר מזה של ישראל. רוב מרויאני "אל-مصطفיאל אל-ערבי" אף הפליגו עד כדי תאור העולם הערבי בתקופה הבאה בחוסה בצלחה של הגמוניה אזרחית ישראליות - "עירין ישראליי" - בלבדו. ניכר בהם כי אין הם סבורים שעודותם העצמית היא שתחשוף להיאשנה בפני ישראל את העerbim במערכותיהם, ולכן הם חסרי מעוצרים בביטחוןם העצמי. הם מניחים, מראה, כי מה שקיים להם על דימויים העצמי הירוד אינו נותר גם מעניין ישראל. מטבע עיסוקם, אין האינטלקטואלים רבים לדzon בהשלכות האופרטיביות המידיות הנודעות לדימוי העerbim בעיני ישראל, אולם לעיתים מתגנב ביתיו לכך בדברי שליטים ערבים. דוגמא מובהקת לכך היא שאלתו הרטורית של יאסר ערפאט: "לו היו במקומות הישראלים (הינו שואלים את עצמן) על שום מה ניתן משווה [קרי: נוותר], כאשר كانوا הנסיבות שבחן שROIIM העerbim?"

אחריות דבר

אחר יש להציג: החוזה הקשה שצופים האינטלקטואלים ב"אל-مصطفיאל אל-ערבי" לעולם הערבי מתחמת לעתיד הנראה לעיניהם (קרי: כשות' דור), שאות אילוציו הם יכולים עזין לנתח באורך מושך. אין הם זנים כלל במה שמעבר לכך. מטבע הלשון הרווחת אצלם היא: "אל-זמן אל-ערבי אל-רדיא" - העידן הערבי הביש - כאילו צדי

לצין את זמינותו וארעיותו. אולם לבני התרבות ההיסטוריה הנעלם מן העין, מפעמת בהם עדין האמונה המשורשת בעולם הערבי, ש"נכח הערבים לא ישקרים", שכן כורח הוא בעיניהם כי הא-סימטריה הבסיסית בין ישראל לבין האוקיינוס הערבי המכתר אותה, תכريعנה בסופו של דבר. שם שאבוסורד הוא, על פי דמיונו של הפלסטיני פרופ' הייאס שראבי, כי הונג קונג תשלוט בסין העממית, כך נבצר מישראל להטיל את חתימתה לעולמי עד על העולם הערבי הגדול. תקוות עמויה זו לעתיד רוחק טוב יותר, מהוויה אל נכוון נחמה פורטת במאמציהם לחצות ללא פגע את שדה המכשולים, שמצון להם העתיד. היתרונו בצייפה משיחית זו טמון בכך, שריחוקה מונע לחשוב עליה בצורה קונקרטית ולהפריכה, ולכן הם יכולים לחיות באמונות כי הזמן ההיסטורי מוסיף לעמדתו ימין הערבים.

لتמונה העולם הערבי בעיני אינטלקטואלים ערבים שתוארה לעיל נודעת כמה השלוות על הסכsoon עם ישראל. ראש כל, האומות הצבאי החיצון עליה מצד מדינות ערבי הולך ופוחת, שכן מקרוב מדינות העימות הגובלות עמה ורק סוריה עוד שומרת על הגולת המיליטנטית. את מקומו של הסכsoon הישראלי-ערבי הולכות ותופסות הבעיות הכלכליות והחברתיות. מגמה זו נוננת דחיפה ממשמעותית נוספת לתהליכי חזרתו של הסכsoon לדפוס של סכsoon פנימי, שמרכזו הכביד שלו הוא ישראלי-פלסטיני, במקומות הביניים-מדינתי שהתקפה העיקרי מאו 1948. מסכsoon בעל צבאי צבאי בעיקרו הוא פושט צורה ותוכן והופך להתמודדות בין שתי אוכלוסיות או קהילות אזרחיות, כפי שהזכר בא לידי ביתוי אנטיפאזה. ולבסוף, בספרו "המצוקה הערבית" ("The Arab Predicament"), מוליין פואד עגמי למסקנה, כי נגור גורלו של העולם הערבי לשפט, כאשר הגיעו הימים הערביים לעיל, אף על פי שהוא מבחן היסטורי. אכן גם הדיוון, שמרטטים האינטלקטואלים הערביים לעיל, אף על פי שהוא דומה שמסקנת פואד עגמי מORTHICA לכת מזוי. אדם בזוז יכול להגיע אל תהום היאוש ולגזר על עצמו כליה, אולם קשה לקבל את ההנחה כי קיבוצים אנושיים כה גדולים בעולם היהודי משלימים אין אונים עם חזלונים. זומה כי המצב האנושי על מרכיבתו בא לביטוי: "אינני יכול להמשיך; אני אמשיך." בקט שט את הדברים בפי אדם אחד, קל וחומר שאנו עוסקים בקיבוצים לאומיים.

חערות

- .1. למשל, אל-דסטור (ירדן), 7.8.86, 19.8.86, תשען (טוריה), 10.8.86.
- .2. ד"ר עלי נאצ'ר, "עתיד המולדת הערבית: סקר על דגנות חווות וחזיפויות לעתיד בקרב כמה מנהיגים אינטלקטואלים ערבים", אל-מסתקבל אל-ערבי, לבנון, יולי 86, עמ' 4-16.
- .3. אל-דסטור (ירדן), 6.1.86, חרכו ללימודים אסטרטגיים-מדיניים ליד "אל-அحراَم",aldo'h
השנתי-1985, עמ' 4-16.
- .4. Daniel Lerner, *The Passing of Traditional Society*, The Free Press, New York, 1985.
- .5. ראה, למשל, מאמריו של ד"ר גיוראי גיבור, ראש לשכת החוקרים ליד נשיונות הרפובליקה הסוציאלית, בכתב העת הסורי אל-מערفة.
- .6. שם, עמ' 180.
- .7. שם, עמ' 240-243.
- .8. אל-מכר (פריס), מס' 6, יוני 1985, עמ' 31.

פרסומי מדיניות - מכוון לאונרדו דיוויס

- מארד אביזן היבטים עיקריים ביחס ישראל-ארה"ב בשנות ה-50 (אפריל 1982)
- מנחם מלישון ירדן והגדה המערבית (ינואר 1984)
- גב שפר יחס פטורון וקלינייט: תלות ישראל באורה"ב (ינואר 1986)
- שנון צופר מנחם בגין בוועידת קמפ-דיוויד: פרק בדיפלומטיה חדשה (מאי 1986)
- ט. זיגר הסכמי קמפ-דיוויד והקשרים המדיני (אוקטובר 1987)
- ארית עוזץ אש"פ באפריקה (דצמבר 1987)
- יושפט חרכבי עיקרי הסכום בין ישראל לערב (ינואר 1988)
- אפרים ענבר תפיסת המלחמה של העילית הפוליטית בשנות ה-80 (פברואר 1988)
- מתיא שטיינברג מקטוב אל קווטב: זרים בחשיבה ולאונומית הפלשתינית (אוגוסט 1988)
- מנחם קלין דושיך ושותרו: יהסי יוזן- אש"פ 1985-1988 (ספטמבר 1988)
- אריאל, שטיינברג, קלין הלה למשה: זרים פונדמנטלייטים לנוכח בעיות אזרענו (יולי 1989)
- מנחם קלין ומתי שטיינברג העולם הערבי בשנות ה-80

S. N. Eisenstadt The International Repercussions of the Lebanon War
(August 1986)

Arye Oded Africa and Israel (December 1986)

Simon Benninga The Equilibrium Pricing of Exchange Rates and Assets When Trade Takes Time (October 1987)

Abraham Ashkenasi Israeli Policies and Palestinian Fragmentation (August 1988)

Ephraim Ahiram The Impact of the Decline in Oil Prices on the Confrontation States (August 1988)

Susan Hattis Rolef Israel's Anti-Boycott Policy (February 1989)

Jay Rothman Developing Pre-Negotiation Theory & Practice: Project on Pre-Negotiation Update (May 1989)

Abraham Ashkenasi Palestinian Views About Jerusalem (May 1989)

Ilan Greilsammer European Sanctions Revisited (July 1989)

Rivka Yadlin Egyptian Opposition: The Boundaries of National Consensus (August 1989)

Gordon Fellman Peace in the World or the World in Pieces (September 1989)

Simon Benninga and Guenter Franke "Closet Dollars" and Taxes (December 1989)

Abraham Ashkensi Opinion Trends Among Jerusalem Palestinians (February 1990)

Arye Oded Africa, the PLO and Israel (March 1990)